

Gál Ferenc

A
S
Z
E
N
T
L
É
L
E
K

K
I
Á
R
A
D
Á
S
A

GÁL FERENC
A SZENTLÉLEK KIÁRADÁSA

GÁL FERENC

A SZENTLÉLEK KIÁRADÁSA

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST, 1986

NIHIL OBSTAT
JÓZSEF DR. GIANITS CANONICUS CENSOR
704-17/85. IMPRIMI POTEST. STRIGONII, DIE 30. NOV. 1985.
LÁSZLÓ CARD. LÉKAI, PRIMAS HUNGARIAE,
ARCHIEPISCOPUS ESZTERGOM

*Minden jog fenntartva,
beleértve a bárminemű eljárással való
sokszorosítás jogát is*

ISBN 963 360 349 8

A KIADÁSÉRT FELEL: DR. ÁKOS GÉZA IGAZGATÓ
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: FONYÓDI OTTÓ

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
1053 BUDAPEST, KOSSUTH LAJOS U. 1.
A SZEDÉST A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT VÉGEZTE

NYOMÁS ÉS KÖTÉS A KOSSUTH NYOMDA MUNKÁJA
86/0180 KOSSUTH NYOMDA, BUDAPEST
FELELŐS VEZETŐ: BEDE ISTVÁN VEZÉRIGAZGATÓ

ELŐSZÓ

VI. Pál pápa az 1975. december 8-án kiadott „Evangelii nuntiandi” c. exhortációjában a következőket írja: „Úgy lehetne mondani, hogy napjainkban újból a Szentlélek kivételes korának résztvevői vagyunk. Újból fel akarják őt fedezni úgy, ahogy a Szentírás elénk tárja. Bátorságot érez, aki átadja magát az ő irányításának. Sokan csak őrá akarnak figyelni, tőle akarják vezettetni magukat. A Szentléleknek az egész egyház életében döntő szerepe van, de elsősorban az evangélizáló munkában nyilatkozik meg. Nem ok nélkül kezdődött az evangélizáció a Szentlélek sugallatára pünkösöd reggelén.” Magáról az evangélizációról pedig ezt mondja: „Az evangélizáció megfelelő módszerei fontosak, de a legkiválóbb módszerek sem pótolhatják a Szentlélek csendes munkáját. Bármekkora legyen a hit hirdető tudása, mindez semmi, ha a Szentlélek nem kíséri. Ő nélkül a leghatásosabb érvelés sem ér semmit. A legcsodálatosabb lélektani rendszerek is értéktelenek a Szentlélek segítségével” (Ev. nunt. 74). Vegyük hozzá, hogy szerte a világon a karizmatikus csoportok és irányzatok mind őrá hivatkoznak, belőle akarnak erőt és ihletet meríteni, mert meggyőződésük, hogy az apostoli egyház kezdeti melegéneke és lendületének ő volt a forrása. Az egyetemes egyház a zsinattal meghirdetett reformjában is ezt a gondolatot képviselte. A teológiának az a feladata, hogy segítséget nyújtson ezekhez a törekvésekhez. A hívők tudatában tisztázni kell, hogy valójában kit nevezünk Szentléleknek, mi az ő üdv történeti és üdvrendi szerepe, hogyan működik az egyházban és a hívők lelkében. A könyv ezen a téren akar eligazítást adni, s így akar hozzájárulni az egyházon belül a vallásos élet elmélyítéséhez.

SZELLEM ÉS LÉLEK

A kereszténység a maga történeti létét az első pünkösdhöz vezeti vissza. Ahhoz a naphoz, amelyen az érzékelhető természetfölötti jeleket Krisztus apostola így értelmezte: Teljesedett az ószövetségi jövendölés, amely ígérte, hogy Isten az üdvösség történetének, illetve a megváltásnak befejezéseként „kiárasztja Lelkét minden emberre” (ApCsel 2, 16; Jo 3, 1). Az apostolok ennek a Léleknek a világosságánál felismerték Krisztus misztériumát, és erejétől indítatva tanúskodtak mellette. Az egyház azóta is abban a hitben él, hogy az Isten Lelke jelen van benne. Az Apostolok Cselekedeteinek minden lapja arra utal, hogy a Léleknek ez az eleven hatása tapasztalhatóvá vált az egyházban, s maga az egyház úgy indult el útjára, mint Isten akaratának, rendelkezésének végső jele. Azt jelképezte, hogy a Krisztus által megszerzett üdvösség itt van, és Isten maga ajánlja fel az embereknek. De az egyház nem mozdulatlan jel, nem valami útjelző tábla lett, hanem eleven szervezet, és arra van hivatva, hogy tanításával s életével megvalósítsa a Krisztus által megkívánt tanúskodást a föld határáig és az idők végezetéig.

Napjainkban a kereszténységben újra előtérbe lépett a Szentlélekről való beszéd. Sőt nemcsak a beszéd, hanem a Szentlélek jelenlétének, erejének, működésének a hitbeli megtapasztalása, illetve a megtapasztalás keresése. Mindenütt hangoztatják, hogy a vallásosság akkor személyes, ha élményszerű. Ezért mind a hívők, mind a teológia szívesen nyúlnak vissza ahhoz a kezdethez, az apostoli igehirdetéshez, amelyben az ihletettséget, a kezdeményezést és a természetfölöttiséget a Szentléleknek tulajdonították. Korunkban a Szentlélekről szóló beszéd úgy jelentkezett, mint újdonság, mint nagy felfedezés. Pedig Krisztus úgy küldte el őt az Atyától, hogy „örökre az egyházzal maradjon” (Jn 14, 16). Ő lett az egyház számára az Igazság Lelke és a Vigasztaló, ő lett a kegyelem és a hatalom forrása; nélküle tehát az egyház nem állhatott volna fenn. Pál apostol kereken kijelentette, hogy a Lélek ereje nélkül még az az egyszerű hitbeli aktus sem jönne létre, amely megvallja, hogy „Jézus az Úr” (1 Kor 12, 3). Az elmúlt

századokban azonban a kívülről jövő kifogások és támadások ellen a teológia az egyház jogosultságát főleg úgy akarta megvédeni, hogy egész valósága és berendezkedése szerint visszavezette alapítójához, Krisztushoz. Hovatovább az a kép alakult ki, hogy az egyház nem más, mint a történelemben tovább élő Krisztus. Krisztus az Atyától kapott hatalmi teljességgel rendelkezett, azért az ő intézkedéséből le lehetett vezetni a szentségek erejét és a törvény hatékonyságát. Pedig Krisztus rendelkezései csak a Szentlélek eljövetelekor váltak valósággá. Ezért már Aquinói Tamás leírta azt a teológiai megállapítást, hogy „az új szövetség törvénye nem más, mint a Szentlélek kegyelme” (I-II. q, 101, a 1).

Amikor ma új pünkösdről, pünkösdi mozgalomról, karizmatikus megújulásról hallunk, az mind kapcsolatos a Szentlélek jelenlétének megvallásával, és egyúttal azzal az igyekezettel, hogy a kereszténységben közvetlenebbül megragadjuk a természetfölötti misztériumot. Teológiai eszmefuttatásokat olvashatunk arról, hogy a kereszténység fennmaradása, hatékonysága vagy hanyatlása nem egyszerűen szociológiai tényezők függvénye, hanem inkább a Szentlélek kegyelmi hatásának befogadásától vagy visszautasításától függ (Concilium 9, 1973, 1. füzet). Teológiai nyelven úgy fejezhetjük ki magunkat, hogy a pneumatológia újra jelentős része lett a teológiának, s meggyőződésünk, hogy az egyház reformjának is ezen a úton kell haladnia.

A Lélek, Szentlélek emberi szó, de felfoghatatlan misztériumot jelöl. A szellem és a lélek olyan fogalom, amelynek a külvilágban nem felel meg valamilyen érzékszerveinkkel felfogható tárgy; a fogalom értelmezése ezért különböző lehet. A lélek a „lélegzés” szóra emlékeztet, a szellem pedig a „szellő”-re, a levegő mozgására. Mindkettő olyan valamire vonatkozik, ami láthatatlan, ami az anyag nehézségével szemben könnyed, dinamikus, és a szabadság, a kötetlenség jegyeit viseli magán. A filozófiában és a teológiában a szellemet sokszor szembeállítjuk az anyaggal, a tapasztalható valósággal. De amellett beszélünk szellemi működésről és szellemi létezésről. Szellemi működésen az anyagtalan fogalmak, ítéletek, törvényszerűségek és következtetések meglátását értjük. Vagyis olyat, ami meghaladja az anyag mechanikai erőit, s ami a tudatos gondolkodás terméke. Szellemi létezőnek is olyan valamit gondolunk, ami nem tapintható, de ami él, aminek tudata van, de amit nem lehet keretek közé szorítani. Ami ki tud lépni önmagából. maga fölé tud emelkedni, de ugyan-

akkor magára is tud reflektálni, s ami úgy áll szembe az anyagvilággal, mint megismerő és cselekvő alany.

A szellemről való beszéd alapja az a tapasztalás, amelyet magunkban végzünk gondolkodásunk és „akarásunk” területén. Magunkat nem úgy éljük meg, mint elszigetelt én-t, hanem mint olyat, aki nyitva áll az emberi mi-közösség felé, és szabadon vállalja az együttlét szolidaritását. Az ilyen szellemi közösségnek a végső alapja viszont csak az a feltétlen és végtelen szellem lehet, akit Istennek nevezünk. Mivel van végtelen és örök szellem, azért lehetnek a világban is szellemi struktúrák (W. Kern, In: Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft, 22. k. 73). Pozitív megfogalmazásban szellemnek azt mondjuk, ami vagy aki közvetlenül megtapasztalja és tudatosítja saját létét. Az embert a szellemi lélek képesíti ilyen reflexióra. Ezért a lét rendjében a szellem magasabb fokú létező, mint az anyag. Karl Rahnerrel azt mondhatjuk, hogy az anyagban a lét korlátok közé szorul: nincs tudata, szabadsága, reflexiója, Ez a belső korlátozottság a lényeghez tartozik, és nem is tud kitörni belőle. Ezzel szemben a szellem minőségileg valami újat mutat fel: van belső világossága, kezdeményezése. A szellem éppen a maga meghatározhatatlanságában az emberi méltóság és szabadság kifejezése (Kasper–Sauter, Kirche – Ort des Geistes, 27).

A történelem folyamán a szellem mibenlétének magyarázatára először a görögök tettek kísérletet. Platon az ideákat, a tapasztalati világ ősmintáit szellemi örök létezőknek gondolta. Az emberben is az a szellem, ami őt az időtlen, örök eszmék szemléletére segíti. Arisztotelész is úgy látja, hogy a lélek valami isteni szikra az emberben, azért halhatatlan és örök. Mivel tiszta „energeia”, azért nyitott minden előtt, ami megismerhető. A lét legmagasabb fokán a tiszta szellem áll. Ő tartja fenn a világ rendjét azzal, hogy mindent maga felé vonz. Az ő ténykedése is a legmagasabbrendű: a gondolat gondolata, ami mentes minden anyagságtól. Hegel is csak úgy tudta a létben tapasztalható dinamizmust filozófiailag megmagyarázni, hogy a lét alapjául a dinamikus elvet, a dialektikusan bontakozó szellemet vette fel. A szellem tette és elevensége az, hogy kinyilvánítsa magát. De Hegel a világ magyarázatában nem a teremtésből és a lét analógiájából indult ki, azért kénytelen volt a tagadás elvét állító dialektikára hivatkozni.

A kereszténység beszél az abszolút szellemről, Istenről, aki a lét teljessége, a létező tudat, a hatalom és mindenhatóság. Az ő teremtménye minden anyag és minden más szellem, beleértve az emberi lelket is. Az emberi szellem, a lélek Isten teremtő léttelenségétől és hatalmától kapja a többletét, de nem önállóan létezik, hanem úgy, mint a testi ember éltető és tudatosító elve. Ezen túl azonban a Biblia nem közöl filozófiai eszmefuttatást a szellem természetéről. Amikor pl. az Ószövetség Isten lelkét emlegeti, az ott inkább teológiai fogalom. Isten teremtő s történelemalakító erejét jelzi vele. A teremtés hajnalán „Isten lelke lebeg a vizek felett”, s ez a lélek működik tovább a természetben és a történelemben. Főleg ott, ahol valami új valósul meg. A kinyilatkoztatás olyan hangnemben beszél, hogy Isten maga az oszthatatlan szellem, neki nincs olyan értelemben lelke, mint az embernek. Az Ószövetség inkább a szellemi hatásra gondol, amely mint erő és világosság kisugárzik Istenből. Ilyen lélek fűti a hősöket, a prófétákat, s az eljövendő Messiás hatékonyságát is ő fogja biztosítani (Iz 11, 2; 42, 1). A végső időkben úgy árad majd ki az emberekre, mint Isten nagy adománya, hogy új szívet, új lelkületet hozzon létre bennük (Ez 11, 19). Az apostoli igehirdetés már a legősibb formájában arra hivatkozott, hogy Jézus egész működése ennek a léleknek az irányítása alatt állt. Péter Kornéliusz házában így beszél: „Ti tudjátok . . . miképpen kente fel Isten a názáreti Jézust „Szent Lélekkel” és hatalommal. Ahol csak járt, jót tett” (ApCsel 10, 38). Az apostoli igehirdetés újdonsága az, hogy az ószövetségi fogalom, az „Isten lelke” már személyként szerepel: személyes, isteni tevékenysége van. Ő a Lélek, a Szentlélek, s az ő megnyilatkozása igazolja Jézus istenfiúságát. Ott van a fogantatásnál (Lk 1, 35) és ott van feltámadásánál, amikor halandó emberségét átalakítja az Isten hatalomban levő Fiának képmására (Róm 1, 4). A megdicsőült Krisztus maga helyett a Szentlelket küldi el, hogy egyházával maradjon, hogy elvezesse a teljes igazságra és megvalósítsa benne a tanúságtételt a világ végéig (Jn 16, 13; ApCsel 1, 8). Azóta az egyház abban a tudatban él, hogy azt a Lelket hordozza, aki éreztette hatását az egész üdvtörténetben és aki különösen kinyilvánult Krisztus működésében. Ezért biztosított benne az élet, a vallási igazság, a szentség és az Isten felé való fordulás. A Szentlélek azért jött el, hogy Krisztus művét kiteljesítse a történelemben, ezért ő nem saját magára fordítja a figyelmet, hanem Krisztusra, a Megváltóra, mint ahogy az első pünkösd napján

való kiadása is az apostoli igehirdetés szerint Krisztus feltámadásának és megdicsőülésének bizonyítéka volt (ApCsel 2, 33). A Lélek minket segít, hogy meglegyen bennünk a szellemi és természetfölötti orientáció, hogy elfogadjuk Krisztust mint megváltót, hogy kövessük őt, róla beszéljünk, tanúskodjunk és általa eljussunk az Atyához (Ef 2, 18). A Lélek kiad ránk, bennünk lakik, de nem maga felé fordít. Ő mindig megmarad „szellemnek” és „léleknek”. Világosságot ad, megtanít kifelé nézni, a tényeket megítélni, hogy a Krisztus-eseményben végbement természetfölötti jelek alapján kialakuljon bennünk a hit és a remény. Őt az ószövetségi megnyilatkozások alapján teremő léleknek mondjuk, az újszövetségi hatásai alapján pedig megváltó és megszentelő léleknek. E kettős szerepe miatt van hatalma arra, hogy belülről alakítson át, hogy létünk mélyén és szabadságunk gyökerénél ragadjon meg és vezessen bennünket. Ezért hatása közvetlenül nem esik a tapasztalás alá. Innen van az is, hogy az egyházban és a vallásos életben sem beszélünk róla sokat. A mindennapi életben sem a világosságról beszélünk, hanem azokról a tárgyakról és jelenségekről, amelyeket a fény hatására meglátunk. Ahhoz már külön reflexió kell, hogy a fénynek, a világosságnak a mibenlétét keressük. A vallásos hit és élet a Szentlélek erejében, az ő világosságánál játszódik le. Keresztények akkor vagyunk, ha Krisztusra és az ő megváltói tevékenységére szegezzük tekintetünket. De a teljes tudatosság megköveteli, hogy reflektáljunk arra a Szentlélekre is, aki lehetővé teszi, hogy Krisztus világosságában járjunk.

De hogy az érdeklődés egyre jobban a Szentlélek felé fordul, annak talán ma még más oka is van: a közösségi élmény előtérbe jutása. Hegel a személy szellemiségéből kiindulva mutat rá arra a titokzatos kölcsönhatásra, hogy az „én” valamiképpen „mi”, és a „mi” valamiképpen „én”. Ő elsősorban a megismerés azonosságára gondol, de több is van bennünk: keressük az azonosságot a szeretetben is. A későbbiekben majd látni fogjuk, hogy a Lélek megszentelő hatása a Krisztusba való beoltás által realizálódik: „Mindnyájan egy Lélekben egy testté (Krisztus testévé) lettünk a keresztség által: akár zsidók, akár pogányok, akár rabszolgák, akár szabadok. Mindnyájunkat egy Lélek itatott át” (1 Kor 12, 13). Ebben az egységben az én és a mi nemcsak feltételezi egymást, hanem mindkettő megkapja a teljes értelmét. Az én meggyőződése sokak meggyőződése, az én reményem sokak reménye, és mindnyájunk léte Krisztus létére támaszko-

dik, aki maga az igazság és az élet. A Szentlélek hatásaira való reflexió tehát összefügg egzisztenciális élményünkkel. Amikor keressük azt a mi-közösséget, ahol az őszinteség, a bizalom, a közvetlenség és a szeretet adja meg a légkört, akkor jó tudni, hogy erre isteni biztosítékot kaptunk: „Isten országa igazságosság, béke és öröm a Szentlélekben” (Róm 14, 17).

A BIBLIAI SZÖVEGEK ÉRTELMEZÉSE

Isten lelke az Ószövetségben

A Szentírás utalásainak kifejtésénél mindenek előtt hivatkozunk George T. Montagne (*The Holy Spirit*, Toronto, 1970) megjegyzésére, hogy azokat nemcsak betű szerint kell értelmezni, hanem a szerző szándékát is keresni kell. A szó és a fogalom időtlen, de mindig egy korban, egy helyzetben testesül meg és válik jelentéssé. A hit akkor növekszik, ha kutatjuk az isteni kijelentések teljes értelmét. A Biblia a fokozatos kinyilatkoztatást és a fokozatos megértést tartalmazza. A szerzők a sugalmazás hatása alatt azt írták le, amit a vallási közösség hitében már elfogadott. A teológiai vizsgálódás hasonlít egy hegy megmászásához. Minél magasabbra emelkedünk, annál többet látunk. A korábbi benyomásokat újakkal egészítjük ki, új összefüggéseket fedezünk fel, új területek tárulnak ki előttünk.

Az „Isten lelke” (*ruach Jahve*) kifejezés az Ószövetségben nem kicsiszolt teológiai fogalom, hanem inkább üdvörténeti utalás. Isten beavatkozását jelzi a természetbe és az emberi történelembe. Túl messzire vezetne bennünket annak keresése, hogy Mózes könyveinek forrásaiban (*jahvista*, *elochista*, *papi kódex*) milyen árnyalati különbségek vannak. Amikor a mai teológiában a Szentlélek kilétéről és működéséről beszélünk, elsősorban az Újszövetséget vesszük alapul. Az ószövetségi nép még nem kapott kinyilatkoztatást a Szentháromság titkáról, hiszen ott Isten nem tárult ki egészen az ember felé, hanem inkább csak „sokszor és sokféle módon” üzent a próféták által. Azért az ottani képeket és utalásokat úgy vehetjük, mint előképeket. Már Szent Ágoston felvetette a kérdést, hogy az egyes ószövetségi teofániákban és jelekben általában Isten adott-e hírt magáról, vagy a Háromság valamelyik személye, de a kérdést nem tudta eldönteni. Valóban ha arra gondolunk, hogy a háromszemélyű egy Isten kifelé való működése egy és oszthatatlan, akkor a jelekben nem láthatjuk valamelyik személy különleges megnyilatkozását. De mivel az Ószövetség bevezetést ad az újszövetségi teljességhez, azért állíthatjuk,

hogy már az ottani megnyilatkozásokban kifejeződött az isteni életnek az a gazdagsága, amelyet az Újszövetség mint a Szentháromság titkát tárja elénk. Ilyen értelemben magyarázzuk az Isten lelke kifejezést is. Először a teremtés történetében találkozunk vele: „Isten lelke lebegett a vizek felett” (Ter 1, 2). A léleknek ezzel a megnyilatkozásával kapcsolatban kezd beszélni a teremtő Isten: Legyen világosság . . . Gyűljenek össze a vizek és emelkedjék ki a szárazföld stb. Tehát Isten a lelke által visz rendet a káoszba, és pedig két vonalon: az egyikben az anyag rendeződik, a másikon az idő: este lett és reggel. Vagyis a teremtésben Isten értelmes elgondolása valósul meg. A lélek hatására az összeviaskodás engedelmeskedik Istennek és létrejön az a teremtés, amelyet jónak mondhat. A kép folytatódik az ember teremtésében. Isten az élet lehelletését leheli az orrába, mint ajándékot, s a föld agyagából vett ember akkor lesz élőlény (nefesz), aki értelemmel rendelkezik és hordozza az Istennel fennálló kapcsolatot. Amíg az ember engedelmeskedik Istennek, addig a kozmosz rendjében és békéjében él. A bűn után ellenben visszatér a káosz.

A deuteronomista könyvekben (Józsue, Bírák, Sámuel, Királyok) a nemzeti hősök kora elevenedik meg, azoké a hősöké akik igazságot szolgáltattak és népük szabadítói lettek. Isten lelke vezeti őket, s ez a lélek nincs kötve szertartásokhoz vagy intézményekhez, hanem legtöbbször feleletként jön a nép imájára. A bírák vagy akár Saul is, Isten lelkét kapják, de aki méltatlan rá, azt elhagyja. Amikor Dávid megkapja a királyi felkenést Sámueltól, őt is eltölti az Úr lelke (1 Sám 16, 13). Ettől kezdve meggyőződésé válik, hogy Isten lelke kapcsolatos a fölkenéssel, és hogy a királyi tekintélyben is ott van az Úr lelke. Illés próféta életét különösen is ez a lélek irányítja (1 Kir 18, 12). Vele annyira azonosult az Úr lelkének karizmatikus ereje, hogy tanítványára, Elizeusra már egyenesen „Illés lelke” száll át (2 Kir 2, 9. 15). A MTörv 18, 15 egyébként a prófétai lélek öröklését Mózeshez vezeti vissza: „Prófétát támaszt neked az Úr testvéreid közül, mint énám, úgy hallgassatok rá”. (Deut 18, 15) Izajás (11, 1) arról kezd beszélni, hogy Isten lelkének különleges hordozója Izaj sarjadéka, a Messiás lesz: „Az Úr lelke nyugszik rajta: a bölcsesség és az értelem lelke, a tanács és az erősség lelke, a tudás és az Úr félelmének lelke”. Ezért élete igazságos lesz és döntéseinek érvényt szerez. A boldog jövő is a lélek által köszönt be: „És újra kiárad ránk a lélek a magasból. Akkor a sivatag gyümölcsstermő kert lesz” (Iz 32, 15). Ezt

a gondolatot Deutero és Trito–Izajás tovább fejleszti. Jahve szolgája, a Messiás azért kapja a lelket, hogy az igazságra megtanítsa a nemzeteket. Munkája közben nem lankad el, és türelmes lesz mindenki iránt: „a megrokkant nádat nem töri le, a pislákoló mécsest nem oltja ki” (42, 1–3). Akik követni fogják, azok részesednek kiváltságában: Isten rájuk is kiárasztja lelkét, sarjadoznak, mint a fű a forrás közelében és Isten nevével dicsekszenek (44, 4).

A Messiás különös fölkenést kap azáltal, hogy az Úr lelke nyugszik rajta, s megvalósítja, amit a próféták működése csak jelképezett: örömhírt visz a szegényeknek, meggyógyítja a megtört szívűeket, szabadulást hirdet a foglyoknak, bejelenti az Úr kegyelmének esztendjét, de egyúttal az ítéletet is. A gyászolókat azzal vigasztalja, hogy hamu helyett koszorút helyez a fejükre, s gyászdal helyett örömeiket ad a szájukba (61, 1–3). Később ennek teljesedésére utal maga Krisztus is (Lk 4, 21). A Messiás által hozott új szövetség azért lesz tökéletes, mert az Isten szava, amelyet ajkára adott, és lelke, amely rajta nyugszik, nem hagyja el többé népét (59, 21). Erről az új szövetségről beszél Jeremiás is. Szelleminek mondja azt, mert Isten az emberek belsejébe, szívébe írja törvényét, nem pedig kőtáblákra (31, 31). Az Isten lelkének és az új szövetségnek a kapcsolatáról még világosabban szól Ezekiel. Ez a lélek lesz a megújulás forrása és mozgatója. Ahogy a prófétát talpra állítja és megerősíti, úgy hat majd az egész népre (3, 12–14). A lelki megújulást a feltámadás képével illusztrálja. Isten lelkének kiáradására a száraz csontok megelevenednek és az emberek magukon tapasztalják meg, hogy Jahve az Úr (34, 23–31).

A fogság idején és a fogság után már megszokottá válik az Isten lelkére való hivatkozás. Aggeus (2, 5) azzal buzdítja a népet az ország újjáépítésére, hogy Isten lelke közöttük fog lakni. Zakariás (4, 6) is azt ígéri, hogy jövőjüket nem a hatalom, hanem az Úr lelke biztosítja. Isten a jóindulat és az imádság lelkét árasztja ki rájuk (12, 10). Ezekben a kijelentésekben már felismerhető a vallásosság szellemiesítése és elmélyülése a fogság után. Nem a külső jelek és tettek a lényegesek, hanem a lelkület, az Isten előtti meghódolás. Erre céloz Joel is (3, 1–5). A lélek kiáradása egyetemes lesz, az embereket karizmatikus erők fogják eltölteni, de csak az menekül meg és az nyeri el a szabadulást, „aki segítségül hívja az Úr nevét”. Kétségtelen tehát, hogy a léleknek ez lesz a legnagyobb ajándéka.

A bölcsességi irodalomban is visszhangzik a gondolat, hogy Isten a kinyilatkoztatásban a lelkét, a bensejét tárta ki, azért az ő tanítása minden bölcsességnek a forrása. „Hangosan kiált a bölcsesség az utcán, és a tereken is felemeli hangját . . . Kiöntöm előttetek egész lelkemet és szavamat elétek tárom” (Péld 1, 20–23). Tudást lehet szerezni tapasztalás által, de „igazi bölcsességet csak az Úr lehelle ad” (Job 32, 8). És Isten nem fukarkodik. Aki tetszik neki, azt eltölti az értelem-lelkével. Belőle bölcs szavak törnek elő, és imádságában az Urat dicséri (Sir 39, 6). Az Úr lelke betölti a földkerekséget, tud minden szóról, de a gonosz emberhez nem engedi betérni a bölcsességet (Bölcs 4, 5). Isten lelke nem olyan, mint a szél, amely elviszi a pelyvát, hanem „mindent mérték, súly és szám alá foglalt” (Bölcs 11, 20). Ezzel azt állítja, hogy Isten értelmet és célt adott a világnak, és gondoskodik arról, hogy terve megvalósuljon benne. Magának a bölcsességnek is azért van ereje, mert „lélek van benne”. Ez teszi őt értelmessé, szentté, különlegessé, tisztává, sértetlenné s kedvessé az ember előtt. A bölcsesség „Isten erejének lehellete és a Mindenható dicsőségének tiszta kicsordulása” (Bölcs 8, 22–25).

Isten lelke tehát aktív mozgatója volt az ószövetségi vallásosságnak. A rabbik úgy tekintettek a Tórára, a törvényre, hogy annak minden szavát Isten sugalmazta, ezért a Tóra világa Isten lelkének a világa. Ez a lélek sugalmazta azonkívül az igazak azon tetteit is, amelyekről a Biblia megemlékezik. Ez nem azt akarja mondani, hogy a lélek vezette egész erkölcsi életüket, hanem csak azt, hogy tetteik mintegy jövendölések, előképek voltak a későbbi kor számára. A próféták szövegeiből tudták, hogy Isten lelke a végső korban megújítja a népet, de egyelőre a törvény helyettesíti a lélek kiadását. A rabbiknál arra nincs utalás, hogy az egyes ember megigazulása Isten lelkének műve lenne. Náluk az Isten lelke nem az az erő, amely igazi életre segít, hanem inkább az igaz élet jutalma. Azok kapják, akik megtartják a törvényt. Rabbi Pinchas Ben Jair így ír: „A törvény követésében kifejtett buzgóság testi tisztasághoz vezet, az pedig kultikus tisztasághoz, az viszont önmegtartóztatáshoz, az meg szentséghez, a szentség pedig alázathoz és az alázat a bűn kerüléséhez. Ez aztán megadja a jámborságot, a jámborság megadja a szent lelket, az pedig a feltámadást” (Sota 9, 15; idézve: Montague 114). Az ő felfogásukban tehát a lélek nem ajándék, hanem a tettek jutalma. A megigazulást saját tetteiktől, a törvény megtartásától várták, nem Istentől. A

törvény betűje és tekintélye lebegett szemük előtt, nem a szelleme. Krisztus ezt kifogásolta vallásosságukban.

A qumrániak számára az Isten lelke nem annyira prófétai lélek, hanem inkább az egyéni belső kinyilatkoztatás és megértés forrása. A sugalmazott írások megértését az igazság lelkének tulajdonították. Egyben ő munkálja a megszentelődést és a megigazulást is, hogy az élet tökéletes áldozat legyen Isten előtt. Tehát náluk a lélek kinyilatkoztató és megtisztító tevékenysége lép előtérbe. A tisztulás, a megigazulás a közösségben megy végbe, s az egyén csak mint a közösség tagja részesülhet benne. Ők különben meg voltak győződve arról, hogy a végső idő közel van, s azt a világosság és a sötétség fiainak nagy harca fogja bevezetni. A szellemi elmélyülést azért is hangoztatták, mert magukat a világosság fiainak tartották.

Összefoglalólag tehát megállapíthatjuk, hogy az Ószövetségben az Isten lelke egyszerre fejezi ki Isten világfelettségét és a világ felé való fordulását. A teljesség kedvéért azt is látni kell, hogy van némi különbség a héber ruach és a görög pneuma között. A pneuma inkább a szellemiségre, az anyaggal való szembenállásra utal, s így a természetfölöttiséget is jobban érzékelteti. A ruach ellenben, mint a szélnek, a viharnek a képe, inkább Isten tevékenységét, céltudatos cselekvését juttatja eszünkbe.

A szinoptikus evangéliumok adatai

Az újszövetségi kinyilatkoztatás többlete az, hogy megismerjük benne Istennek mint Atyának a kitárulását azáltal, hogy elküldi a Fiút és a Szentlelket. Az egyistenhit továbbra is alapvető tétel, de ez az Isten úgy nyilatkozik meg, mint Atya, Fiú és Szentlélek. Krisztus tanítása alapján az apostoli igehirdetés az Atyát, a Fiút és a Szentlelket egymástól különbözőnek mondja, és mindegyiknek valóságos isteni tevékenységet tulajdonít. Az egyházi teológia ezt úgy fejezte ki, hogy az egy Istenben három személy van. Azonos bennük az isteni lényeg, a természet, de az Atya, a Fiú és a Szentlélek mégis valóságban különböznek egymástól, mint személyek. Az egyetlen isteni lényegnek vagy természetnek három én a birtokosa. Ezt mondjuk a Szentháromság titkának. Erről a teológiai megfogalmazásról később lesz szó. Itt most csak azt kísérjük figyelemmel, hogy az újszövetségi könyvek a Szentléleknek milyen üdvrendi szerepet tulajdonítanak, és hogy

ebből az üdvtörténeti megnyilatkozásból hogyan lehet az ő személyes voltára következtetni. A kifejtésben az elfogadott módszert követjük. Az apostoli igehirdetés legősibb formáját a három szinoptikus evangélium és az Apostolok Cselekedetei tartalmazza, tehát ezt tárgyaljuk először. A kibontakozás második fokozatát Pál apostol leveleiben találjuk, a harmadikat pedig János evangéliumában, s az ő neve alatt ránk maradt levelekben. A Szentlélek megismeréséhez hozzátartozik még egy szempont, amire H. Mühlen (In: *Mysterium Salutis*, III/2 514) hívja fel a figyelmet. Jahve, akit Jézus Atyának nevez, az Ószövetségben mint én beszél és cselekszik. Ugyanezt teszi a Fiú is Jézus Krisztusban. A Szentléleknek ilyen elsőszemélyű megnyilatkozásai nincsenek. Őt inkább hatásaiból lehet megismerni.

Márk evangéliuma. Az értelmezésnél tudomásul vesszük, hogy a könyv nemcsak Jézus szavait és tetteit mondja el, hanem már benne van azoknak bizonyos egyházi megvilágítása és alkalmazása. Továbbá tükröződik benne az egyház élete is, hiszen az apostoli igehirdetéssel együtt alakult ki az egyház liturgiája, fegyelme, szóhasználata. A Szentlélekre vonatkozó első utalást Keresztelő Jánosnál találjuk. Krisztus nagyságát azzal jelzi, hogy Szentlélekkel fog keresztelni, nem pedig egyszerűen csak vízzel, mint ő. A kijelentés egyházi továbbadása azt is mutatja, hogy az apostolok korában az egyház a maga keresztségét így értékelte. Olyan beiktatási szertartást látott benne, amely Krisztus akaratából valóban közli a Szentlelket. Bár János Jézust magánál nagyobbknak mondja, Jézus mégis elfogadja tőle a bűnbánat keresztségét. Nem mutatja magát nagyobbknak, úgy viselkedik, mint igazi ember, de nagyságának bizonyítéka felülről jön. Az Atya tesz mellette tanúságot: „Te vagy az én szeretett Fiam, benned telik kedvem” (1, 10). A „te vagy” kifejezés azt tükrözi, hogy Jézus és az Atya között benső én-te kapcsolat van. Az Atya így szólítja meg őt, és Jézus is így beszél hozzá. Emberi alakjában is átveszi azt az örök én-te párbeszédet, amely megvan az Atya és a Fiú között. A Szentlélek megjelenése fiúságának a bizonyítéka, hiszen Iz 11, 1 jövendölése szerint a Messiás az Isten lelkének teljességét fogja hordozni. A Jordán melletti jelenet rámutat a jövendölés teljesedésére. A Lélek ezután arra ösztönzi Jézust, hogy menjen ki a pusztába, s ott negyven napi böjtöléssel kezdje meg a bűn kiengesztelésének művét. A Lélek jelenléte tehát nem veszi le róla az emberi élet terheit és

küzdelmeit, de mindig kísérni fogja a különleges gondviselés, amit ez a kettősség szemléltet: a pusztában vadállatok között élt, de angyalok szolgáltak neki. Így a pusztában való tartózkodás jelképe a választott nép negyvenéves vándorlásának, és egyben előképe a nyilvános működésnek. Márk előadása szerint a nyilvános működés idején elsősorban a karizmatikus Lélek nyilatkozik meg Jézusban. Csodáinak legnagyobb része gyógyítás, s ezeket az evangélista úgy jellemzi, hogy Jézus a betegség rossz lelkét úzi ki az emberből. A farizeusok és az írástudók nem akarták elismerni Jézus isteni küldetését, azért gyógyítását úgy magyarázták, hogy az ördögök fejedelmétől, Belzebubtól kapta hatalmát. Jézus viszont tudja, hogy csodái és viselkedése alapján fel lehet ismerni benne a nagy prófétát, akit az Isten lelke különlegesen irányít, azért válaszol így ellenfeleinek: „Minden bűn bocsánatot nyer, de aki a Szentlelket káromolja, az nem nyer bocsánatot, bűne örökre megmarad” (3, 28–29). A Lélek tehát azért van itt, hogy az igazság felismerésére vezesse az embereket. De aki ellenáll a nyilvánvaló igazságnak, az kiteszi magát a megátalkodottság veszélyének. Jézus működéséből azt is ki lehet olvasni, hogy megtörte a gonoszság hatalmát, s így vele elérkezett az Isten országa. Mindez összhangban van az Ószövetséggel. Akiket ott eltölt az Isten lelke, azok népüket szolgálják és Isten irgalmáról tesznek tanúságot. Jézus egész életével igazolja kijelentését: „Nem azért jött, hogy szolgáljanak neki, hanem hogy ő szolgáljon és életét adja váltságul sokakért” (10, 45).

Lukács evangéliuma és az Apostolok Cselekedetei. A hagyomány Lukácsnak a „Szentlélek teológusa” címet adta. Márknál a Szentlélek szó négyszer fordul elő, Máténál ötször, Lukácsnál az evangéliumban tizenháromszor, a Cselekedetekben negyvenegyszer. A nyilvános működés idején Jézus maga hordozza a Szentlelket, mennybenmenetele után pedig tanítványai és az egyház. De úgy, ahogy Jézus árasztotta ki rájuk. A Jordánban való keresztség után Jézus a „Szentlélektől eltelve” és a „Lélek ösztönzésére” vonul vissza a pusztába, hogy átélje a kísértést. De ilyen előzmény után biztos, hogy a kísértőnek nincs hatalma felette, és hogy messiási küldetése eléri célját. A pusztai tartózkodás után a „Lélek erejével” tér vissza Galileába (4, 14). Látszik, hogy Lukács már a pünkösdi fényében írja könyvét. Az küldte el a Szentlelket egyházának, aki már a földi életében is birtokolta. Názáretben első fellépése alkalmával idézi Izajás jövendölését:

„Az Úr Lelke van rajtam, mert fölkent engem. Elküldött, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek” (4, 18). Messiási működése tehát lelki és vallásos jellegű lesz, mert Isten országát alapozza meg az emberek között. Amikor Lukács a szöveget leírta, őt már az egyháznak az a meggyőződése is vezette, hogy az Ószövetséget ilyen szellemi módon kell értelmezni, nem pedig földi és nacionalista módon. A Lélek jelenléte azt bizonyította, hogy az üdvösség ideje elérkezett. Így tekint vissza Lukács az angyali üdvözlésre is. A jelenet azt árulja el, hogy valami egészen lelki, szellemi, természetfölötti dolog készül: „A Szentlélek száll rád és a Magasságbeli borít be árnyékával.” A kifejezés a Kiv. 40, 34–38-ra emlékeztet: az Istent jelképező felhő beárnyékolja a szövetség sátorát. Akinek emberi természetét a Szentlélek alakítja ki teremtő erejével, az egészen lelki ember lesz, a Lélek erejében fog működni, s az egész világ számára „éltető lélekké” válhat (1 Kor 15, 45).

Jézus nemcsak a Lélek erejében tanít és gyógyít, hanem a Lélek ott van fiúi imájában is. Már a Jordánnál is a Lélek akkor ereszkedik rá, amikor imádkozik (3, 21). A hetvenkét tanítvány visszatérése után Jézus „kitörő örömmel dicsőítette Istent a Szentlélekben” (10, 21). Itt a leírásnak már szentháromsági struktúrája van: a Fiú az Atyához beszél a Szentlélekben. Az egyház át is vette Jézustól ezt a karizmatikus imát. A „nyelvek adománya” hasonló dicsőítés volt (ApCsel 2, 11; 1 Kor 14, 16; Ef 5, 18). A Lélek teszi lehetővé, hogy gyermeki bizalommal forduljunk az Atyához (Gal 4, 6). A kérőimának pedig különleges gyümölcse az lesz, hogy az Atya „megadja a Szentlelket azoknak, akik kitartanak a kérésben” (11, 13). Ezekben a leírásokban Lukács már a húsvét utáni idők fényében gondolkodik. Akkor már bizonyossá vált, hogy a Szentlélek az Atyának és a Fiúnak az ajándéka az egyház számára. Aki őt megkapja, az tudja, hogy mit kell kérni és tudja értékelni Isten adományát.

A harmadik evangélium és az Apostolok Cselekedetei közötti hibat ez a kijelentés jelzi: „Ti tanúi vagytok ezeknek. Én pedig kiárasztom rátok az Atya ígését. Maradjatok a városban, amíg el nem tölt benneteket a magasból jövő erő” (24, 49). Az „Atya ígését” említi az ApCsel 1, 4 is, és itt közelebbről meghatározza, hogy az a Szentlélekkel való megkeresztelkedésre vonatkozik. A Lélek adja az erőt a tanúskodáshoz. Az ígélet egyúttal feladat is minden megkeresztelt hívő számára. A tanúskodást el kell vinni a föld végső határáig. Eb-

ből könnyű volt megérteni, hogy az evangélium hirdetésének át kell törnie az ószövetségi nép kereteit, s azt a pogányok számára is hozzáférhetővé kell tenni.

A püünkösi eseményről, a Szentlélek eljövételéről egyedül Lukács beszél az ApCsel 2, 1–13-ban. Valamilyen tapasztalható jelenség zajlott le, amely a szemlélőkből csodálkozást és kétféle értelmezést váltott ki. A püünkösd, a húsvét utáni ötvenedik nap (pentecostes) eredetileg aratási ünnep volt, majd a sinai szövetség és a törvény kihirdetésének emléknapja lett. Lukács leírásában a sinai teofánia elemei tükröződnek. Látszik, hogy az apostoli egyház az eseménynek olyan központi fontosságot tulajdonított, mint a zsidó nép a szövetség megkötésének és a törvény kihirdetésének. „Ugyanazon a helyen mindnyájan együtt voltak.” Lukács nem nevezi meg a helyet, sem azt, hogy a „mindnyájan” mit jelent. Csak az apostolok vagy a hozzájuk közelálló galileai zarándokok is? Előbb, Mátyás apostol megválasztásánál „mintegy százhús ember” jelenlétét említi (1, 15), itt viszont a 14. versben csak Péternek és a tizenegynek a tanúskodását emeli ki. Ellenben népies szószaporítással hangsúlyozza, hogy „együtt voltak” (homou epi to auto), ami azt jelenti, hogy nemcsak egy helyen voltak, hanem össze is tartoztak. Egyek voltak az imában, a lelkiéletben, a hitben. (J. Kremer, Pfingstbericht und Pfingstgeschehen, 1973, 97). A szél zúgása és a tüzes lángnyelvek a teofánia elemei, s főleg ezek emlékeztetnek a sinai eseményre. A zúgás az égből támad, tehát Istentől küldött jelről van szó. Mindenesetre Lukács valami láthatót és észrevehetőt akar említeni. A jelenlevők külső jelet kaptak, amely felhívta figyelmüket a belső valóságra, aminek mibenlétét majd Péter magyarázza meg. A tett és a szó tehát itt is összetartozik, mint minden kinyilatkozásban. A lángnyelvekben talán utalás van Keresztelő János tanúskodására is, hogy a Messiás „Szentlélekkel és tüzvel keresztesel” (Lk 3, 16), vagyis nemcsak kegyelmet ad, hanem ítéletet is tart.

A leírt hatás magyarázata nem könnyű: „Mindnyájukat eltöltötte a Szentlélek, és különböző nyelveken kezdtek beszélni úgy, ahogy a Lélek szólásra indította őket” (2, 4). A „pneuma hagian” itt névelő nélkül áll, tehát Lukács a Szentlélek személyére gondol. De pl. a 4, 31-ben és a 10, 44-ben már szerepel a névelő. A „különböző nyelveken” szólás nem jelent okvetlenül és egyértelműen idegen nyelveket. Ha értelmes beszéd lett volna, Péternek nem kellett volna magyaráz-

nia. Különben ő sem az idegen nyelvet magyarázza, hanem az ellen védekezik, hogy egyes külső szemlélők részegeknek tartják őket. Mások viszont azt hallják ki beszédükből, hogy „hirdetik Isten nagy tetteit” (11. vers). Hogyan egyeztethető össze az ellentét? A választ Péter fogalmazza meg. Hivatkozik Joel próféta jövődölésére: „Az utolsó napokban kiárasztom lelkemet minden emberre. Fiaitok és leányaitok jövődni fognak, az ifjak látomásokat látnak, az öregek álmokat álmodnak” (Joel 3, 1). Az Ószövetségben is nyomai vannak annak, hogy Isten lelke extatikus megnyilvánulásokban nyilatkozik meg (Szám 11, 25; 1 Sám 10, 10), és ad prófétai üzenetet is (Mik 3, 8; Ez 36, 1).

Nyilvánvaló, hogy Lukács leírásában a jelkép uralkodik. A pünkösd az új sinai szövetség: a sinai jelenés reggel volt, s Péter szavai szerint a Szentlélek eljövetele is a reggeli órákban történt (15. vers). A nyelvek adománya egyúttal a bábéli zavar ellentéte is. Különben is a zsidók pünkösdkor olvasták ezt a történetet (Ter 11, 1–8). A pünkösd-i jelenetben volt valami csodaszerűség, s éppen ez kelt bámulatot. Mint természetfölötti jel felhívás volt a hitre, de a felhívást vissza is lehetett utasítani. Lukács a jelben elsősorban az egyház egyetemességét látja. A különböző nyelvek Isten nagy tetteit hirdetik, s ez a kép az egyház hitének egysége. Az Istenbe vetett hit és a szeretet összefogja a különböző népeket. A nyelvek sokféleségét Lukács csak említi, de nem részletezi. A jeruzsálemi és a távoli tartományokból jött zsidók, akik az ottani nyelveket beszélték, már jelképezik a zsidók és a pogányok egységét az egyházban. Ez az egység felülről jövő adomány. De Lukácsot inkább a földrajzi egység érdekli, nem a nyelvek különbözősége. A felsorolásban keletről, a partusoktól indul el és Rómában köt ki. A felsorolt tartományok nagy részében görögül beszélt a lakosság, legfőképpen a partusok, médek, elámiták, mezopotámiaiak és az arabok nyelve volt idegen. A Szentlélek igazi adománya azonban az a tanúskodás, amit Péter és a tizenegy kifejt. Péter bizonyítja Jézus feltámadását, felszólít a hitre és a bűnbánatra. A pünkösd-i kép így válik teljessé. Az egyház a Szentlélek jelenléte miatt Istentől adott jel, s az a feladata, hogy hitre, és a hiten keresztül üdvösségre vezesse az embereket. Péter azt is bejelenti, hogy a hívők a keresztségen keresztül kapják meg a Szentlélek ajándékát. Tehát a pünkösd állandósulni fog az egyházban: a keresztség lesz a folytonosság biztosítója. Az Apostolok Cselekedeteinek könyve következetes

abban, hogy az egyházat és a benne levő természetfölötti erőket a püünkösdi eseményből értelmezi. Krisztus a Szentlelken keresztül tette az egyházat élő, természetfölötti szervezetté. Amit a könyv az egyház belső életéről megemlít: az apostolok tanítása, a hit, a tevékeny szeretet, a kitartás az imádságban és a kenyértörés közösségében, az mind mint természetfölötti kötelék kapcsolja össze az egyház tagjait.

A könyv következetesen úgy mutatja be az egyház életét, ahogy az a Lélek irányítása alatt áll. Péter a főtanács előtt Szentlélekkel eltelve tanúskodik arról, hogy „nem adatott más név az ég alatt az embereknek, amelyben üdvözülhetnének”, csak Jézus neve (4, 12). Ebben nemcsak a Jézus feltámadására való utalás van benne, hanem istenségének megvallása is. Amikor az apostolok szabadon bocsátása után a hívó közösség összegyűlik imára, azt kéri, hogy Isten jelekkel erősítse meg az egyházat. Ekkor „megremeg a hely, mindnyájukat eltöltötte a Szentlélek és bátran hirdették az Isten szavát” (4, 31). Annak is tudatában vannak, hogy a Szentlélekben maga Isten van velük. Péter azzal feddi meg az alakoskodó Ananiást, hogy amikor be akarta csapni a Szentlelket, nem embernek hazudott, hanem Istennek (5, 3). Az apostolok a főtanács előtt ezzel igazolják küldetésüket: „Mi ezeknek a dolgoknak tanúi vagyunk a Szentlélekkel egyetemben, akit Isten megadott azoknak, akik engedelmeskednek neki” (5, 32). Az engedelmesség arra vonatkozik, hogy elfogadják Isten hívó szavát és bizonyítékait. Később diakónussá is csak „Lélekkel eltelt bölcs férfiakat” választanak (6, 3). István vértanú Szentlélekkel eltelve kapja a látomást, hogy az Emberfia az Isten jobbán áll, vagyis közbenjár az egyházért (7, 55). Amikor az egyház először tör ki a zsidóság kereite közül, és Szamariában is megalakul a hívó közösség, az apostolok kézrátétele nyomán megismétlődik a püünkösdi jelenet (8, 14–17). Fülöp diakónusnak a Szentlélek adja az indítást, hogy hol hirdesse az evangéliumot (8, 29–39). Ananiás azzal a küldetéssel keresi fel a megtért Sault, hogy visszaadja szemvilágát és elteljen Szentlélekkel (9, 17). A szöveg a Jeruzsálemen kívüli evangelizációt azzal jelzi, hogy „az egyház a Szentlélek segítségével egyre terjedt” (9, 31). A 10, 44 megemlékezik a „pogányok püünkösdjéről” Kornéliusz házában. Itt a Szentlélek már a keresztség kiszolgáltatása előtt jelenik meg, és ezzel a jellel bátorítja fel Pétert arra, hogy a pogányokat is megkeresztelheti. Péter valóban így is igazolja magát a jeruzsálemi okvetetlenkedők előtt: „Mi vagyok én, hogy akadályt gördítsek Isten útjá-

ba?” (11, 17). Saul és Barnabást a Szentlélek vezeti a pogányok közötti térítő útra (13, 2). Másutt Lukács a kisázsiai megtért pogányok vallásos élményét így jellemzi: „Eltöltötte őket az öröm és a Szentlélek” (13, 52). A kettő bizonyára egybekapcsolódott. Az öröm forrása az volt, hogy megkapták a Szentlélek kegyelmi adományait. Nem kell okvetlenül feltűnő karizmákra gondolnunk, hanem inkább arra, hogy megélték az igazság birtoklását, a bűntől való megszabadulást, az Isten iránti gyermeki bizalmat és a Lélek békéjét.

Az egyházi előjárók tudatában vannak a Szentlélek jelenlétének és irányító hatásának. A jeruzsálemi zsinaton az apostolok és a presbiterek így fogalmazzák meg határozatukat: A Szentlélek és mi így láttuk jónak . . . (15, 28). Pál apostol még külön megtapasztalja ezt az irányítást munkaterületére vonatkozólag is (16, 6). Az efezusi presbitereket arra figyelmezteti, hogy a felszenteléssel a Szentlélek rendelte őket előjárókul az egyház élére (20, 28). De a Szentlélek jelenléte természetfölötti, ezért a természetes rendből semmit nem szorít ki, és semmit nem helyettesít. Az egyháznak megmarad az emberi arca, s a hívőknek is megmaradnak emberi nehézségeik, küzdelmeik. A hit éppen azt a többletet adja, hogy a Szentlélek velük van. A Lélek megvilágosítása, ösztönzése, vezetése csak a hívő ember előtt válik nyilvánvalóvá, aki mindezt elfogadja a kinyilatkoztatott tanításból, s így a külső jeleket, a belső megvilágosítást együtt értékeli az egyházi közösség lelki céljaival. Az egyház elindulásánál erre különlegesen is szükség volt. Az apostolok és a hívők tudták, hogy Jézus életében hogyan működött a Lélek, és saját életük számára is csak ezt várták.

Máté evangéliuma. Ez a könyv akkor keletkezett, amikor a kereszténység lényegében már elszakadt a zsidóságtól. A zsidók hivatalosan is kizárták a közösségből azokat, akik elfogadták Jézust messiásnak, és megkeresztelkedtek. Az egyház már önálló közösség, amelynek megvan a saját tanítása, hite, szervezete és istentiszteleti élete. A könyvön végigvonul a törekvés, hogy a keresztények számára biztosítsa a tiszta látást, vagyis annak megértését, hogy a régi szövetség Krisztusban kapta meg a teljességet. Ezért először átfogó képet ad Jézus tanításáról. Tisztázza a régi törvénnyel való kapcsolatot, bemutatja az ószövetségi jövendölések és előképek igazi értelmét, és hangoztatja a szeretet elsőségét a törvény előtt. Tisztában van azzal

is, hogy az új helyzetben Jézus tanítását tekintéllyel és hatalommal kell hirdetni, ezért kiemeli az apostolok küldetését. Beszél az oldó és kötő hatalomról, Péter elsőségéről és arról, hogy az egyház az ő messiási küldetésének lesz a hordozója. Azzal is tisztában van, hogy az önálló közösségben biztosítani kell a buzgóságot, az erkölcsi színvonalat, azért bemutatja, hogy a tanítványok életfelfogása milyen értelemben magasabbrendű, mint a farizeusoké és az írástudóké. Az igazság mellett érvényesülni kell a megbocsátásnak, a türelemnek és az ellenség szeretetének. A testvéri feddést ilyen értelemben kell alkalmazni. De az egyház emberi közösség marad, ahol a búzával együtt tenyészik a konkoly, s ahol a háló mindenféle halat fog. A szétválasztást csak az ítélet hozza meg, addig el kell viselni egymás gyarlóságait. Mindez csak úgy valósulhat meg, ha az egyházat egy magasabb szellem élteni.

Ami a részleteket illeti, Máté is említi, hogy a Fiú megtestesülése a Szentlélektől van (1, 18–20). Keresztelő János tanúságtételét úgy közli, hogy a Messiás Szentlélekkel és tűzzel fog keresztelni. A tűz már az ítélet képét idézi fel. Az apostolok és a hívők ígéretet kapnak, hogy amikor nehéz helyzetben kell tanúságot tenniük Krisztusról, akkor majd az Atya Lelke jön segítségükre (10, 20). A Lélek tehát jelen lesz és biztosítja a hit fennmaradását. Jézus gyógyításai olyanok voltak, hogy őbenne fel lehetett ismerni az Atya küldöttét: Isten Lelkével űzte ki az ördögöt (12, 28). Ez pedig azt igazolta, hogy az Isten országa elérkezett. Máté külön nem beszél Jézus mennybemeneteléről és a Szentlélek eljövételéről, de Jézus missziós parancsát úgy közli, ahogy azt az egyház az első évtizedekben megélte. A feladat nem egyszerűen az evangélium hirdetése lesz, hanem Jézus tanítványává kell tenni a népeket, vagyis olyanná, hogy az ő életét, felkületét kövessék, és őt magát képviseljék. Ehhez a keresztség adja meg a felhatalmazást és az erőt. A keresztséget az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében kell kiszolgáltatni. A Szentlélek tehát már az Atya és a Fiú mellett egyenrangú személy, s a megkeresztelt ember az ő uralmát is elismeri maga felett.

Pál leveleinek pneumatológiája

Pál apostol sem ad rendszeres tanítást a Szentlélek kilétéről vagy működéséről. Utalásait kapcsolatba kell hoznunk az Apostolok Cselekedeteinek adataival. Lukács inkább arra mutatott rá, hogy a Szentlélek hogyan működik az egyház terjedésében és hogyan igazolja a Krisztustól alapított vallás természetfölöttiségét. Ezt Pál is feltételezi, mert pl. az 1 Tesz 1, 4-ben azt írja, hogy az evangéliumot nemcsak szóval hirdette közöttük, hanem erővel, Szentlélekkel s mély meggyőződéssel, s tanítását ők is a Szentlélek örömeivel fogadták. Ez volt az apostol első levele (51 táján), s benne már úgy beszél a Szentlélekről, mint a keresztény tapasztalás ismert tényéről. Bizonyára a karizmatikus megnyilatkozásokra gondol, gyógyításra, csodákra és a beszéd erejére. A Szentlélek tehát a karizmatikus erő és a lelki öröm forrása egyszerre. Érdekes együttes ez, mert később is úgy emlegeti, mint a Lélek adományát és gyümölcsét. Az evangélium hirdetőjében megnyilvánuló hatalom és meggyőző erő, valamint a hallgatóban a jókedvű elfogadás együtt a Szentlélek jelenlétének a jele. Ugyanakkor a Szentlélek adja az egyéni megszentelődést is. Tőle van minden adomány, amely a hívőt az egyházi közösség tevékeny tagjává teszi. Különbözik az apostol tanításának megértésében segít bennünket az a szempont is, amelyre E. Käsemann hívja fel a figyelmet (*Exegetische Versuche und Besinnungen*, 1964, 82 kk). Az apostol leveleit nem elég csak úgy értelmezni, hogy ő szembenáll a zsidó legalizmussal, amely a törvény betűjéhez ragaszkodott, és helyette a Lélektől jövő szabadságot meg a karizmatikus lendületet értékelte, hanem azt is meg kell látni, hogy ő szembenállt mindenféle rajongással és szabadossággal. Már akkor is akadtak, akik annyira telítve érezték magukat Szentlélekkel, hogy egyéni utakon akartak járni, s elutasították a közösséghez és a közösségen keresztül Krisztushoz való kötöttséget. Az apostol tanításában a Szentlélek azt valósítja meg az egyházban, amit Krisztus akart. Nála tehát az intézmény és a karizma tökéletes egységben van. Amikor most tanítását kifejtjük, nem követjük a levelek időbeli sorrendjét, hanem inkább a jellemző tételeket ragadjuk ki.

1. *A megszentelő Lélek.* A Római levél egyik fő témája a megigazulás, a bűntől való megszabadulás és az Istennel fennálló béke. A hívő ember lelkét az élet megpróbáltatásai nem zavarhatják meg, mert rájön, hogy azok lehetőséget adnak az erények gyakorlására, főleg a türelem és a remény megszilárdítására. Ez a remény nem csal meg, „mert a nekünk ajándékozott Lélekkel együtt kiáradt szívünkbe Isten szeretete” (Róm 5, 5). A remény azért nem csal meg, mert a Szentlélek meggyőző Isten szeretetéről. Ha pedig ő szeretettel fordul felénk, akkor remélhetünk benne. Az apostol a Szentlelket itt is ajándéknak mondja, az ajándék pedig a szeretet jele. Jelenléte annak igazolása, hogy aki őt nekünk adta, az jót akar és a magáénak vall bennünket. Mi legtöbbször arra gondolunk, hogy a Szentlélek képesít a szeretetre. Ez igaz, de úgy képesít, hogy először megsejteni velünk Isten szeretetét. Itt természetfölötti szeretetről van szó, amely nem indulhat ki tőlünk, hanem csak Istentől. Ő előbb szeret, a kinyilatkoztatásban, az üdvösség történetében jelekkel igazolta üdvözítő szeretetét, s ő adja a képességet is, hogy mi viszontszeressük. Az isteni szeretet (agape) nem *eros*, nem *philia*, hanem jóakarát és odaadás (caritas). A Szentlélek így válik a keresztény élet alapvető tényezőjévé.

Akik a keresztség által beöltöztek Krisztusba, azokat a lélek törvénye vezeti, s nincs ellenük elmarasztaló ítélet, vagyis megszabadultak a bűntől (Róm 8, 1). Az apostol szóhasználatában a Szentlélek ellenpóluşa a testnek és a törvénynek. A mózesi törvény csak követelményeket támasztott és irányt mutatott, de nem adott kegyelmet, ezért a test vágyai erőtlenné tették. A halál törvényétől sem tudta megszabadítani az embert. A testi ember testiekre vágyik, a test kívánsága pedig lelki halálba vezet. Ezért aki test szerint él, nem nyerheti el Isten tetszését. Ellenben akiben benne lakik a Szentlélek, az lelki ember és a Lélek szerint él (Róm 8, 8–9). Itt a test és a lélek nem az ember két összetevője, hanem végső fokon a bűnös vágyaktól és a kegyelemtől vezetett ember szembeállítás. Akiben Krisztus Lelke lakik, az őhozá tartozik és az ő életében részesedik. Mégpedig olyan formában, hogy a benne lakó Lélek a feltámadásának is biztosítéka (uo. 11). A Lélek tehát meg tud szabadítani mind a test törvényétől, mind a halál törvényétől. Mindebből az következik, hogy nem vagyunk a test lekötölezettjei. Megvan a lehetőségünk, hogy a lelki ember életét éljük még akkor is, ha földies kívánságaink megmaradnak. A kegyelem megadja a lehetőséget, hogy legyőzzük a kísértést, s így a küzdelem

már nem elesettségünk bizonyítéka, hanem alkalom az érdemszerzésre.

A megigazulás nemcsak a bűntől való megszabadulás, hanem új kapcsolat Istennel. Nem a szolgaság lelkét kaptuk, hogy félelemben éljünk, hanem a gyermekké fogadás Lelkét, aki felhatalmaz arra, hogy Istent atyánknak szólítsuk (Róm 8, 15; Gal 4, 6). A Lélek mint ajándék a gyermekeknek szól, s ébren tartja bennük a gondolatot, hogy fogadott gyermekek és egyúttal örökösök Isten országában. De hogyan tanúskodik erről és hogyan tapasztaljuk meg ezt a hatását? Az apostol nem ad rá közvetlen választ, de a felelet ott van egész tanításában. A közösség a karizmatikus erőkön keresztül ismeri fel a Lélek jelenlétét, az egyén pedig benső hitében. Bizalommal mondhatja magát Isten gyermekének, és megtapasztalja imáinak meghallgatását. A gyermekkéfogadás célja azonban elsősorban az, hogy hasonlónak váljunk Krisztushoz. A kegyelem ránk nyomja bélyegét, de őt a küzdelmes életben is követni kell „Ha vele együtt szenvedünk, vele együtt meg is dicsőülünk.” A Lélek tehát úgy van jelen, mint a Krisztusból kiáradó személyes hatás, és ösztönzése azon alapszik, hogy ébren tartja az egybetartozást Krisztussal. Ha felemelkedünk az ő szellemi magaslataira, akkor megértjük, hogy „a jelen élet szenvedései nem mérhetők az eljövendő dicsőséghez, amely majd megnyilvánul rajtunk.” A földi élet rövid, a dicsőség örök. Itt a szenvedés minden nap az élet mulandóságára emlékeztet, de megvan a reményünk a teljes megváltásra. Most még mi is átéljük a természet sóvárgását (Róm 8, 19), s magunktól azt sem tudjuk, hogyan kell imádkozni. A Lélek arra tanít, hogy Isten akarata szerint imádkozzunk, illetve, hogy az ő akaratának teljesedését keressük magunkban és a világban. Ez a lelki béke megszerzésének az útja. A béke akkor valósul meg bennünk, ha mi magunk átalakultunk. Már a hindu aszkéták és a sztoikus bölcselők is rájöttek arra, hogy vágyaink megtagadása és rendezése nélkül nincs személyi kibontakozás. A Szentlélek úgy alakít át, hogy tudatossá teszi bennünk az átalakulás vágyát és eszközeit. A folyamat a hittel kezdődik. A Gal 3, 1–6-ban az apostol azt fejtegeti, hogy az újonnan megtért pogányok a Szentlelket nem a mózesi törvény megtartásáért nyerték el, hanem a Krisztusba vetett hit révén. A törvényt külsősegesen is meg lehet tartani, a hit ellenben hódolatot, engedelmességet, kitárulást jelent. Ezért már az Ábrahám-nak adott áldás is a hithez kapcsolódott. Az apostol ezt a benső át-

alakulást még kiemeli azzal, hogy a Léleknek a „szívünkbe” való kiáradását említi (Gal 4, 6), s ezzel utal Ezekiel (36, 26) jövődőlésére, hogy Isten új szívet és új lelket ad az új szövetség hordozóinak. Itt az apostol megörökítette az arám abba-atyá szót, mert az ősi keresztény liturgia is ezt használta. Volt abban valami különleges bizalom és odaadás, hogy úgy hangozzék el ajkukról, ahogy maga Krisztus kiejtette. Ennek alapján tulajdonképpen minden keresztény imát karizmatikusnak kell mondanunk. Ha a Lélek vezeti a megszólítást, akkor bizonyára a további gondolatokat és szavakat is. Csak az ilyen személyes és bensőséges vallásosságban értjük meg, hogy mit jelent az ilyen súlyos kijelentés: „Mi a hit által a Lélek közreműködésével várjuk a megigazulásból fakadó reményt” (Gal 5, 5).

A Lélek jelenléte magyarázza azt is, hogy „meghívásunk szabadságra szól” (Gal 5, 13). A Lélek azt a tudatot adja meg, hogy Isten gyermekei vagyunk és szeretetből engedelmeskedünk neki. Ebben a tudatban az ember megtalálja életének értelmét, célját és ezzel megtalálja önmagát s ezért szabadnak érzi magát. A szabadság nem szabadság, nem az ösztön szertelensége vagy a vágyak csapongása. Az apostol nem elméleti lélektani tanítást ad, hanem képekkel fejezi ki magát. Rámutat a „test cselekedeteire”, amelyek szolgaságba döntik az embert, és a „lélek gyümölcseire”, amelyek a szellem szabadságát és szárnyalását nyilvánítják ki. A testi ember vágyai ilyenek: kicsapongás, tisztátalanság, fajtalanság, bálványimádás, babonaság, ellenségeskedés, viszálykodás, vetélkedés, harag, veszekedés, szakadás, pártoskodás, irigykedés, gyilkosság, részegeskedés, tobzódás és ehhez hasonló. Ezekkel szemben állnak a Lélek gyümölcsei: a szeretet, öröm, békeség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség, önmegtartóztatás (Gal 5, 19–23). A kegyelem azonban nem automatikusan adja meg ezeket az erényeket. Először arra segít, hogy tudatos önmegtagadással megfékezzük rendetlen hajlamainkat, s arról is meggyőző, hogy ebben a szent erőfeszítésben életünk nagy áldozatát visszük véghez: „Akik Krisztus Jézushoz tartoznak, azok keresztre feszítették testüket szenvedélyeikkel és kívánságaikkal együtt” (uo. 24).

2. *Az éltető Lélek.* A korintusi egyházat az apostol úgy jellemzi, hogy „semmiféle kegyelmet nem nélkülöznek” és az a reményük is megvan, hogy Krisztus mindvégig megerősíti őket. Mindez annak is a következménye, hogy ő nem emberi bölcsességet hirdetett náluk,

hanem a megfeszített Krisztust (1 Kor 2, 2), s így tanítása a „lélek és erő bizonyosságából” állt. Azt a bölcsességet, amelyet hirdetett, Isten a Szentlélek által tárta fel. Itt az apostol nemcsak arra a kinyilatkoztatásra gondol, amelyet ő személyesen kapott, hanem az egész üdvörtörténetre. Ahogy az ember bensejét csak saját lelke, gondolkodása ismeri, úgy Isten titkait is csak a Szentlélek látja át, s csak ő adhatja tovább az embereknek. (1 Kor 2, 10–12). Ennek a szentírási helynek az értelmezéséhez ide kívánczik H. Schlier megjegyzése (Der Geist und die Kirche, 1980, 151). Itt a Lélek valójában Isten legbensőbb valóságának, öntudatának, önmegtapasztalásának a kifejezése és hatalmi megnyilatkozása. De egyúttal benne és általa lép ki Isten önmagából, és érezteti hatását kifelé. Isten önmagában szellem, lélek és úgy találkozik velünk, mint Lélek. A Lélek az Atyától származik, az Atyától jön, az Atya küldi, mi pedig kapjuk és fogadjuk. Úgy kapjuk mint küldöttet, mint ajándékot. Vele együtt jön Isten hallatlan és felfoghatatlan üdvözítő ereje, amit szem nem látott és fül nem hallott. A Lélekben Isten önmegismerése úgy tárul fel előttünk, mint az üdvösség titka, amely egyúttal erő is, mégpedig „felülről jövő erő” (Lk 24, 49), aki egyúttal Jézus Krisztust is megjeleníti egész igazságával és a megváltás egész titkával. Ővele a Lélek, a Szellem tört be világunkba.

Mivel az Isten titkát a Szentlélek szellemi módon közvetíti, azért „a testi ember nem foghatja fel, ami Isten Lelkétől ered.” (1 Kor 2, 14). Itt az apostol rámutat a hit igazi természetfölötti jellegére. A hit csak azért lehetséges, mert mi nem a világ lelkét kaptuk, hanem az Istentől eredő Lelket, hogy megismerjük, amit Isten kegyelemben ajándékozott nekünk (uo. 12). A Lélek adja a világosságot, hogy különbséget tegyünk az igazság és a tévedés között. Ő egészen benne él a hívő közösségben, ő adja a világosságot a megértéshez. Azért érthető az ilyen felhívás: „Ne oltsátok ki a Lelket, s a prófétai beszédet ne vessétek meg” (1 Tesz 5, 20).

Amint látjuk, a Szentlélekről szóló tanítás már az első évtizedekben annyira benne volt a kereszténységben, hogy az apostol mint közismert dolgot említi ezt is: „Nem tudjátok, hogy Isten templomai vagytok és az Isten Lelke lakik bennetek?” (1 Kor 3, 16). Ezzel nemcsak a hívő ember természetfölötti kiváltságára utal, hanem a Szentlélek személyességét és istenségét is világosan kifejezi. Hasonlóan isteni működést tulajdonít a Szentléleknek ebben a kijelentésben is:

„Megtisztultatok, szentek lettetek és megigazultatok Urunk, Jézus Krisztus nevében, Istenünk Lelke által” (uo. 6, 11). De a mondatban az is benne van, hogy a megigazulást a Szentlélek úgy közvetíti, mint a Szentháromság életének kiadását.

A Szentlélek az éltető tevékenységet a kegyelmi adományok osztogatásával fejt ki. A hit és a tanúságtétel egészen tőle függ. Az ő segítségével fogadjuk el Jézust urunknak (1 Kor 12, 3). A kereszténység lényege Isten uralmának elismerése, amelyet Jézus Krisztus az Atya nevében meghirdetett. A három személynek ez az együtt említése arra szolgál, hogy az egy Istenbe vetett hit ne lazuljon fel. Mind a három személy cselekszik, de nem függetlenül a másik kettőtől. A lelki adományok (charismata) különfélék, de az egy Lélek osztogatja. A szolgálatok (diakonia) is különfélék, de az Úr (Jézus Krisztus) ugyanaz. Sokfélék a jelek (energumata) is, de Isten (az Atya) ugyanaz. A háromszemélyű egy Isten ilyen kitárulásában megvan a törvényszerűség. Az apostol a hatalmi jeleket, a csodákat az Atyának tulajdonítja, a szolgálatot a megtestesült Fiúnak, az adományokat pedig a Szentléleknek, mert ő maga is adomány. Isten benső gazdagsága tehát külön neveken érkezik hozzánk, de ezek az adományok nem öncélúak bennünk: mindenki azért kapja, hogy használjon vele, vagyis gyarapítsa a közösség kegyelmi rendjét (uo. 7).

Az ilyen kegyelmi adományokat az egyházi hagyomány karizmáknak nevezte. Pál apostol a Róm 12, 6–8-ban, az 1 Kor 12, 8–10-ben és 27–28-ban, s az Ef 4, 11-ben emlegeti őket. A karizmák mibenlétéről később lesz szó, itt csak a szentírási fogalmakat igyekszünk tisztázni. *Bölcsességen* bizonyára nem spekulatív bölcsességet ért, hanem gyakorlati vallási bölcsességet. A levél elején azt írja, hogy Jézus az Isten bölcsessége a mi számunkra (1 Kor 1, 30). Tehát az ő követe adja meg ezt a bölcsességet. A *tudás* adományán bizonyára azt a hitbeli ismeretet kell érteni, amely másokat is fel tud világosítani és megoldja saját kételyeit. A *hit adománya* nem az a hit, amely szükséges az üdvösségre, hanem amely a tanúságtételben és az Istenbe vetett bizalomban mutatkozik meg (cf. hegyeket megmozgató hit Mt 21, 21). A *gyógyítás* lehet emberi tapasztalás és tanulás eredménye is, s az egyházban ezt is értékelték, pl. Lukács maga is orvos. De itt inkább arról a karizmáról van szó, amely az apostolokban megnyilatkozott (ApCsel 9, 40; 20, 10). A *prófétálás* bizonyára ihletett tanítás volt, ami feltételezte a hitben való elmélyülést is. Ennek az

apostol az egyházban különös jelentőséget tulajdonított (1 Kor 14, 30). A *szellemek megítélése* (diakrisis) azt jelentette, hogy az illetőnek józan megítélése volt a vallási dolgokról. A pogányok között nagyon elterjedt a démoni befolyás hiedelme. Korintusban azért is szükség volt világos ítéletű emberekre, mert – úgy látszik – ott nem voltak kinevezett előljárók. Legföljebb olyanok, akik az eukarisztia ünneplését vezették. A felsőbb pásztori hatalmat az apostol fenntartotta magának. A *nyelvek adományának* mibenlétét már nehezebb meghatározni. Az ApCsel 2, 4-el kapcsolatban láttuk, hogy elragadtatászerű ima lehetett. Az 1 Kor 14, 2 azt mondja, hogy aki „az elragadtatás nyelvén szól, nem emberekhez beszél, hanem Istenhez.” A 14-ik versben pedig azt halljuk, hogy aki elragadtatásban imádkozik, annak a lelke imádkozik ugyan, de tudata nem kapcsolódik bele. A korintusiak értékelték ezt az adományt, és talán az volt az értelme, hogy kifejezték vele az Isten előtti teljes hódolatot és bizalmat.

Van-e értékrend a karizmák között? Korintusban ez is téma volt. Az apostol ezért hivatkozott a közös forrásra, a Szentlélek szabad elhatározására. Minden karizma értékes, mert tőle jön. De azért is értékes, mert mindegyik a közösség javát célozza. Az egyház ugyanis egy test, Krisztus teste, amelyet a Szentlélek éltet. A hívő ember a keresztség által válik e test tagjává: „Egy Lélekben egy test lettünk a keresztség által” (1 Kor 12, 13). Itt különben meg lehet figyelni, hogy az apostol mennyire megtartja a Krisztus és a Lélek közötti egységet. Amit Krisztus tesz, azt a Lélek által teszi. A test egysége a Lélektől függ, ő tartja egybe. A Lélek egyszerre az egész egyházé és minden tagé. De a hívőket nem magához kapcsolja, hanem Krisztushoz: az ő fiúságában részesíti és irányítja az Atya felé. Az egyház egységében megvan az egysúly. A test sok tagja kölcsönhatásban áll, mindegyiknek szüksége van a másakra. De az egyház úgy teljes, ha minden tagnak megvan az egyéni hivatása és azon keresztül munkálja a közösség javát. A különböző hivatáshoz különböző kegyelmet kapnak, hogy az egyház élete dinamikus maradjon. A küldetés, a hivatal és a kegyelmi képesítés nem kivételezés, hanem a közösség életének biztosítóka: „Ő egyeseket apostollá, másokat prófétává, ismét másokat tanítóvá tett. Adott csodatevő hatalmat, gyógyító erőt, segítő és vezető képességet és nyelvek adományát” (uo. 28–30).

Ebben a felsorolásban bizonyára az akkori élet tükröződött. Első helyre teszi az *apostolokat*. A megnevezés elsősorban a tizenkettőre

vonatkozik, akik különös felhatalmazást kaptak az evangélium hirdetésére. De beleérti mindazokat, akik hasonló munkát vállaltak: saját magát, Barnabást, Jakabot és közelebbi munkatársait. A második helyen a *próféták* állnak. Nemcsak itt, hanem az Ef 2, 20 és 4, 11-ben is. Szerepük közel állt az apostolokéhoz, mert elmélyítették a hitet és lelkesítették a közösséget. Egészen a második század közepéig hallunk róluk, azután beolvadnak a papságba. A *tanítók* inkább a rendszeres oktatást végezték. Talán hasonlítottak a zsidók „bölcsembereihez”, (hacham = sophos), akik a közösség előtt vallási tekintélynek számítottak. Az Ef 4, 11 a tanítókat a *pásztorokkal* együtt említi. A század végén a Didaché-ből már az tűnik ki, hogy szerepüket átvették a püspökök és a diakónusok. A csodatevés és gyógyítás mellett új adományként találjuk a *segítő készséget, amely bizonyára alkalmi szolgálatot jelentett a közösségben. A kormányzóképeséggel* az apostol a közösség vezetőire gondol (kyberneseis). A szó eredetileg a hajó kormányosát jelentette. Az ilyen helyi előjáróknak a szerepe egyre fontosabb lett akkor, amikor az egyházközségek megnövekedtek és az eredeti alapítókkal való kapcsolatuk gyengült. Itt a *nyelvek adománya* a felsorolás végén áll. Talán azért, mert ezt az apostol a közösség szempontjából legkevésbé tartotta fontosnak (14, 39).

A kegyelmi adományok felsorolásánál meg kell figyelnünk azt is, hogy az apostol nem tesz különbséget a karizma és a hivatal között. Az adomány szót mindkettőre vonatkoztatja (31. vers). A karizmatikus és az intézményes egyház megkülönböztetése modern találmány. Az apostoli egyházban a kettő együtt van. Az 1 Kor 12, 31-ben érdekes még az a megjegyzés, hogy „törekedjete értékesebb adományokra.” Ezeket tehát lehet kérni, lehet rájuk készülni. A 14, 1-ben fontosság szerint a szeretetet és a prófétálást emeli ki. A teljesség kedvéért viszont hangsúlyozza, hogy minden karizma csak akkor értékes, ha szeretettel gyakorolják.

3. *A szeretet mint karizma.* Amikor a korintusiak a karizmák rangsorolásán töprengtek, az apostol megmutatta nekik a „mindennél magasztosabb utat” (12, 31). Már az Ószövetség ismerte az élethez és a halálhoz vezető „utat”. (Zsolt 1, 6; Bölcs 4, 18; 12, 28). Az Újszövetségben olyan felszólítást kapunk, hogy Krisztust kövessük, az ő útját járjuk, s ez más szóval azt jelenti, hogy éljünk szeretetben (Ef 5, 2). A szeretethimnuszban az apostol külön nem említi a Szent-

lelket (13, 1–13), de másutt állítja, hogy a szeretet az ő adománya (Róm 5, 5). A szeretetnek a többi karizma fölött való elsőbbségét többféleképpen igazolja. Először azzal, hogy az életet értékessé, erkölcsileg emelkedetté teszi. Másodszor azzal, hogy a szeretet örökre megmarad. A többi adományt nem vesszük át a túlvilágra, még a hitet és a reményt sem, mert a teljességben és tökéletességben már nem lesz szükség rész-jelzésekre. Az összehasonlítást a nyelvek adományával kezdi. Az „angyalok nyelve” valószínűleg csak valamilyen felsőfok kifejezése. Ha feltételezzük, hogy a nyelvek adománya ihletett, extatikus ima volt, amely már nem is érthető szavakban fejeződött ki, akkor az apostol szavát úgy is lehet érteni, hogy a nyelvek adományának is csak a szeretet adhat értelmet. Vagyis ha valaki nem Isten előtti hódolatát fejezi ki benne, akkor csak üres csengés marad. A prófétálás, a titkok ismerete, a feltűnő jótevékenység és megrendítő áldozatvállalás megmaradhat emberi mutatványnak, ha nem a szeretet vezeti. Az apostol a testnek égő áldozatul való odaadását nem elméletileg említi. Az ókorból a pogány világból is ismerünk ilyen eseteket. Krisztus után 20-ban Athénben is elégette magát két keletről jött bölcslő.

A szeretet igazi nagy értéke az, hogy tartalmat ad az életnek, és egymás boldogságát szolgálja, de nem törekszik feltűnésre. A karizmák ugyanis nem arra valók, hogy kiemeljenek a mindennapi életből, hanem arra, hogy a mindennapi életet megszenteljék, Istenre irányítsák. Hivatkozhatunk Jézus példájára, aki a Lélek teljességét hordozta, de nem különült el az emberektől, hanem a velük való közösségben valósította meg a tevékeny, jóakaró, türelmes és áldozatos szeretetet. Az apostol a szeretet sajátságainak felsorolásánál nem lélektani alapon indul el és nem törekszik teljességre. Azt emeli ki, ami a közösség egységét legjobban szolgálja, s ami egyben azt is jelzi, hogy a szeretetet csak lelki ember tudja gyakorolni. Az ösztönös vágyak az önzést táplálják. A felsorolt sajátságok a szeretet lényegét adják: türelmes, jóságos, nem féltékeny, nem kérkedő, nem kevély, nem tapintatlan, nem keresi a magáét, nem gerjed haragra, a rosszat nem rója fel és örül az igazság győzelmének. A negatív fogalmazású sajátságok is a szeretet pozitív, segítő oldalát mutatják be. De a szeretet mint adomány nem tesz bennünket automatává. A kegyelem a készséget adja, de nekünk magunknak kell tudatosan kifejleszteni az erényt. A szeretet értéke abban van, hogy áldozattal jár. Ahhoz hogy

mások javát keressük, magunkat kell legyőznünk. Az ilyen szeretet valódi karizma, azaz a közösség javát szolgáló adomány. De ugyanakkor az egyént is átalakítja Krisztus képmásává. Csak a szeretet képesíti a közösséget arra, hogy élete valamilyen elővételezése legyen az örök életnek. Ezért is visszük át a szeretetet oda, mint egyetlen adományt. A földi élet úgy viszonylik az örök élethez, mint a gyermekkor a felnőtt korához. A gyermeknek még szemléltető eszközökre van szüksége, mert a tudása homályos, és várja a szellemi világosságot. Az örök életben Isten színélátása meghozza a teljes ismeretet, a cél jelenné válik, azért megszűnik a hit és a remény. A szeretet ellenben kiteljesedik. Teológiailag még hozzátehetjük, hogy ott már a Szentlélek is nyíltan közli magát, nem jeleken keresztül. Itt még csak jelekkel és ösztönzéssel segít a szeretetre. Ott pedig már azzal a teljességgel, amellyel az Atyát és a Fiút összekapcsolja.

4. *A karizmák és az istentisztelet* (1 Kor 14, 1–40). Már az eddigiekből kitűnt, hogy a karizmák nem öncélúak, hanem a közösség javát szolgálják. A keresztény közösség az istentiszteleten mutatkozik meg legjobban, tehát a karizmák kell, hogy a maguk helyére kerüljenek. Ott Istent imádjuk (25-ik vers). Az apostol nem írja le az istentisztelet menetét, hanem csak arra tér ki, hogy mi legyen ott a szerepe a prófétálásnak és a nyelvek adományának. Az elsőt értelemmel való beszédnek, a másodikat értelem nélküli beszédnek mondja. Aki elragadtatás nyelvén szól, az Istenhez beszél, nem emberekhez, s a Lélektől indítatva titokzatos dolgokat mond. Kétségtelenül ez is jel, és megvan a rendeltetése. Talán jelezni akarja azt, amit a Róm 8, 19 említ, hogy a Lélek szavakba nem foglalható indíttatásokkal készítet imára. De az apostol tudja, hogy a vallásos élet lényege a tudatos hódolat Isten előtt, az ő akaratának elfogadása és teljesítése. Ezért a közösség szempontjából fontosabb a másik karizma, a prófétálás, az ihletett tanítás. Mi tehát a megoldás? Aki elragadtatás nyelvén szól, kérje hozzá a magyarázat adományát is. A többiek csak akkor épülnek, ha el is mondja élményét. Az apostol saját példájára hivatkozik. Ő maga is rendelkezik nyelvek adományával, talán jobban, mint mások, a közösségben azonban inkább akar öt szót mondani értelemmel, mint tízezret elragadtatás nyelvén. Érdekes megjegyzése az is, hogy a nyelvek adománya inkább a hitetlen számára csodajel, nem a hívő számára. A prófétálás azonban a hívőknek szól. A nyelvek

adománya csak felhívja a figyelmet valamire, ami magyarázatra szorul, s ami nem okvetlenül indít hitre. Jellemző példa erre a pünkösdi esemény, ahol az apostolokra sokan azt mondták, hogy részekek.

Az egészből az a tanulság, hogy a lelki adományok összekapcsolódnak, és csak az egyház egészében van igazi értelmük. Az egyik adomány ellenőrzését a másik biztosítja, végső fokon pedig az apostoli tekintély. Pál a maga tisztét is kegyelmi adománynak tekinti. Olyan hivatal az, amelyet betölt a Szentlélek. Ezért rendelkezik úgy, hogy az istentiszteleti összejövetelen minden rendben folyják le: Isten nem a zűrzavarnak, hanem a békességnek az Istene. Egyébként látjuk, hogy a karizmák a születendő egyház követelményeihez igazodtak. Akkor még a tisztségek nem különültek el, nem volt teológiai vagy lelkipásztori hagyomány. Isten viszont jelezni akarta, hogy természetfölötti erővel bocsátja útjára az egyházat. Az egész leírásból azonban kiérezhető, hogy az apostol a hit lendületét értékeli, amely a szeretetben terem gyümölcsöt. A karizmának ebbe az irányba kell mutatniuk. „Ha a trombita bizonytalan hangot ad, ki indul csatába?” (uo. 8). A cél mindig is ez lesz. A kezdeti karizmák nem szűntek meg, hanem átalakultak az egyház életének és helyzetének megfelelően. Később már nem emlegetik külön pl. a prófétákat, az ihletett tanítókat. De az egyháznak az is karizmája volt, hogy kialakította a katekétikai iskolákat, kifejlesztette a teológiai irodalmat és az igehirdetés módszereit. Ma is azt mondhatjuk, hogy az értelmesség, a rend, az idők jeleinek felismerése és az apostoli tekintély együtt adja meg a kulcsot a karizmák felhasználásához. Ez a szabály már a Róm 12, 5–8-ban. „Sokan egy test vagyunk Krisztusban, egyenként azonban tagjai vagyunk egymásnak, s a nekünk juttatott kegyelem szerint adományaink is különböznek: aki a prófétálást kapta, tegyen tanúságot a hit mértéke szerint, aki tisztséget kapott, töltsen be tisztét, aki tanító, tanítson, aki a buzdítás ajándékát kapta, buzdítson, aki jótékonykodik, tegye egyszerűségben, aki előljáró, legyen gondos, aki irgalmasságot gyakorol, tegye örömet”. Az egyház szellemi élete számára legfontosabb az a felhívás, hogy a prófétálást, azaz a tanítást a hit „mértéke” szerint kell megvalósítani. A görög szó, az analógia, jelenthet mértéket, arányt, szabályt. Itt az apostol általános elvet mond ki. Minden karizmának, kezdeményezésnek be kell illeszkednie az egész hit keretébe. Senki sem állhat elő azzal, hogy új nyilvánkoztatást kapott, ami nincs benne az apostoli tanításban.

5. *Az új szövetség a lélek szövetsége.* A 2 Kor 1, 21–22 így írja le a megigazulást mint kegyelmi folyamatot: „Isten az, aki minket veletek együtt megerősít és fölken Krisztusban. Pecsétjével megjelölt minket és foglalóul szívünkbe árasztotta a Lelket”. A kijelentés a keresztségre és a vele kapcsolatos kézzrátételre vonatkozik. A hívő beoltást nyer Krisztusba és részesedik fölkenésében. A megerősítés és a fölkenés úgy van bennünk, mint egy pecsét, amellyel Isten lefoglalt a maga számára. A Szentlélek ennek a lefoglaltságnak a maradandó biztosítéka. Ha mindezt átésszük a személyes rendbe, akkor úgy kell fogalmaznunk, hogy Isten a keresztségben gyermekévé fogad, s a Szentlélek a gyermekkéfogadás lelkületét biztosítja bennünk. Az Ef 1, 14 a Lelket egyúttal még örökségünk foglalójának is nevezi. A jelenléte a biztosíték, hogy mint fogadott gyermekek részesedünk az örökségben. De a Lélek úgy foglaló, hogy valójában ő adja meg a lelki élet kezdetét is. A Róm 8, 23 szerint a „Lélek csíráit” hordozzuk magunkban.

A Szentlélek és a tőle kapott lelkiesség kifejeződik az egymás közötti kapcsolatban is. A 2 Kor 3, 3-ben ez áll: „Krisztus levele vagytok, amelyet mi írtunk, nem tintával, hanem az élő Isten Lelkével; nem is kőtáblára, hanem az élő szív lapjaira.” Pál ezt apostolságának védelmében mondja. Ilyen levelekkel igazolták a helyi egyházak a küldötteket. Aquila és Priscilla ilyen levelet küld Korintusba Apolló érdekében (ApCsel 18, 27). Pál úgy érzi, hogy neki nincs szüksége ajánlólevélre. Mellette a Szentlélek írt levelet a hívők szívébe. Apostolságának igazi bizonyítéka az emberek hite és buzgósága. A képen lehetetlen fel nem ismerni az utalást Jeremiás (31, 31) jövendölésére, hogy Isten majd a hívők lelkébe írja törvényét, nem kőtáblákra. Az egyház ott van igazán jelen, ahol meg lehet tapasztalni a hitet, a belső vallásosságot és a szeretetet. A külső keretnek ezt kell hordoznia és erősítenie. Az apostol még hozzáteszi, hogy saját küldetését is a lélek szolgálatának érzi, nem a betű szolgálatának. A betű öl, a lélek éltet. Ez utalás arra az újdonságra, amelyet Krisztus hozott a farizeusi vallásossággal szemben.

Az ószövetségi törvényen alapuló vallásosság a „halál szolgálata” volt, mert végső megoldásként az ítélet szerepelt. Aki súlyos dologban megszegte a törvényt, az halállal lakolt. Jézus a törvény helyett a Lelket és a lelkületet adta. Vagyis nem az írott törvény igáját rakta az emberekre, hanem felszabadította őket az önkéntes szeretet légköré-

hez. Ezért mondható róla, hogy „ahol az Úr Lelke, ott a szabadság” (2 Kor 3, 17). Ő maga már földi életében a léleknek és a szeretetnek a légkörét hordozta, ezért volt teljesen szabad minden tabutól, minden emberi szemponttól és minden földies vágytól. Méginkább „éltező lélekké” vált feltámadásában, és így küldte el egyházának is a Szentlelket. A Lélek kiárasztása tehát különleges adomány. Ő felülmúlja az ószövetség betűjét, mind az objektív kinyilatkoztatás, mind a személyes tapasztalás vonalán. Azzal hozott szabadságot, hogy megadta Isten gyermekeinek az önkéntes mozgási lehetőséget az irgalmas Atya előtt. Nem úgy állítja elénk Istent, mint aki ezerféle tilalmat állít fel, hanem mint Atyát, aki elvárja gyermekeitől a szeretet áldozatát és segít is annak megvalósításában. Így éljük meg, hogy szellemi szövetségben vagyunk Istennel.

Az új szövetség szellemiségét még egy másik képpel is kiemeli. Mózesnek az Úrral való találkozása után tündöklött az arca, azért mindig eltakarta, amikor a néppel beszélt. Őt tehát a kegyelmi adomány valamiképpen kiszakította a közösségből. Mi ellenben mint Isten gyermekei „mindnyájan födetlen arccal tükrözzük Isten dicsőségét és az ő Lelke által fokról fokra hozzá hasonlókká változtunk át” (uo. 3, 18). Tehát a Szentlélek fokról fokra tökéletesíti bennünk azt a képet, a Krisztushoz való hasonlóságot, amelyet a keresztségben megadott. A keleti atyák ezt az átalakulást vették alapul, amikor arról beszéltek, hogy a Szentlélek végzi bennünk a „theosis”-t, az isteni természettel való átítatást. Így az Isten új népe, amely a Krisztusba vetett hit által kialakul, szellemi és kegyelmi közösség, amelyet a Szentlélek fog össze. Ezért helyénvaló az a köszöntés is, amit az apostol használ: „Urunk, Jézus Krisztus kegyelme, Isten szeretete és a Szentlélek közössége legyen mindnyájatokkal” (2 Kor 13, 13). Az egyház mint közösség ezért különbözik minden természetes társulástól. A Szentlélekben kell megélnünk mind a Krisztushoz, mind a többi hívőhöz való odatartozást.

6. *A Lélek hatékonysága az egyházban.* Az egezeták véleménye szerint az Efezusi levél nem olyan személyes irata Pál apostolnak, mint pl. A Róm. Gal. vagy a Tesszalonikai levél. Itt inkább az egyház hitének bemutatását, illetőleg a hitről való tanúskodást kapjuk. Megtaláljuk benne a Szentléleknek a liturgiában történő említését, s bennünket most ez érdekel elsősorban. Az 1–2 fejezet dicsőítés és

hálaadás a megváltás kegyelmeiért. Ilyen műfaj, volt a zsidóknál is: berakah-nak nevezték. Az evezusiak azelőtt a pogányságban lelkileg halottak voltak, távol jártak az Úrtól és nem is tudtak semmit az Isten gyermekeinek megígért örökségről. Krisztus azonban nekik is békét szerzett. Keresztje által kiengesztelte számukra Istent és közel hozta őket hozzá. Általa szabad útjuk nyílt a Lélekben az Atyához (2, 18). Krisztus érdemelte ki az istengyermekség kegyelmét, ő mutatta meg az utat, de azon a Lélek segítségével kell haladnunk. Ahogy az Atya a Fiú által a Lélekben tárta ki felénk atyaságát, úgy most fogadott gyermekeit is a Lélek közreműködésével irányítja maga felé. Akiket a Lélek így megszentel, azok már nem idegenek és jövevények, hanem Isten házanépe. Ez itt az egyik kép a hívő közösség természetfölötti hivatásának jellemzése. A másik a templom: „Apostolokra és prófétákra alapozott épület vagytok, s a szegletköő maga Jézus Krisztus. Ő tartja össze az egész épületet, belőle nő ki az Úr szent temploma. Ti is benne épültök egybe a Lélek közreműködésével az Isten hajlékává” (2, 20–22). Itt Krisztusnak mint szegletköőnek a szerepe világos, az apostoloké is, hiszen ők közvetítik a hitet és a lelki hatalmat. De kik az itt említett próféták? Az Ef 4, 11 és az 1 Kor 12, 29 is az apostolok mellett említi őket. Az összefüggésből az tűnik ki, hogy olyan karizmatikus tanítók voltak, akik a közösségben elmélyítették a hitet. A kép tehát általános: az egyház az apostolokon és a karizmatikus tanítókon keresztül kapja a hitet, s a Lélek a jelenlétével ezt a hívő közösséget teszi az Úr templomává. Ezért elküldése az Isten dicsőségét szolgálja (berakah).

A 3-ik fejezetben a fejtegetést félbeszakítja egy személyes vallomás. Az apostol bepillantást nyert Jézus Krisztus titkába, amelyről eddig nem tudtak az emberek. Most a Lélek kinyilvánította az apostoloknak és a prófétáknak. A titok az, hogy a pogányok is társörökösök lettek Isten országában a megtért zsidókkal együtt. Pál e titok különös hirdetőjének érzi magát. A másik személyes vallomás az ima a hívőkért. Isten, az Atya „adja meg nektek dicsőségének gazdagsága szerint, hogy Lelke által megerősödjeteK belső emberré, hogy a hittel Krisztus lakjéK szívetekben, és gyökeret verjeteK a szeretetben” (3, 16). Tehát a Lélek közvetíti mind a hitet, mind a szeretetet. Ennek gyümölcse pedig az, hogy „betelnek Isten egész teljességével”. Isten gazdagsága a Lélek által lesz a miénk. Azért lehet eljövendő örökségünk foglalója, mert rejtett állapotban már megadja és közvetíti mindazt, ami a színjátásban vár ránk.

Az egyház egysége abban fejeződik ki, hogy „egy a Test és egy a Lélek, és hivatásunk is egy reményre szól.” A test és a lélek viszonyából következik, hogy a testet, az egyházat a Lélek élteti, azért lehetséges benne az egységes hit, a kegyelemközlő keresztség és a közös remény. A továbbiakban (4, 7–16) az apostol a kegyelmi adományok és megbízatások kiosztását Krisztusnak tulajdonítja, aki „fölment a magasba” és onnan juttatja el hozzánk ajándékait. Más helyekről azonban világos, hogy a megdicsőült Krisztus már a Szentlelken keresztül működik, ezért a Lélek benne van az egyház egész szervezetében és életében. Minden megbízatásnak az a feladata, „hogy felépítsék Krisztus testét, amíg mindnyájan el nem jutunk a hitben és az Isten Fia megismerésében az egységre, és meglett emberré nem leszünk, elérve a krisztusi teljességet”. (4, 12–13). Mint Krisztus tagjának minden hívőnek az a kötelessége, hogy újuljon meg lélekben és érzületben, öltse magára az új embert, akinek mintája a feltámadt Krisztus. A megújulás szerzője bennünk a Szentlélek, s ez abból is kitűnik, hogy aki nem az erények útját járja, szomorúságot okoz az Isten Lelkének, akivel meg vagyunk jelölve a megváltás napjára (30. vers). Ebben a gondolatkörben mozog az 5, 18 vers is, amely egyúttal visszapillantás az első pünkösdre: „Ne részegeskedjete, hanem inkább teljete el Lélekkel. Egymás közt énekeljete zsoltárt himnusz és szent énekeket”.

A Szentlélek benne van az egyház küldetésében és a hatalom átadásában. A kézrátétel a Szentlélek közlésének jele volt. Az 1 Tim 1, 5-ban az apostol arra kéri Timóteust, hogy élessze fel magában azt a kegyelmet, amely kézföltétele által benne van. Egyúttal megjelöli a vezetésre adott karizma sajátosságait: „Isten nem a csüggedtség, hanem az erő, a szeretet és a józanság lelkét adta nekünk.”

Hogy az apostoli egyház mennyire a Szentlélek jelenlétének tudatában élt, arra Péternél is utalást találunk. A hívőket úgy jellemzi, hogy az Atya előre-tudása birtokában választotta ki őket a Lélek megszentelő erejéből az engedelmességre és a Jézus Krisztus vérével való meghintésre (1 Pét 1, 2). A küzdelmekben élő hívőkhöz pedig így fordul: „Boldogok vagytok, ha Krisztus nevéért szidalmaznak benneteket, mert a dicsőség Lelke, vagyis az Isten Lelke lebeg felettek” (uo. 4, 14). A szavak emlékeztetnek az ószövetségi előképre: a szent sátor felett Isten dicsősége (sekinah) lebegett felhő alakjában, s ez jelképezte jelenlétét. De a természetfölötti misztérium megtapasztal-

talása a felelősséget is növeli: „Aki megízlelte az égi ajándékokat, megkapta a Szentlelket, felfogta Isten magasztos tanítását, megtapasztalta az eljövendő élet erőit, azután mégis elpártol, azt lehetetlen újra bűnbánatra indítani” (Zsid 6, 4–5). Az ilyen elfordulásban benne van a megátalkodottság veszélye. Ilyen értelemben beszélt Jézus a Szentlélek elleni bűnről (Mk 3, 29).

A vigasztaló Lélek János írásaiban

János evangéliumában Jézus földi működésének leírását sokkal inkább teológiai fogalmazásban kapjuk, mint a szinoptikusoknál. A Szentlélekről először Keresztelő János működésével kapcsolatban beszél. A Keresztelő bizonyágtétele azon alapult, hogy „látta a Lelket, amint galamb képében leszállt Jézusra.” Előzetesen ezt a kinyilatkoztatást kapta: „Akire látod, hogy leszáll a Lélek s rajta marad, az majd Szentlélekkel fog kereszteni” (1, 33). Az újdonság tehát az, hogy a Lélek rajta is marad és állandó kísérője lesz tevékenységének. A próféták csak átmenetileg kapták. A Szentlélekkel való keresztelésről többet hallunk a Nikodémussal folytatott beszédben. A vízből és Szentlélekből való újjászületés teljes természetfölötti átalakulás: „Ami testből születik, az test, ami lélekből születik, az lélek” (3, 6). Az átalakulás olyan, hogy az ember új teremtménnyé válik. Átvesszi annak a szellemiségét, akitől újjászületett. A Lélek egyúttal kapcsolatban áll az Isten szavának, tanításának terjedésével. Jézus azért kapta a Szentlelket, hogy az Atya üzenetét közvetítse. Isten nem méri szűken a Lelket, amikor adja. Jézus emberi természete szerint is teljességben megkapta, s azután az egyház is magát a Szentlelket kapta, nem pedig csak valamilyen ajándékát. Ő maga lett a nagy adomány. Ezért az egyház küldetése, tanúságtétele a Szentlélekből táplálkozik. Az egyház istentisztelete is szellemi lesz, nem úgy, mint az őszövétségi áldozatbemutatás, amely helyhez és anyagi javakhoz volt kötve. „Az Isten lélek, azért aki imádja őt, annak lélekben és igazságban kell imádnia” (4, 24). A lélekben való imádás szembeállítás a külsőséges áldozatbemutatással, de egyben utalás a belső kegyelmi tartalomra is. A Szentlélek itt van, és az egyház az ő ösztönzésére és az ő segítségével valósítja meg istentiszteletét. A lelket benne, nem a külső forma.

Jézus előre jelzi, hogy ő kiárasztja a Szentlelket azokra, akik a hit révén csatlakoznak hozzá. Itt az Ezekieltől (47, 1–11) vett képet használja: „Aki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék. Aki hisz bennem, annak belsejéből az Írás szava szerint élő víz forrása fakad” (7, 38). Ezt az élő vizet említi a szamariai asszony előtt is (4, 10). Az evangélista megmagyarázza, hogy az élő víz képe a Szentlélekre vonatkozik, akit a benne hívők megkapnak. De mindjárt hozzáteszi, hogy a Lélek még nem jött el, mert Jézus még nem dicsőült meg. Ennek az értelme az, hogy Jézusnak mint embernek, mint megváltónak ki kellett érdemelnie áldozatával a Szentlelket számunkra. Továbbá a Lélek kiárasztása egyúttal megdicsőülésének és hatalmának is jele volt. A Lélek fogja majd az ő művét a történelemben realizálni az egyházon keresztül.

A Szentlélek ünnepélyes megígérését Jézus búcsúbeszédében kapjuk. Az itt előforduló kijelentések világítják meg a Szentlélek származását, az Atyához és a Fiúhoz való viszonyát és az egyházban betöltendő szerepét. Jézus először azt érzékelteti, hogy a Lélek elküldése a közte és tanítványok között fennálló szeretetkapcsolat megpecsételése lesz: „Ha szerettek, tartsátok meg parancsaimat, én meg majd kérem az Atyát és más vigasztalót ad nektek: az Igazság Lelkét, aki örökre veletek marad. A világ nem kaphatja meg, mert nem látja és nem ismeri. De ti ismeritek, mert bennetek van és bennetek marad” (14, 15–17). Biztos, hogy amikor az evangélista leírta ezeket a szavakat, abba már belevitte az egyház hitét és tapasztalását is. Formailag visszacseng benne a Kiv 19, 5: „Ha hallgattok szavamra s megtartjátok szövetségemet . . . az én népem lesztek.” A Szentlélek eljött, itt van, de rejtett módon, ezért ő mindig egyúttal eljövendő is. A feltételes kijelentésnek tehát megmarad az értelme a későbbi időre is: ha szerettek, ha megtartjátok parancsaimat . . . Az egyház imájára és buzgóságára a válasz mindig a Vigasztaló erejének megtapasztalása lesz. A név, a vigasztaló, a görög parakletos (közbenjáró, segítő, szószóló) fordítása. Ha másik vigasztalóról beszél, akkor Jézus maga is vigasztaló volt (1 Jn 2, 1). De ha a név azonos, akkor a szerep is. A Lélek azt folytatja a tanítványokban, amit Jézus megkezdett. Ő többé nem távozik el, mint ahogy Jézus eltávozott, legalább is testi valósága szerint. A Lélek másik neve: az Igazság Lelke. Nem filozófiai igazságról van szó, nem is őszinteségről vagy igazságosságról. A 16, 10 szerint a Lélek meggyőzi a világot arról az igazságról, hogy

Jézus az Atyához megy. A mennybemenetele a kinyilatkoztatás befejezése, vagyis teljessége mindannak, amit Isten az üdvösség rendjében közölt az emberekkel. A Lélek jelenléte miatt az egyház Isten szavából, kitárulkozásából fog élni, s ezzel adja a vigasztalást. A világ nem tapasztalhatja meg őt, mert nem ismeri, hiszen nem fogadta el Krisztus tanítását.

A 26-ik vers még tovább tisztázza a Szentlélek eljövételét. Itt már azt állítja, hogy az Atya az ő nevében küldte, tehát nemcsak a kérésére. Ha az ő nevében küldi, akkor neki is olyan kapcsolata van vele, mint az Atyának. Ezt az igazságot még nyilvánvalóbbá teszi a 15, 26 vers, ahol azt mondja, hogy ő maga küldi el a Vigasztalót az Atyától. Itt tehát már kibontakozik előttünk a Szentháromság belső élete: az Atya és a Fiú úgy küldi a Szentlelket, mint kölcsönös szeretetük ajándékát. Az az ígélet, hogy a Lélek megtanítja az apostolokat mindenre és eszükbe juttatja Jézus egész tanítását, az egyházra is vonatkozik. Az egyház arra van hivatva, hogy a teljes isteni üzenetet hordozza a történelemben, mint az emberi nem üdvösségének forrását. S ebben a szerepében nem is fog megfogyatkozni, hiszen az Igazság Lelke áll mellette. De amennyiben a Lélek az igazságnak szerez érvényt, annyiban tanúskodik is: „Ha eljön a Vigasztaló, akit az Atyától küldök, az Igazság Lelke, aki az Atyától származik, ő majd tanúságot tesz rólam. Tegyetek ti is tanúságot rólam, hiszen kezdettől fogva velem vagytok” (15, 26–27).

Itt először eligazítást kapunk a Szentlélek kilétére vonatkozóan: az Atyától származik. Ez a „származás” megkülönbözteti őt a Fiútól, aki az Atyától „születik”. Természetesen örök származásról van szó, hiszen Istenben nincs változás és új keletkezés. De Jézus éppúgy küldi őt a világba, mint ahogy az Atya (14, 16. 26). Ha viszont az Atyával együtt küldi, akkor neki is része van a Szentlélek származásában, hiszen – mint ahogy később látni fogjuk – az isteni személyek között nem lehet más megkülönböztetési lehetőség, mint származásból eredő viszony. Az isteni lényeg, a természet egy és oszthatatlan marad. A Lélek szerepe az lesz, hogy Jézusról tanúskodjék. A tanúskodás kifelé irányul, s az apostolokon, illetve az egyházon keresztül valósul meg. Arról kell tanúskodnia, hogy Jézus valóban az Isten Fia. De lesz egy belső tanúskodása is: bennünket meggyőző arról, hogy Isten gyermekei vagyunk (Róm 8, 16). A kifelé való tanúskodást bővebben megismerjük a 16, 7–11-ből. „Az igazságot mondom

nektek. Jobb nektek, ha elmegyek, mert ha nem megyek el, akkor nem jön el hozzátok a Vigasztaló. Ha azonban elmegyek, akkor elküldöm. Amikor eljön, meggyőzi a világot a bűnről, az igazságról és az ítéletről. A bűnről, mert nem hittek bennem. Az igazságról, hogy az Atyához megyek és többé nem láttok. Az ítéletről, mivel a világ fejedelme ítélet alá esett”. Jobb nektek, ha elmegyek . . . Jézus itt léte a látogatás ideje. Eltávozásával megkezdődik a hit időszaka és az érdemszerzés ideje. „Boldogok, akik nem látnak, és mégis hisznek” (20, 29). A tanúskodás értelmezésénél jó arra gondolni, hogy a parakletosz nemcsak vigasztalót jelent, hanem ügyvédet és tolmácsot is, aki közvetít és magyaráz. A Lélek ezt a feladatot is magára vállalja. Elvezeti a tanítványokat és az egyházat a teljes igazság felismerésére. Miért van erre szükség? Nagyon találó itt H. Schlier meglátása (*Der Geist und die Kirche*, 198). Maga az emberi lét is magyarázatra szorul, hiszen szellemisége miatt felveti a honnan-hová-miért kérdéseket. Mi az eredete, célja, mi az élet értelme? Miért keressük az igazságot, a boldogságot, miért szeretnénk a létet állandósítani? Érezzük, hogy körülvesz valamilyen homály, sötétség, s még hozzá az emberek jobban szeretik a sötétséget, mint a világosságot (3, 19). Az élet állandó kísérője a hazugság (8, 44), a bűn (17, 18) és a halál (8, 24). Jézusban megjelent ezeknek az ellentéte és orvossága: a világosság (8, 12), az igazság és az élet (14, 5). Mindez azonban el volt rejtve emberségének fátyla alá. Ezért mondja Fülöpnek az utolsó vacsorán: „Olyan régóta veletek vagyok és nem ismersz?” Az ember magától nem is képes arra, hogy Jézus természetfölötti valóságát, a benne megjelent Fiút felismerje. Az Igazság Lelke ebben lesz az egyház segítségére. Nem magát nyilatkoztatja ki, hanem mindazt, amit Jézustól kap. „Megdicsőít engem, mert az enyémből kapja, amit majd hirdet nektek” (16, 13). De a magyarázatot is a tanítványokon keresztül adja meg, éppúgy, mint ahogy a tanúskodást végzi. Meggyőz arról, hogy Jézus az Isten Fia, akiben hinni kell. Az Atyától jött, benne megvalósult az üdvösség, tehát remélhetünk benne; s végül hogy az általa végbevitt megváltás már ítélet volt a „világ fejedelme” felett. Így Isten szeretete véglegesen kiáradt a világra, nincs akadálya annak, hogy az Atya meghirdesse irgalmasságát. A „világ fejedelme” összefoglalóan mindaz, ami kísértésül szolgálhat a csüggedésre, a szeretetlenségre, a kishitűségekre vagy az Isten elleni lázadásra.

A 16, 12–15 összefoglalja a Szentlélek működését. Elvezeti a tanítványokat a teljes igazságra, vagyis megvilágosítja őket, hogy megértésük Krisztusban mint Isten megtestesült Szavában a végleges kinyilatkoztatást. Nem magától fog beszélni, hanem azt mondja el, amit hall. De kitől hallja? A felelet ebben van: „Megdicsőít engem, mert az enyémből kapja, amit majd hirdet nektek.” Tehát Krisztus misztériumát világítja meg előttünk. Amikor Krisztus ott, az utolsó vacsorán ezekről beszélt, érezte, hogy még sok közölni valója lenne tanítványai számára, mert igazában nincsenek tisztában sem személyével, sem küldetésével. De még nem elég erősek hozzá. Ezért volt szükséges, hogy erő töltse el őket a magasból (Lk 24, 49). Csak Jézus halála és feltámadása után nyílik meg a szemük arra, hogy a régi jövendölések teljesedését szellemi és természetfölötti értelemben fogják fel. Ilyen értelemben a Szentlélek egyúttal „a jövendőt fogja hirdetni nekik”, vagyis azt, aminek meg kell valósulnia. Itt gondolhatunk az egyház küzdelmes jövőjére, ami a Jelenések könyvének a tartalma. A Lélek inkább hiteles eligazítást ad, nem az egyes dolgokat vetíti előre. A szavakat különben úgy is értelmezhetjük, hogy az egyház kellő időben megkapja az eligazítást. Jézus megígérte, hogy tanítványai nagyobb dolgokat visznek végbe, mint amilyeneket ő tett, de az ő erejével. Hasonlóképpen a Szentlélek is az ő érdeméből és erejéből vezeti az egyházat.

De amikor a jövő feltárájáról van szó, gondolhatunk arra az abszolút jövőre is, amely mint üdvösség valósul meg, s amely Jézus feltámadásában már realizálódott. A Szentlélek azért kaphatja Krisztustól, amit közöl, mert minden ami az Atyáé, az a Fiúé is. A Fiú egylényegű az Atyával, a születésben az egész isteni lényeket kapja tőle, s ugyanazt a lényeket kapja a Szentlélek is az Atyától és a Fiútól való származásban.

Eddig a Szentlélekre vonatkozó ígéreteket láttuk. A 20, 20–30-ban már azt olvassuk, hogy a feltámadt Krisztus megadja a Lelket az apostoloknak. Az apostolokban az egész egyház küldetést kap, hogy az ő művét folytassa. A jelenet ünnepélyessége az Atyára való hivatkozásban van, mint Mt 28, 18-ban. „Amin engem küldött az Atya, én is úgy küldelek benneteket.” Lk 4, 18 azt tanúsítja, hogy az Atya a Szentlélek erejével küldte őt. Lukács az ApCsel-ben is arról beszél, hogy a Szentlélek erejét az egyházban a karizmatikus erők igazolják. János itt a bűnbocsátó hatalomban látja a Szentlélek vigasztaló ere-

jét: „Vegyétek a Szentlelket, akinek megbocsátjátok bűneit, bocsánatot nyer, akinek megtartjátok, bűnben marad.” A Léleknek ez az átfogó hatalma. Jelenléte kifejezi Isten irgalmát s megbocsátó szeretetét, főleg azt, hogy hajlandó a tévelygő embert gyermekévé fogadni. A bűnbocsátó hatalommal Jézus jelezte, hogy az emberi történelem jövője eldőlt az üdvösség javára. Az egyház az Isten Lelkét kapja, hogy küzdjön a bűn ellen és megmaradjon a szellem síkján. Egyúttal az is kifejeződik itt, hogy a Lélek üdvrendi működése hozzá van kötve az egyházhoz. Bár a szél ott fúj, ahol akar (3, 8), de mindig az egyház Lelke az, ami érezteti hatását. Sőt az egyházban véghezvitt működéséből olvashatjuk ki azt is, hogy másutt milyen hatásai vannak vagy lehetnek.

A János neve alatt szereplő levelekben az Atyára, a Fiúra és a Szentlélekre vonatkozó szókészlet nem olyan gazdag, mint az evangéliumban. A negyedik evangéliumot úgy tekinthetjük, mint a pneumatológia csúcspontját. Az egyházi hagyomány a Szentháromságról szóló teológiáját ennek alapján fejtette ki. Az evangéliumhoz mérten a levelek újat nem mondanak, hasonlóképpen a Jelenések könyve sem. Itt szokatlan stílus és a képzelet különös világa áll előttünk: látomások, hangok, képek, kozmikus jelenségek. A szerző „elragadtatásban” szemléli mindezt (1, 10; 4, 2; 21, 10). A könyv az első század végén a Domicián-féle üldözés idején keletkezett, s feleletet ad egy konkrét történeti helyzetre, s ez egyben jövődőlés is. A központi gondolat az, hogy az egyház a reményből él, és a reménye biztos. A szerző az apokaliptikus képekben a múlt színeivel beszél a jelenről és a jövőről. A legtöbb üzenet angyalok által jön (őszövétségi kép), de sok jön a trónusról, az oltárról és a szentélyből felhangzó szó által is. A Lélek kevesebbszer nyilatkozik meg. A könyv emlegeti a Lelket, mint a kinyilatkoztatás forrását, de az őszövétségi színezet miatt nehéz eldönteni, hogy mikor érti rajta a Szentlelket. A 22, 1–5-ben a mennyei Jeruzsálem közepén az élet vizének folyója folyik. A partján álló fák levelei gyógyulást hoznak. A kép emlékeztet Ez 47 1–12-re és Iz 60, 20-ra, és feltételezhető, hogy a Szentlelket ábrázolja. Ahogy a víz a sivatagot élővé teszi, úgy a Lélek az embernek igazi életet ad.

A SZENTLÉLEK AZ EGYHÁZI HAGYOMÁNYBAN

A teológiai fejlődés

Az újszövetségi kánoni írások világosan beszéltek az Isten Lelkének kiadásáról, s az Apostolok Cselekedeteinek minden lapja érzékelte, hogy a Lélek az egyházban működik. Római Kelemen az első század vége felé a korintusiakhoz intézett levelében (42, 3) úgy tekint vissza az apostolokra, mint akik a Szentlélek teljességével indultak el, és úgy hirdették az Isten országának örömhírét. Továbbra is él a tudat, hogy a Szentlélek vezeti az egyházat. De azt is tudták, hogy jelenléte és hatása természetfölötti, ezért titokzatos és nem esik közvetlen tapasztalás alá. Ő minden kegyelem forrása, az Atyával és a Fiúval együtt, de az megállapítható, hogy a Niceai zsinat (325) előtt az egyházi írók még nem foglalkoztak különösebben a Szentléleknek a Szentháromságban betöltött helyével, hanem inkább csak az egyházban kifejtett tevékenységével. Az apologéták nyelvezetükben és módszerükben a sztoikus filozófiát vették alapul, ott pedig a pneuma is valami anyagi létezőt jelentett. Ők viszont a Szentírás alapján vallották, hogy Isten a tiszta szellem, aki fölötté áll minden teremtménynek, azért a Szentlélekről is csak ilyen értelemben lehetett beszélni. A reá való utalás, mint kezdetleges pneumatológia, ott van minden teológiai traktátusban, akár a Szentírás sugalmazottságáról, akár a kegyelemről vagy az ember megszenteléséről van szó. A Szentháromság emlegetése megtalálható a liturgikus imában, a krisztológiában, az egyházzal szóló fejtegetésben vagy a lelkeség elemzésében. A Szentlélek képviseli azt az erőt, azt a hatást, amely átjárja és felemeli a keresztyény létet és tevékenységet. Tőle vannak a karizmák, a feltűnő jelek és az erőnyilvánulások. Valószínűleg Pál leveleinek hatására legjobban értékelték a prófétálás adományát. Az első század végén Szíriában keletkezett „Salamon ódái”-ban ezt mondja a szerző: Ahogy ujjunkkal játszunk a citerán és a húrok megszólalnak, úgy beszél tagjaimban a Szentlélek és én az ő szeretetétől indítatva szólok meg (idézte Y. Congar, *Der Hl. Geist*, 75). A Didaché is

a második helyre teszi a prófétákat az apostolok után, de ajánlja ellenőrzésüket is. Azt is állítja, hogy a tisztüket jól betöltő püspökök és diakónusok éppen olyan ihletett tanítók (15, 1). A második század közepén Jusztinusz szintén tanúskodik a prófétaság adományáról és más karizmák jelenlétéről (Dialog Trifonnal, 82). De él az a meggyőződés is, hogy a hivatal viselői szintén karizmatikusok. Antiochiai Ignác arra hivatkozik, hogy ő mint püspök a Szentlélek segítségével hirdeti az evangéliumot (Philad VII.). Polikárp püspököt vértanúságának aktája úgy jellemzi, mint apostoli és prófétai tanítót (XVII. 2). Euszébiosz egyháztörténelmében úgy említi a szárdeszi Melitót, mint aki „egészen a Szentlélekből élt” (V. 24. 2.5). Ireneusz szerint a papok lelki vezetését azért kell elfogadni, mert ők a püspökkel együtt az igazság karizmájának hordozói (Adv. Haer. IV. 26, 2). A montanisták aztán túlzásba vitték ezt a gondolatot és csak magukat tartották a Lélek hordozóinak, sőt legtöbbször a Lélek megtestesülésének. A papságot viszont támadták, mert szerintük nem volt eléggé karizmatikus. Ireneusz velük is vitázik és arra hivatkozik, hogy az egyház mindenütt számtalan kegyelmi ajándékot kap Istentől, és ezeket a népek üdvösségére Jézus Krisztusban felhasználja (Adv. Haer. II, 32, 4). Origenész arról tanúskodik, hogy a keresztények életében szüntelenül adódnak jelek, amelyek a Szentlélek erejéből folynak (Contra Celsum, I. 46). A hívők körében megnyilvánuló jeleket a püspökök tudomásul vették és felhasználták. Pl. a 252-ben Ciprián püspök alatt tartott karthágói zsinat így kezdi egyik rendelkezését: „A Szentlélek sugallatára és azoknak az intelmeknek és látomásoknak a hatása alatt, amelyek az Úrtól jöttek, jónak találtuk, hogy”... (Ciprián, Ep. 57, 5). Cipriánnak magának is úgy maradt fenn a híre, mint igazi karizmatikus egyéniségnek (A. d' Alles, La théologie de S. Cyprian, 1922, 77 kk). Isten nemcsak szava által akarta az egyházat irányítani, hanem kegyelmi ösztönzése által is. Az egyház önértelmezése így mélyült el, és a dogmafejlődés is ilyen hatás alatt állt mindig. Miután Tertullian a montanistákhoz szegődött, szembeállította a püspökök egyházával a „lélek egyházát”, amelyet az extatikus jelekről lehet felismerni (Contra Marcionem, 4, 22). De az egyház az ilyen kísérleteket mindig szektás túlzásnak minősítette. Az igazi egyházi írók állandóan a történeti egyházban jelölték meg a Szentlélek helyét, s ezzel az ősi hit mellett tanúskodtak. Ireneusz és Ciprián világosan kifejtik, hogy ahol az egyház van, ott a Szentlélek, és ahol a

Szentlélek, ott az egyház. Teológiailag ez azt jelenti, hogy a Szentlélek az egyházat használja fel a maga erejének kinyilatkoztatására, viszont az egyház igyekszik felhasználni irányítását. A gnosztikus és montanista rajongással szemben Hippolitosz azt állítja, hogy a Szentlélek az apostoli hagyományt őrzi meg az egyházban (Traditio apostolica előszava). Sőt azt is hozzáteszi, hogy az egyházban a hatalom átadása valamiképpen a Szentlélek jelenlétének továbbadását is szolgálja (Philosophumena előszava). Alexandriai Kelemen az egyházat a Szentlélek kórusának, valamilyen szellemi testének mondja. Abból indul ki, hogy „aki az Úrral egyesül, egy lélek vele” (1 Kor 6, 17; Stromata VII. 14, PG. 9, 522). Ciprián kortársa, Novatián még eltevelyedése előtti korban írja, hogy a Szentlélek az Úr egyházát minden szempontból és minden területen a teljesség felé vezeti (De Trinitate, lib. XX, XXIX, PL. 3, 946). A konstantini fordulat békét és hatalmat hozott az egyháznak. Sokan itt látják annak a folyamatnak a kezdetét, amely az egyházban az intézményt megszilárdította és a karizmától szinte elválasztotta. Pedig a 4–5. század szellemi küzdelmeinek vezéralakjai, a püspökök, elsősorban a Lélek hordozói akartak lenni (Atanáz, Baziliosz, Chrizosztomosz, Ágoston, Ambrus, vagy akár toursi Szent Márton és Szent Patrik).

A hagyományban természetesen nemcsak az a kérdés merült fel, hogy mit művel a Szentlélek az egyházban, hanem az is, hogy ki ő, milyen helyet tölt be a Szentháromságban? Ez a kérdés különben egyszerre vetődött fel az Atyára, a Fiúra és a Szentlélekre vonatkozóan. Az egyház történelme ismeri az első századok szentháromsági és krisztológiai vitáit, amelyek végül is a hit teológiai tisztázásához vezettek. Nazianzi Gergely (+ 390) így tekint vissza erre a folyamatra: „Az Ószövetség világosan beszélt az Atya kilétéről, de a Fiúról csak rejtett utalásokkal. Az Újszövetség kinyilatkoztatta a Fiút, de a Szentlélek istenségét csak burkoltan jelezte. Most a Szentlélek közöttünk van, és világosan kinyilvánítja magát. Amíg az Atya istensége nem igazolódott, addig nem lehetett volna a Fiú istenségéről sem nyíltan beszélni. Éppúgy amíg a Fiú istenségét nem ismerték el általánosan, addig – merészen kimondom – nem lehetett az embereket a Szentlélek kilétével megterhelni, hiszen túl nehéz eledelet kaptak volna, s gyenge szemüket a napba való nézésre kényszerítették volna, s így veszélynek tették volna ki őket. A Háromság világosságát új megvilágításokkal, felfelé törő lépésekkel, egyre nagyobb megértésre való

törekvéssel kellett az emberek elé tárni” (Oratio 31, 26; PG. 36, 161). A kibontakozás azonban nem ment simán. Hermész a második század közepén még nem tudja a Lelket a Fiútól világosan megkülönböztetni. Jusztinusz és más apologéták a Fiút és a Lelket az Atyával szemben valamilyen alárendelt viszonyban szemlélték. Ez azonban inkább csak teológiai kísérletezés volt, mert egyébként a keresztségben és a liturgikus imákban együtt emlegették az Atyával. Az egyház hitének azonban éppen ez volt a kifejezése.

Keleten Macedoniusz és a pneumatomachák tévedése siettette az egyházi tanítás tisztulását. Ezek felfogásában a Szentlélek csak az Isten ereje vagy eszköze, amit azért teremtett, hogy általa működjék a világban. Ők csak a Lélek működését olvasták ki a Szentírásból, de azt a teológiai kérdést már nem tették fel, hogy a személyes működés feltételezi a Szentlélek személyességét és istenségét. A Niceai zsinat csak ismételte a keresztségi hitvallás szövegét: Hiszem a Szentlelket, de többet nem mondott róla. A Fiúval kapcsolatban az ariánusok ellen hittétellel tette az Atyával való egylényegűségét. De tudjuk, hogy az ariánusok ezen a téren is további kitérőket kerestek (homousios-homoiousios, azaz egylényegű vagy hasonló lényegű). A vita során terelődött a figyelem egyre jobban a Szentlélek kilétére és személyes valóságára. A keleti nagy egyházatyák, Baziliosz, Athanáz, Nazianzi Gergely éppen ezt a gondolatot ragadták meg. Állhatatosan hivatkoztak a Szentírásra (Mt 28, 19) és a keresztségi formulára, amely a Fiút és a Szentlelket minden megkülönböztetés nélkül az Atya mellé állítja. A keleti liturgiában elterjedt volt egy doxologia: Dicsőség az Atyának a Fiú által a Szentlélekben. Baziliosz igazolta a Szentírásból és a hagyományból, hogy ezt így is lehet fogalmazni: Dicsőség az Atyának a Fiúval és a Szentlélekkel együtt (Ep 125, 3; 159, 2; 226, 3; PG. 32, 549, 620, 849). Különben ő már a Konstantinápolyi zsinat előtt könyvet írt a Szentlélekről (375-ben). A kifejezésben azonban még óvatos, mert az ellentétes tábor fokozatosan akarja visszavezetni az egyház hitére. A Szentlelket nem nevezi kifejezetten Istennek, mint ahogy előtte Athanáz sem tette. Főleg ezért is, mert a Szentírás sem használja ezt az egyenes állítást. De állítja, hogy a Szentlelket ugyanaz az imádás és hódolat illeti, mint az Atyát és a Fiút, s ebben tartalmilag kifejezésre juttatja isteni személyiségét. Ebben az időben már egyre többen használták azt a szakkifejezést, hogy a Szentlélek éppúgy egylényegű az Atyával, mint a Fiú, amit a

Niceai zsinat hivatalosan dogmává tett. A konstantinápolyi zsinat (381) Athanáz és Baziliosz szóhasználatát fogadta el. A Szentlélekről azt állította, hogy „Úr, Életadó, az Atyától származik, s akit az Atyával és a Fiúval együtt imádunk és dicsőítünk.” Egy évvel később az ugyancsak Konstantinápolyban összegyűlt püspökök a Damaszus pápához intézett levelükben a zsinat szavait úgy értelmezték, hogy Istenben egy lényeg van, azért nem teremtett, egylényegű és örök Háromságról kell beszélni (Ds 150). A keleti atyák az ember kegyelmi felemelését theosis-nak, átistenülésnek mondták, s azt a Szentlélek hatásának tulajdonították. Tudták, hogy az isteni természetben való részesedés csak akkor érhető el, ha maga a Szentlélek igazi isteni személy. Így a vita tisztázása az ember megváltását és megigazulását is új fénybe helyezte, nemcsak a Szentháromság misztériumát. Nazianzi Gergely ebben az értelemben hangoztatja, hogy „a Szentlelket azért kell isteni személynek mondani, mert a Szentírás isteni tevékenységet tulajdonít neki” (Oratio 31, 28; PG 36, 165).

Ugyanakkor a terminológia is tisztázódott. A görögök a háromságot trias-nak mondták, az egy lényeget ousiá-nak, a személyt pedig hypostasis-nak. A latinok Tertuliántól kezdve egy essentiáról vagy substantiáról és három persona-ról beszéltek. A persona a rómaiaknál eredetileg a színészek álarca volt, tehát tipikus megjelölés, de Tertulián a persona-t már jogi értelemben „felelős egyénnek” mondja. Különbözik a terminológiának is megvolt a maga története. Egyáltalán nem volt könnyű szavakat találni annak a misztériumnak a jelzésére, amely Isten belső mivoltára vonatkozik, és ami felülmúlja értelmünket. Hiláriusz (De Trinitate II, 2; PL. 10, 51) 350 körül szinte mentegetőzve mondja, hogy a téves nézetek miatt kénytelen volt azt tenni, amit nem volna szabad, oda felhatolni, ami elérhetetlen, és arról beszélni, ami kimondhatatlan.

A liturgia történetéből tudjuk, hogy a negyedik század közepén a misében már megvolt az epiklesis, a Szentlélek lehívása az adományokra, továbbá ünnepelték a pünkösdöt, mint a húsvéti idő befejezését, s benne volt a Szentlélekre való külön megemlékezés. Az ötödik század elején (420 körül) a Szentháromság titkának legmélyebb értelmezését Szent Ágoston adja. A Szentlélek kilétét az Atyával és a Fiúval egyszerre hozza kapcsolatba: Ő az Atya és a Fiú egysége vagy szentsége vagy szeretete. Egysége azért, mert szeretete, és szeretete azért, mert a kettő szentsége (De Trinitate VI, 5, 7). Ágoston a Szent-

írás alapján látja, hogy a Szentlélek az Atya Lelke és a Fiú Lelke. Önmagában az Atya is lélek, vagyis szellem, meg a Fiú is. A Szentlélek így a kettőjük közösségét fejezi ki. Ágoston amellet az ember szellemi természetében keresi a Háromság hasonlóságát, és ilyen analógiákat lát: emlékezet, értelem, akarat, ami egy léleknek a hármasság működése; vagy belső ismeret, kimondott szó, és a kettőt egybekapcsoló akarat; vagy aki szeret, amit szeret s maga a szeretet. Ő a kifelé való működésben és az egyház kegyelmi rendjében is megkülönbözteti a Fiú s a Szentlélek hatását. A szentségek közössége (communio sacramentorum) Krisztus műve, a szentek közössége (communio sanctorum) a Szentlélek hatása, mert a hívő embereket ő kapcsolja egy testbe. Isten népét a Szentlélek gyűjti össze egy közösségbe (In Joannem 36, 6, 13; Pl. 35, 1612).

Könnyű belátni, hogy az atyaság és a fiúság jobban meghatározza az isteni személyek egyedi sajátosságait és egymástól való különbségét, mint a „lélek” szó. Azonkívül a Szentírás a Fiúra vonatkozóan használja a Szó, az Ige nevet is. Az Atya öbenne mondja ki magát. Továbbá a Fiú eredetét is megjelöli: öröktől fogva születik az Atyától. A Szentlélekre vonatkozólag csak azt a kifejezést használja, hogy „az Atyától származik (ekporeuetai). De hogyan származik? Mivel a Fiú egyúttal a Szó és a Bölcsesség, ezért az ő születését a teológusok kezdték az Atya értelmi tevékenységével kapcsolatba hozni. Így magától adódott, hogy a Szentlélek származását a másik szellemi tevékenységre, az akaratra kellett vonatkoztatni. Annál inkább, mivel a Szentlélek a Szentírásban az Atya szeretetajándéka. A Fiú is szeretetét mutatta meg egyháza iránt azzal, hogy elküldte neki a Szentlelket. A küldés pedig nem más, mint a belső szentháromsági eredés külső vetülete. Ágoston nyomán először Canterbury Anzelm (1033–1109) értelmezi a Szentlélek származását úgy, hogy ő az Atya és a Fiú kölcsönös szeretete. Őt követi Bonaventura és Aquinói Tamás. Kelet és nyugat között ekkor már a szakadás bekövetkezett, s ott ezt a tételt valójában fel sem vetették. Anzelm gondolata közkinccsé vált, mert érthetővé tette a Róm 5, 5 kijelentését, hogy Isten szeretete a Szentlélek által árad a szívünkbe. A 12-ik századbéli misztikus, Szent-Thierry-i Wilhelm (+ 1148) így elmélkedik: „Szeretetre méltó Istenünk, te szereted magad azáltal, hogy a Szentlélek az Atyától és a Fiútól származik. Ő az Atyának a Fiú iránti szeretete és a Fiúnak az Atya iránti szeretete. Olyan mély szeretet, hogy egysé-

get hoz létre, a legtökéletesebb egységet, az Atya és a Fiú egylényegűségét” (De contemplando Deo, idézve: Congar, Der Hl. Geist, 94). Bona. entura az önmagára vonatkozó szeretetet természetesnek tartja abban a lényben, aki minden érték teljessége. De Istenben ez az önszeretet kölcsönös szeretet, amelyben benne van a teljes önátadás, és éppen ezért egészen személyes és tökéletes. A Szentlélek az Atya és a Fiú kölcsönös öröme és megnyugvása.

A skolasztikus szentháromsági teológia igazi rendszerezője Aquinói Tamás. Nem a szeretet teológiáját veszi alapul, hanem a hagyományban fellelhető metafizikai meglátásokat. Értékeli az Ágostontól kapott képeket: az emberben is megtalálható bizonyos hármasság: léte, értelme és akarata. De ez a három mégsem egy, hiszen az értelem nem azonos az emberi léttel, sem az akarattal, illetve szeretettel. Az ilyen hármasságot legfőljebb analógiának vehetjük. Istenben a lét, az értelem és a szeretet azonos, amennyiben minden maga a lényeg. Ugyanakkor Tamás azt is látja, hogy a cselekvés hordozója a személy (actiones sunt suppositorum). Istenben önmaga megismerése és szeretete személyes valóságként létezik, de ezek a személyek csak az eredet szembenállása szerint különböznek egymástól, más viszonylatban teljesen azonosak a lényeggel. Ezért a személyek egylényegűek. Tamás arra is rámutat, hogy a Szentlélek csak úgy különbözhet a Fiútól, ha a Fiútól is származik, nemcsak az Atyától, hiszen a személyek közötti egyetlen különbség a származási reláció. Egyéb szempont szerint nem különbözhetnek egymástól, mert akkor már nem lennének egylényegűek. Továbbá azok a képek, amelyekkel a Szentlélek valóságát ki akarjuk fejezni, hogy tudniillik ő az Atya és a Fiú szeretete, egysége, köteléke, mind csak hasonlatok és emberi fogalmak, amelyek az igazi misztériumot nem világítják meg. Főleg azt nem, hogy az Atya és a Fiú miért egy leheléssel lehelik a Szentlelket, nem pedig kettővel. Erről egyébként majd később tárgyalunk, amikor a Szentlélek helyét a Szentháromságban vizsgáljuk meg.

Az élményszerűség keresése

A skolasztika virágkora a 13-ik században átfogóan körvonalazta a Szentháromságról szóló tárgyalást, és így a Szentlélek kilétét is. Az egyházi teológia lényegében ezt adta tovább egészen napjainkig. De tudatában voltak annak is, hogy a Szentlélek a kegyelmi adományok közvetítője, főleg a szereteté, azért ő élményszerűen is benne van a vallásos életben. Keleten ennek az irányzatnak legjelentősebb képviselője Simeon az „Új teológus” volt. Teológiai tudását mesterétől Studita Simeontól szerezte, s mint szerzetes maga is azt kereste, miképpen lehetünk egészen lelki emberek. Az új teológus címet azért kapta, mert új utakat mutatott Istennek a hitben és a kegyelmen keresztül való misztikus megtapasztalására. Mint előljáró, a szerzetesi közösséggel szemben is követelményeket támasztott és emiatt sok nehézsége volt. Halálának éve 1022, művei a PG. 12. kötetében találhatók. Tanítása lelki tapasztalásának lecsapódása. Kifejezőmódjában a fény nagy szerepet kap, élményei Krisztusra és a Szentlélekre irányulnak. Számára a Szentlélek az egész lelki élet forrása. Lelkünk a Szentlélek által támad fel a bűn halálából és jut el a világhosszagra. A megváltás célja az volt, hogy az ember töltekezzen a Szentlélekkel, és eljusson a theozis-ra, az átistenülésre. De a Lélek Krisztushoz vezeti az embert, az ő képét alakítja ki benne. A pünkösti élmény és tapasztalás nem a múlt eseménye, hanem folytatódik az egyházban. Ez a tanítás visszahatás volt kora szerzeteseinek felfogására, akik szerint a vallásos élet lényege a szigorú fegyelem, a liturgia és a tevékeny szeretet. Simeon szerint a lelki fejlődés azonos a Szentlélek kiáradásával. Ő tudatosítja bennünk a Jézussal való kapcsolatot, s azt, hogy az Atya örökbe fogadott bennünket. Nekünk ez előtt a szeretet előtt kell meghódolnunk. Az út hozzá a szív megrendülése, a bánat és a hálaadás. Csak azok a papok lehetnek igazi lelki vezetőik, akik ártmentek ezen a tapasztaláson. A keresztség csak kezdete a lelki átalakulásnak. Ezt követni kell a Szentlélek felé való tudatos fordulásnak, amit Lélekkel való keresztségnek is nevez. Ebben különös jelentőséget tulajdonít a bűnbánatnak (könnyek keresztsége) és a tevékeny szeretet gyakorlásának. A képességet a Szentlélek adja hozzá, de ő működik a szentségekben is. Simeon vallja, hogy az apostolok és utódaik a bűnbocsátó hatalmat Krisztustól kapták, de ez a hatalom csak akkor gyümölcsöző, ha a szentség kiszolgáltatói

maguk is a Szentlélek eleven hatása alatt állanak. Egyes követői azonban már úgy magyarázták felfogását, hogy csak az az igazi apostolutód, aki valóban kegyelmileg is birtokolja a Szentlelket, mert önmagában a felszentelés nem elég. Kétségtelen, hogy Simeon maga sem értékelte eléggé azt az objektív szentségi rendet, amely Krisztus akaratából megvan az egyházban, és amely az egyház kegyelmi struktúrájához tartozik. Ezzel szemben a Léleknek és a Lélek megtapasztalásának bizonyos autonómiát tulajdonított.

Tanítását átvették a hezychaszták (hesychia = nyugalom, csend, magány), akik a misztikus élményhez más testi előfeltételeket kerestek: a lélegzet szabályozása, egy pontra való figyelem, és az úgynevezett „Jézus-ima” monoton ismételtetése. Az irányzat teológiai igazolójaként Gregoriosz Palamas (1296–1359) lépett fel. Szerinte a Szentlélek legmagasabb megtapasztalása az „isteni energia” átvétele, ami az isteni fényből sugárzik ki, s áthatja emberségünket, mint Jézus emberségét a színeváltozásban. Itt a lélek a Szentlélek szeretetében egyesül a feltámadt Krisztussal, s a test is részese a tapasztalásnak.

A 12-ik században nyugaton is megelevenedik a Szentlélek kegyelmének élményszerű keresése. Közösségek, konfraternitások keletkeznek az apostoli élet utánzására, s ezek magukat a Szentlélek védelmébe ajánlják. A mozgalom egyik terjesztője II. Orbán pápa, a korábbi Clugny-i szerzetes volt. Ezek a szeretet gyakorlását kifelé is kötelezőnek tartották. Árva gyermekeket karoltak fel és gondoskodtak a szegényekről. Kölnben 1180 körül a Szentlélekről elnevezett otthont létesítenek a szegények számára, Montpellierben pedig kórházat alapítanak, s azt is a Szentlélekről nevezik el. Az ilyen létesítményeknek az egész környékre megvolt a kisugárzó erejük. Ekkor már a teológiai irodalomban is megtaláljuk a nyomát annak, hogy a Szentlélek mint az egyház éltető Lelke állandó ösztönzést ad, ezért az új kezdeményezéstől nem kell félni (Havelbergi Anzelm, *Dialogi* I, PL 188, 1144). Ezt a gondolatot méginkább kifejti Szentviktori Hugó (*De sacramentis Christianae fidei*, 1137 körül). A misztikus test feje a Lélek teljességét bírja, s a tagok tőle kapják részüket. A teológusok már keresik az összefüggést Krisztus valóságos teste és a misztikus test (egyház) között. A kapcsolat ott van, hogy mindkettőben ugyanaz a Lélek működik. A valóságos test fogantatása a Szentlélek teremtményének a műve, s az eucharishtiában a kenyér és a bor átváltozása is az ő erejében megy végbe. Ez az eukarisztikus test táplál-

ja amisztkus test tagjait. Vannak szerzők, akik már ilyen kijelentést tesznek: a kenyér és a bor átváltozásának igazi szerzője a Szentlélek (Honorius Augustudunensis, Deutz-i Ruppert). Ez valójában utalás a keletiek epiklészis-tanára. A valdiak tanával szemben kiadott hitvallás (III. Ince 1208) állítja, hogy a Szentlélek minden szentségben működik. Időközben nagyon elterjedt az ima a Szentlélek hét ajándékáért. Iz 11, 2-ben a latin Vulgáta hét ajándékot sorol fel, nem hatot, mint a héber szöveg. A hetes számot nem teljességnek vették, hanem mindegyik adományban a Szentlélek különös hatását keresték. Deutz-i Ruppert a *De Trinitate* c. művében (PL. 167) az egyház történetét a teremtés hét napjának megfelelően hét korszakra osztja, s mindegyiket a Szentlélek egy-egy ajándéka alá helyezi. Ikonográfiai emlékek is vannak arról, hogy a hét ajándék Krisztusból mint főből árad ki a tagokra (E. Male, *L'art religieux au XII. siècle en France*, 147, 166).

Eleinte a Szentlélek ajándékait nem különböztették meg a belénk öntött erényektől. Aquinói Tamás azonban már rendszerezte őket. Nála a keresztény élet nem más, mint út Isten felé: ő a kiindulás és a cél. Isten a Szentlélek kegyelme által mozgatja az embert a cél felé, de szabadságának meghagyásai. De az ember ki van téve külső és belső kísértéseknek. Ezért Isten nemcsak a törvénnyel mutatja az utat, hanem kegyelmével, a belénk öntött erényekkel és a Szentlélek ajándékaival. A lélekbe öntött erények megadják a képességet a tettekre, de a tetteket nekünk kell foganatosítani. A Szentlélek ajándékai úgy különböznek az erényektől, hogy bennük konkrétan megkapjuk a cselekvés módozatát, a bölcsességet, az értelmet, a tanácsot, a lelki erőt, a tudást, az ájtatosságot és az Úr félelmét (I–II, 68, a.1). A léleknek az egyházra gyakorolt hatását főleg a prófétai adomány állandósításában látják, s ez abban áll, hogy folytonos megvilágosítást ad az igazság felismerésére és követésére.

Külön meg kell említenünk Joáchim a S. Fiore elgondolását. Ő a világ történetét a három isteni személynek megfelelően három korszakra osztja. Az Atya kora Ádámtól a pátriárkákon és a törvényhozáson keresztül Amacja király koráig tart. Ez a világiaknak, a laikusoknak a kora. Uzija trónralépésével (2 Krón 26, 1) kezdődik a Fiú korszaka és tart Szent Benedekig, illetve a szerzetesség megalakulásáig. Ez Krisztus evangéliumának, továbbá az ó- és újszövetségi papságnak a kora. Benedekkel kezdődik a szerzetesség kora, s Isten

országa ebben fog egészen megvalósulni. Szószólói a lelki emberek lesznek, akiket egészen áthat a Szentlélek. Joáchim beszélt Illés próféta eljövételéről is, aki majd ezt a harmadik korszakot egészen megvalósítja. Joáchim nézeteinek nagy visszhangja támadt a ferences rend egyik szakadár ágában, a fraticelliknél. Számukra Asszisi Ferencben már megjelent Illés. A világ ilyen lelki megújulásának elgondolása még sokáig visszhangzott később is a reformmozgalmakban. Joáchim írásait még a 16-ik században is újra kiadták Valenciában. Sőt a felvilágosodás korának filozófusai is beszéltek valamilyen örök evangéliumról (Lessing, Kant, Schelling, Hegel).

A reformáció idején Luther és Kálvin a szentháromságtanban átvették a hagyományos egyházi tanítást. Luther a Szentléleknek az egyházban való tevékenységéről azt állítja, hogy az egészen az evangéliumra, a Jézus Krisztusba vetett hitre irányul. Amennyiben az ember Isten szavát hallgatja és elfogadja, annyiban válik tagjává annak a közösségnek, amelyet a Szentlélek a hit alapján megszentel. Kálvin a Szentléleknek inkább a belső tanúskodását hangoztatja. Belülről világosít meg, hogy felfogjuk Isten szavát és megkülönböztessük a hamis tanítástól. Isten két oldalról hat ránk. Belülről Lelke által, kívülről pedig az igehirdetés és a szentségek (kereszttség és úrvacsora) által. Mind Luther, mind Kálvin harcoltak azok ellen a „rajongók” ellen, akik elvetettek minden egyházi intézményt, és magukat mindenben a Szentlélektől vezetett embereknek vallották (Müntzer, Karlstadt, újrakeresztelők). Azonban a Szentlélekre való hivatkozás sok újtónál együtt járt az egyház hagyományos fogalmának teljes elvetésével. Közéjük tartozott Angliában George Fox, aki elutasított minden külső kultuszt és egyházi berendezkedést, még a szentségeket is. Nincs más törvény, mint a Szentlélek, és nincs más kultusz, mint Isten szavának a hallgatása. Igazában nem a Szentlélek a hit forrása, hanem az a kinyilatkoztatás, amelyet ő állandóan ad. Fox a maga személyét és működését ebből a szempontból teljesen azonosította Isten ügyével, s így kifejezte a maradék nélküli vallási individualizmust. Ez a magatartás azonban az Újszövetségből nem igazolható. Az egyház mint Krisztustól akart és az apostolokra épített intézmény kapta a Szentlelket.

A protestáns karizmatikus mozgalom feltűnő képviselője volt a 19-ik században Edward Irving. Az általa alapított közösségek különösen értékelték a nyelvek adományát és várták Krisztus közeli el-

jövetelét. Úgy gondolták, hogy bennük újraéledt az első pünkösdi ereje. Szervezetükben is újjáélesztették a Szentírásban szereplő karizmatikus funkciókat: az apostolok, próféták, evangélisták, pásztorok és tanítók szerepét.

Általánosságban megjegyezhetjük, hogy a protestánsok a Szentlélek működését inkább az egyéni hit kialakításában látták, illetve oda szűkítették. Ezért a katolikus teológusok egyre jobban kihangsúlyozták az egyházban, mint intézményben való jelenlétét. Már a Lutherrel kialakult vitákban is ez a helyzet. A katolikusok abból indulnak ki, hogy az egyház a maga egyetemességében a Szentlélek segítségével nem térhet le az igaz útról, sem a Szentírás értelmezésében, sem a hagyomány követésében. A tridenti atyák is ennek a meggyőződésnek adnak kifejezést. A Szentlélek áthatja az egyház egész életét, s így benne van a tanítás fejlődésében is. A protestáns nézetten szemben arra hivatkoznak, hogy a Szentírás betűje nem elegendő, hanem szükség van autentikus magyarázatra. Kétségtelen, hogy az evangéliumot mint könyvet lehet az egyházon kívül is olvasni, de az evangélium az egyházon belül keletkezett, mint az apostoli tanítás lecsapódása, ezért az egyház van hivatva annak hivatalos magyarázatára. Kétségtelen, hogy ebben az irányban az egyházat vagy a tanítóhivatalt lehet abszolutizálni az Isten szavával szemben, de ebben a vitában nem az volt a cél, hanem a Krisztustól akart intézmény megvédése, illetve annak tisztázása, hogy az egyház mint Krisztus teste hordozza a Szentlelket, nem pedig a tagok külön-külön. Az egyház mint közösség hordozza a megváltás kegyelmeit, s a hívők mint tagok részesednek a Szentlélek hatásában. Ami a hitet illeti, a Szentlélek kétségtelenül egyszerre működik a tanítóhivatalban és az egyéni hívőkben. A 19-ik században már a hivatalos egyházi dokumentumokba is bevonul ez az állítás: Ahogy Krisztus az egyház feje, úgy a Szentlélek az egyház lelke (XIII. Leo, *Divinum illud enc.*) A kijelentés visszanyúlik Ágostonhoz, ő azonban inkább csak a Szentlélek funkcióját hangoztatta: Ahogy az emberben a lélek működik, úgy működik az egyházban a Szentlélek. A II. Vatikáni zsinat is ilyen értelemben beszélt az egyházról, illetve a Lélek működéséről. Így elkerülte annak a képnek az erőltetését, hogy az egyház és a Szentlélek kapcsolatát az emberi test és lélek egysége szerint fogjuk fel. A zsinat ezzel egyúttal kijavította azoknak a 19-ik századi, főleg a „Római iskolához” tartozó teológusoknak a szóhasználatát is,

akik az egyházat úgy tekintették, mint Krisztus tovább élését a világban, vagyis hogy folytatódik benne az Ige megtestesülése. De már Scheeben nyomatékozta az egyház pneumatológiai szempontjait is a krisztológiai szempontok mellett. Sőt egyes kijelentéseiben átcsapott a másik oldalra, s úgy beszélt, mintha az egyház valamiképpen a Szentlélek megtestesülése lenne.

A II. Vatikáni zsinat megtartotta a krisztológiai struktúrát, hiszen a pneumatológia csak erre épülhet. Az egyházat Krisztus alapította, és ő árasztotta ki rá a Szentlelket. De a zsinat nem akarta az egyházat úgy meghatározni, mint Krisztus titokzatos testét, s így azt sem hangoztatta, hogy a megtestesülés misztériumának folytatása. Az egyház isteni és emberi arculatának szemléltetésére inkább Krisztus két természetének analógiáját használta. Mint ahogy az örök Ige Krisztus emberségét elválaszthatatlan eszközként használja a természetfölötti rend létrehozásában, úgy használja fel a Krisztustól küldött Szentlélek az egyház földi és közösségi szervezetét. A Szentlélek mindig Krisztus Lelke marad, és Krisztus felkenését kölcsönzi az egyháznak. A zsinat alkalmazza az egyházra Ciprián szavát is: az Atya, a Fiú és a Szentlélek egységében egyesült nép (Egyház 4). Ez a szentháromsági szemlélet különben ott van a keresztség szövegében és ismétlődik az egyház liturgiájában. A püspökszentelés szertartásában a zsinat újra az ősi formát használja, amelyet Hippolit őrzött meg a Traditio Apostolica-ban, a harmadik század elejéről. „Tedd a jelenlevő szolgádat Krisztus papjává és teremtsd újjá a Te Lelked által.” Az új misekánonok is kihangsúlyozzák az epiklézist, a Szentlélek segítségül hívását. Végül a zsinat emlegeti az egyházi karizmatikát is. Az egyház nemcsak intézmény, hanem a Szentlélek kegyelmi adományaival átitatott intézmény. Ebből a szempontból értékeli a helyi egyházakat is, hiszen Isten népe mindenütt a Szentlélekben gyűl össze (Egyház 26, 1).

A SZENTLÉLEK A SZENTHÁROMSÁGBAN

Út a Lélek megismeréséhez

Az apostoli egyház fenntartotta azt a szigorú egyistenhitet, amely az ószövetségi kinyilatkoztatást jellemezte. Isten a világfeletti örök szellem, a lét teljessége, aki maga a mindenhatóság, a mindentudás, aki egyúttal mindenütt jelen van, és aki az ember számára nemcsak teremtő, hanem végső cél és üdvösség. Ez a világfeletti Isten az üdvösség történetében mutatta meg az ember felé való kitárulását, s ebben a történetben cselekvő és beszélő személynek mutatkozott. Tetteit, hatását abból lehetett felismerni, hogy volt bennük valamilyen természetfölötti vonás, amit nem lehetett a természet erőiből magyarázni. Szavát pedig embereken keresztül hallatta, olyanokon keresztül, akiket természetfölötti jelekkel igazolt, s akiket éppen ezért a vallási közösség is úgy ismert el, mint Isten küldötteit. Láttuk, hogy az ószövetségi írásek akárhány helyen úgy jellemezték ezeket az embereket, mint akiket „az Isten lelke vezérel.” Tőle kapták a hatalmat, a küldetést és a karizmatikus erőt.

Ebben az egyistenhitben az újszövetségi többlet az, hogy Isten egészen kitárult, s kifelé is olyannak mutatta magát, amilyen módon önmagában létezik. Mindent elmondott és kimondott magáról, ami szükséges az ember üdvösségéhez, s jelezte, hogy a kinyilatkoztatás végleges, újat nem kell várni. Itt a kinyilatkoztatás hordozója a názáreti Jézus, aki vallja magáról, hogy ő az a Messiás, akit az ószövetségi jóvárendelések előre jeleztek és ígértek. Őbenne Isten, az Atya az örök Fiút küldte el. Azt a Fiút, aki az Atyától az örökkévalóságban születik, s aki az ő képmása és mindent kimondó Szava. Jézus hirdeti, hogy az egyetlen világfeletti Isten az ő Atyja, aki állandóan tanúságot tesz mellette, s akit ő egész földi életével megdicsőít. Jézus földi élete valóban olyan, hogy benne egyszerre megnyilatkoznak az emberi és isteni tulajdonságok. Megvan a teljes fiúi öntudata: az Atya teljhatalmú küldöttének, megbízottjának, képviselőjének tudja magát. Közte és az Atya között a kapcsolat olyan szoros, hogy ő az

Atyában van, az Atya pedig őbenne. Ezt a kapcsolatot árulják el tettei, szavai és egész viselkedése (Jn 14, 11). Közte és az Atya között személyi különbség van, állandó párbeszédben vannak, de ez a ket-tősség nem osztja meg az Isten egységét: én és az Atya egy vagyunk (Jn 10, 30), s aki engem lát, az Atyát látja (uo. 14, 9). Ő az életében, szenvedésében és halálában az Atyával szemben egészen Fiúnak mutatta magát, s erre kapta meg a választ a feltámadásban. Amikor az Atya őt embersége szerint is így megdicsőítette, jelezte, hogy emberségének is megadta azt a dicsőséget, örök uralmat, amely őt mint Fiút istensége szerint megillette. Jézus Krisztus istenfiúi dicsőségének elismerése az egyházban úgy jelentkezett, hogy „őt az Atya Úrrá és Messiássá tette” (ApCsel 2, 36), illetőleg, hogy ő valóban az Isten Fia (Mt 16, 16; Mk 1, 1; Jn 20, 30).

Jézus földi életében sem hagyott kétséget az iránt, hogy az Isten Lelke, aki a prófétákat sugalmazta, őt is egészen eltölti. Kifejezte azt is, hogy ez a Lélek cselekvő személy, s majd az ő eltávozása után az egyház számára úgy jön el, mint Vigasztaló, mint az Igazság Lelke. A Lélek csak akkor áradhat ki teljesen, ha ő már visszatért az Atyához. A Lélek tehát olyan isteni személy, aki egészen átveheti Jézusnak, a Fiúnak a szerepét, de más formában. A szellem láthatatlan hatásával fog működni. A Szentírás utalásai szerint a kinyilatkoztatás a Szentlelket is úgy mutatja be, mint isteni személyt. Ő az Atya Lelke és ugyanakkor a Fiú Lelke, s itt a lélek szó nemcsak a szellemiséget jelöli, hanem azt is, hogy ő úgy van az Atyában és a Fiúban, mint ahogy a lélek benne van az emberben. Személy szerint különbözik tőlük, mégis egészen egy velük. A személyi különbözőség tehát nem bontja meg az Isten egységét. Ezt fejezte ki a hivatalos egyházi tanítás azzal, hogy a három személy egylényegű.

Az 1 Kor 2, 9-ben az apostol arról beszél, hogy az ember szeme nem láthatja, füle nem hallhatja és értelme nem képes felfogni azt, amit Isten az örök életben készít azoknak, akik szeretik őt. Azután így folytatja: „Nekünk azonban feltárta Isten (az Atya) a Lélek által. Ki ismerné az ember benső dolgait, ha nem a benne lakó lélek? Hasonlóképpen Isten dolgait sem ismeri senki, csak Isten Lelke. Mi nem a világ lelkét kaptuk, hanem az Istentől eredő Lelket, hogy megismerjük, amit Isten kegyelemben ajándékozott nekünk” (uo. 10–12). Előbb már hivatkoztunk arra, hogy H. Schlier ezt a helyet így magyarázza: Itt a Lélek igazában Isten legbensőbb valóságának, öntu-

datának, önmegtapasztalásának a kifejezése és hatalmi megnyilatkozása. De Isten egyúttal benne és általa lép ki magából és érezteti hatását kifelé. Jn 4, 24 azt mondja, hogy Isten lélek. Ezzel azt akarja jelezni, hogy velünk is úgy találkozik, mint Lélek. Ő az Atyától származik, az Atyától jön, s mi így kapjuk, így fogadjuk. Úgy érkezik, mint küldött, mint ajándék (Schlier, i. m. 151).

De itt mindjárt hozzátehetjük: Ha Krisztusban a Fiú jött el, mint küldött, és mindent elmondott, amit az Atyától hallott (Jn 15, 15), utána már nem jöhet olyan küldött, aki kisebb nála. Csak olyanról lehet szó, aki az ő helyét tölti be, aki helyette „másik Vigasztaló” lesz, s aki eszünkbe juttatja mindazt, amit ő mondott. Nem újat fog mondani, nem is magát teszi Krisztus helyébe, hanem őt jeleníti meg. Vele együtt jön Isten hallatlan és felfoghatatlan üdvözítő ereje, hogy azt az üdvösséget biztosítsa számunkra, amely felülmúlja a szív vágyait. A Szentlélekben tehát Isten önismerése úgy tárul fel, mint az üdvösség titka.

Más szavakkal úgy is mondhatjuk, hogy a Szentlélek származása szerint, ami a kilétét meghatározza, nem más, mint a magát kinyilatkoztató Isten szent és megszentelő ereje. Abban az értelemben is, hogy ő jeleníti meg a megdicsőült Jézus Krisztust a maga igazságában, isteni gazdagságában és hatalmában. Ezzel pedig biztosítéka lett annak, hogy az egyház nem lesz hűtlen a megváltás művéhez. Az újszövetségi íráskok mind azt hirdetik, hogy Isten egész Lelkével kitárult a gyarló ember felé. Ennek előképe volt Izajás (65, 2) állítása, hogy Isten mindennap kitárta kezét népe felé. Az apostoli igehirdetés itt is a teljességre hivatkozik. „Abból tudjuk, hogy benne élünk, ő meg bennünk, hogy Lelkéből adott nekünk” (1 Jn 4, 13). A megváltás eredménye az, hogy Isten a Szentlélek segítségével akar lelki emberré tenni bennünket, amennyiben elfogadjuk közeledését. A mostani rejtett jelenléte a bevezetés az örök életközösséghez.

A Szentlélek származása

Amikor a Szentlélek kilétéről beszélünk, abból kell kiindulni, hogy ő az Atyával és a Fiúval együtt egy Isten. A személyek különbözőségét és sajátosságát csak olyan valamiben kereshetjük, ami nem osztja meg ezt az egységet és oszthatatlan egyszerűséget. Isten annyi-

ra egy, hogy benne a lét azonos a lényeggel: ő a létező lét, s ezért a lét teljességét birtokolja. Senkitől nem kapta, a maga erejéből bírja, s azért semmit nem veszíthet el. Benne nincs összetettség, azért tulajdonságai, tettei azonosak a lényegével. Ő egyszerre és egészen benne van minden gondolatában és tetteiben. Sőt inkább azt kell mondanunk, hogy ő a maga végtelen örök gondolata és tette. Egyetlen értelmi és akarati aktussal átfogja végtelen létét és mindazt, amit kifelé meg akar valósítani. Azért nála nincs ismétlés vagy új kezdeményezés. Azt azonban megteheti, hogy kifelé irányuló gondolata és terve részletekben és időben valósuljon meg. Mi már ezt az egymásutániséget vetítjük vissza Istenbe, s azért az ő életét is úgy gondoljuk el, mint folyamatot. Már a kinyilatkoztatás beszél Isten változatlanságáról: „Te ugyanaz maradsz és éveid nem érnek véget” (Zsolt 102, 28). Őbenne a tudás, az akarás, az irgalom, a szentség, a szeretet mind egyetlen örök aktus, és mind azonos a lényeggel. Ezért benne nem lehet új keletkezés, növekedés vagy fogyatkozás. Az egyházi teológia és a hitbeli reflexió ezt vette alapul, amikor kutatni kezdte, hogy valójában mit takar Istenben az Atya, a Fiú és a Szentlélek neve. Hogyan kell ezeket a neveket értelmezni, hogy megmaradjon Isten oszthatatlan egysége, s az Atya, a Fiú és a Szentlélek személyi különbözősége? A kiindulás mindig az volt, hogy az Atya valóságos Isten és különbözik a Fiútól meg a Szentlélektől. A Fiú is valóságos Isten és mint személy különbözik az Atyától meg a Szentlélektől, s a Szentlélek is valóságos Isten, és különbözik az Atyától meg a Fiútól. Ez csak úgy lehetséges, ha az isteni lényeg, vagyis az ami Istent Istenné teszi, egy, és mind a három személy ezt birtokolja. Tehát mind az Atya, mind a Fiú, mind a Szentlélek befelé azonos az egyetlen lényeggel, de amennyiben egymás felé néznek, annyiban egymástól mégis különböznek. Már Szent Ágoston hivatkozott arra, hogy az Atyát, a Fiút és a Szentleket tekinthetjük önmagában és egymáshoz viszonyítva. Ha az Atyát magában szemlélem, akkor ő az az Isten, aki egy a Fiúval és a Szentlélekkel. De ha kifejezetten csak atyasága szerint nézem, akkor szükségszerűen vonatkozásban van a Fiúval, aki tőle születik, és a Szentlélekkel, aki tőle származik. Az Atya és a Fiú, a szülő és a születő valamilyen szembenállást fejez ki, éppúgy, mint a származtató és a származó. A születés és a származás valamilyen relációt, viszonyosságot teremt a személyek között. Így az isteni személyek különbségei is olyan egymáshoz való viszonyban kell keresni,

amely fennáll annak ellenére, hogy mindegyik ugyanannak az egyetlen lényeknek a birtokosa. A Fiú születését és a Szentlélek származását a kinyilatkoztatás állítja, ez tehát megvan Istenben. Viszont mindkettő emberi szó, és a mi fogalmunk szerint mindkettő evilági, sőt testi folyamatot jelöl. Azért amikor Istenre alkalmazzuk, meg kell őket tisztítani minden tökéletlenségtől. Istenben csak olyan születés és származás lehet, amely örök, szellemi, amely nem idéz elő változást és megosztottságot, tehát ahol új nem keletkezik, és ahol a szülött és a származott benne marad Istenben. A Fiú születését csak úgy gondolhatjuk el, hogy az Atya öröktől fogva maradék nélkül ismeri magát, végtelen értelmével átfogja egész létét, s így van képe saját magáról. Ebben a képben minden benne van, amit ő mint Isten magában hordoz. Önmaga megismerésének a teljességére utal még az, hogy ő ezt a képet kimondja, mint végtelen Szavát, Igéjét. De a kimondott Szó annyira őt tükrözi, hogy benne van az élete is. Mivel magát mondja ki benne, azért neki adja egész lényegét, de úgy, hogy ő sem veszíti el. Ezért az Atya és a Fiú csak abban különböznek egymástól, hogy egyik a kimondó, a másik a kimondott, egyik a szülő, a másik a szülött. A személyes szembenállás tehát valóságos, a lényeg mégis egy és osztatlan marad. Az abszolút lét változatlan marad, de benne két reláció, viszonyosság keletkezik, amely egymás felé mutat: az atyaság a fiúság felé, a fiúság az atyaság felé. A teológia tehát a Fiú születését az Atya ismeretével, értelmi tevékenységével hozza kapcsolatba. Erre az adott alapot, hogy a Szentírás is úgy emlegeti a Fiút, mint az Atya bölcsességét, szavát.

A szellemi létezőnek azonban az értelem mellett akarata is van, ami az értékre irányul és ami a szeretet forrása. Az Atya a Fiúban mint végtelen képében szemléli létének gazdagságát, a Fiú viszont ugyanezt a gazdagságot úgy szemléli, mint amit az Atyától kapott. Ezért megvan a kölcsönös szeretet, értékelés, egymás felé való kitárulás. De ennek a szeretetnek azonos a tárgya: a végtelen isteni gazdagság. Azért a szeretet is egy, bár két személyből sugárzik. Ez a szeretet is benne marad Istenben, s mivel őbenne minden tett azonos a lényeggel, azért ez a szeretet él, mint személy, mint Szentlélek. Természetesen tudatában vagyunk annak, hogy az emberi szavak és fogalmak csak megsejtetnek valamit a misztériumból, de nem fejezik ki, nem is világítják meg. Annak kimutatására azonban elegendők, hogy amikor az egy Istenben három személyről beszélünk, akkor

őbenne nem ellentmondás van, hanem titok. Nem arról van szó, hogy egy egyenlő hárommal, hanem hogy a lét és az élet gazdagságának kimeríthetetlen mélysége előtt állunk.

Amikor az egyházi hagyomány a Szentlélek származását így próbálta leírni, a kinyilatkoztatás adataira támaszkodott. János evangéliumában (15, 26) Jézus kifejezetten mondja, hogy a Szentlélek az Atyától származik. De saját fiúi szerepét is határozottan hangoztatja: ő küldi az Atyától, mint az Igazság Lelkét, s a Szentlélek majd őrá tesz tanúságot, mert mindent az övéből kap, hiszen ami az Atyáé, az a Fiúé is (16, 13–15). Amint láttuk, az Atya úgy szüli a Fiút, hogy saját lényegét mondja ki benne, illetve adja neki. Ha tehát az Atyának megvan a képessége, hogy tőle származik a Lélek, ezt a képességet is átadja a Fiúnak a lényeggel együtt. A képesség ugyanaz maradt és nem kétszereződött meg, mint ahogy maga a lényeg sem lett kettő. Ezért már egyes görög atyák is úgy emlegették a Szentlelket, hogy „az Atyától származik a Fiú által.” Ágoston úgy fejezi ki magát, hogy a Szentlélek az Atyától és a Fiútól származik. A misztérium kifejezésének pontosságához még hozzátartozik az, amit a Firencei zsinat dogmaként kihirdetett, hogy a Szentlélek az Atyától és a Fiútól származik, mint egy életeltvtől (Denz 460, 491). Tehát nem úgy kell értelmezni származását, hogy az Atya és a Fiú valamit ad magából, mert akkor a Szentlélek már összetett lenne, s nem lenne egylényegű az Atyával és a Fiúval. Különben arra is vigyázni kell, hogy Istenben a személy szót óvatosan alkalmazzuk. Az emberi személy önálló, zárt öntudattal rendelkező egyént jelent. Istenben azonban csak egy öntudat van, s ezt birtokolja az Atya is, a Fiú is, a Szentlélek is. Istenben a személyiség csak azt mondja, hogy az Atya különbözik a Fiútól és a Szentlélektől, mégpedig a származásból eredő viszony alapján. Az atyaság nem maga az isteni lényeg, hanem az az örök tett, amellyel az Atya szüli a Fiút, a fiúság pedig ennek az örök szülésnek a tudatos elfogadása. Az Atya tehát azáltal személy, ami csak az övé, s a Fiú is azáltal személy, ami csak az övé. A Szentlélek lehelése viszont megvan az Atyában és a Fiúban, s mivel azt együtt birtokolják, azért ez az aktív lehelés nem személy, ellenben személy a passzív leheltség, a kettőjüktől való származás, a Szentlélek. Ő tehát az Atya és a Fiú örök szellemi szeretet-lehelete. Ilyenformán Istenben csak három személy van, mert csak három mozzanat fejezi ki a viszonyossági szembenállást, s csak ez a három tartozik

egy-egy személyhez. A személyiség ugyanis valami közölhetetlen létsajátság, s éppen ezzel a közölhetetlenségével lesz kifejezője az ének.

Jézus Krisztus arról tanúskodott, hogy benne és általa Isten egészen kitárult az emberek felé, vagyis olyannak mutatta magát, amilyen ő a maga belső lényege szerint. Ha tehát kifelé mint Atya, Fiú, Szentlélek nyilatkozott meg, akkor befelé is ilyen. Örök élete ebben a hármasságban valósul meg. Ő osztatlan egység, mégis három személy közössége, de úgy, hogy mind a három én ugyanannak az isteni életnek a hordozója. Ez a végtelen élet feszül a három személy között kimondhatatlan gazdagságban és elevenségben. A tetemített világ minden folyamata csak halvány vetülete ennek. A teológia úgy fejezi ki magát, hogy az üdvrendi hármasság azonos Isten benső hármasságával. Természetesen azzal a megszorítással, hogy az üdvrendi hármasságot a kinyilatkoztatás már emberi fogalmakba szorította bele. Ezért a neveken túl mindig a felfoghatatlan misztériumra kell gondolni. A belső és az üdvrendi hármasság megfelelőségéből következik, hogy a személyek üdvrendi szerepéről joggal következtetünk a személyek származásából folyó egyedi, belső sajátságokra. Vagyis ha a Szentlélek a külső üdvrendben úgy jelenik meg, mint szeretetajándék, aki által Isten magához vonzza az embert, akkor ez a külső hatás bizonyára képe az ő belső személyiségének, vagyis annak, hogy ő az Atya és a Fiú szeretete.

A Szentlélek személyes funkciója

A Szentlélek üdvrendi hatását a sugalmazott szöveg különféle nevekkal jelöli. Ő lélek és szellem, tehát ott fűj, ahol akar. Ő az élő víz, amely véglegesen oltja az igazság utáni szomjúságot (Jn 4, 10; 7, 37). Ő az égő lángnyelv, amely erővel tud betörni az ember világába. Mint galamb jelképezi a békét, az Istennel való kiengesztelődést. Ugyanakkor ő a kenet, amely felszentelést ad (ApCsel 10, 38). Ő az isten ujjá (Lk 11, 20), amely csodákat művel (cf. Mt 12, 28). Ő az Atya ajándéka (Róm 5, 5), általa tapasztaljuk meg a békét és az örömet (Róm 14, 17). A keresztségben megpecsételi lelkünket, és maradványként lefoglalja Krisztus számára. A képek tehát különböző oldalról mutatják be a Szentlélek működését és személyét. Afelől nem

hagynak kétségben, hogy a kegyelmi életbe, a természetfölötti rendbe ő kapcsolja be az embert. Általa leszünk az Atya gyermekei és Krisztus testének tagjai. Csak azért fejtheti ki ezt a hatását, mert maga is isteni személy, s egylényegű az Atyával és a Fiúval. Amint láttuk a Szentháromságban mindegyik személy a maga sajátos módján személy, vagyis olyan mozzanat által, ami csak az övé. Az Atyát a Fiú szellemi szülése teszi atyává, a Fiút a szülöttség teszi fiúvá, a Szentlelket pedig az, hogy ő az Atya és a Fiú kölcsönös szeretete.

Eddigi fejtegetéseinkben a Fiú születését az Atya értelmi tevékenységével hoztuk kapcsolatba, ahogy azt az ágostoni-tamási hagyomány tette. Ennek megfelelően a Szentlélek származását az akarati tevékenység, a szeretet körébe soroltuk. De a teológia ismeri azt az irányzatot is, amely Origenésztől indul ki, s amelyet azután Szentviktori Richárd és Bonaventura dolgoztak ki, ugyancsak a 13-ik században. Ebben pedig a platóni filozófia játszik szerepet. Platón meglátása szerint az abszolút szellem, a legfőbb idea, maga a jóság. A Szentírás szerint pedig Isten maga a szeretet (1 Jn 4, 16). A szeretet éppen a jóságra irányul, azt szereti. De az nem nevezhető igaz szeretetnek, amellyel a személy önmagát szereti. A szeretet személyes és kölcsönös. Ha tehát Isten maga a szeretet, akkor kell benne én-te közösségnek lenni. A Szentírás valóban így állítja elénk az Atya és a Fiú kapcsolatát. Szeretetük kölcsönös kitárulás, egymás javának keresése, illetve akarása. De két személy szeretete még túlságosan zárt. A létben akkor válik teljessé, ha nyitott egy harmadik felé, s ez fejeződik ki a Szentlélekben. Viktor és Bonaventura idézik Ágoston meglátását, hogy aki szeret valakit vagy valamit, az magát a szeretettet is szereti, s éppen ez teszi boldoggá. Amikor tehát az Atya és a Fiú egymást szeretik, akkor közös szeretetüket is szeretik, amely összekapcsolja őket, s amelybe beleviszik egész lényegüket, hiszen Istenben minden tett azonos a lényeggel. Ez a lényegi szeretet mint személy jelenik meg, mint Szentlélek.

Ez a magyarázat rámutat arra, hogy az isteni életben milyen szerepe van a szeretetnek. De a Fiú, a Logos születését nem közelíti meg olyan világosan, mint a Tamás-féle kifejtés, amely az isteni értelemre hivatkozott. Azonban a misztérium mindenféle kifejtésénél közös szempont marad, hogy a Szentlélek valamiképpen az Atya és a Fiú egységét, összetartozását fejezi ki: ő az Atya s a Fiú „Lelke”, aki által a két személy egy lélek lesz. Ezt a gondolatot kísérelte meg újabban

Heribert Mühlen (*Der Heilige Geist als Person*, Münster, 1963) mai fogalmakkal értelmezni. Már az egyházatyák érezték, hogy az Atya és a Fiú neve, egymáshoz való viszonya, egymás felé való fordulása két személynek csodálatos közösségét jelzi. Valódi én-te közösség, párbeszéd van közöttük. De a nehéz teológiai feladat az volt, hogy hogyan lehet ezt a kettősséget áttörni és hogyan lehet eljutni a hármasságba, s ezzel együtt a Szentlélek személyességére megfelelő magyarázatot találni. A Szentírás ugyanis az Atya és a Szentlélek vagy a Fiú és a Szentlélek között nem jelez olyan párbeszédet, mint az Atya és a Fiú között. A Szentlélekről csak azt kapjuk, hogy ő az Atya Lelke és a Fiú Lelke, s ezért ismeri Isten belső titkait. De a Szentírás mégis azt a benyomást teszi ránk, hogy az Atya és a Fiú párbeszéde a Szentlélekben valósul meg. Ő nem harmadik a párbeszédben, hanem az én-te közösség megpecsételője, a kölcsönös szeretet kifejezője. Az én-te személyes kapcsolatban egyszerre kifejeződik a kettő elidegeníthetetlen különbsége és összetartozása. Az együvé tartozó én-te-ből mi-közösség lesz. Amikor az én kimondja a te-t, akkor megkülönbözteti magát tőle, de egyúttal egynek is érzi magát vele, s az oda fordulásban benne van a kinyílás, az érdeklődés, az elfogadás. Nem kétséges, hogy az ember személyisége és személyes kapcsolatának struktúrája abból következik, hogy a háromszemélyű egy Isten saját kép-mására teremtette. Azért az analógia felhasználásával és a Szentírás utalásainak segítségével következtethetünk az Atya és a Fiú én-te kapcsolatának természetére. Az isteni személyek különbözősége kifejezésre jut akkor is, ha az Atyát, a Fiút és a Szentlelket úgy gondoljuk el, mint egy háromszög csúcsainak szembenállását. De a misztériumhoz hozzátartozik a lényegi egység és oszthatatlanság is, amely az isteni öntudatban is jelentkezik. Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nemcsak azt tudja, hogy ők hárman különböző személy, hanem azt is, hogy ők egy Isten. Ez pedig igazán csak úgy képzelhető el, ha az Atya és a Fiú a Szentlélekben tudják magukat mi-nek, azaz egy Istennek. A személyek egymással szemben nemcsak megismerő alanyok, hanem egymást elismerő és elfogadó alanyok is. Minél teljesebb az elismerés és elfogadás, annál szorosabb az egység. Az Atya és a Fiú között a kitárulás, az elismerés és az elfogadás az egy lényeg valóságának felel meg, és így a kölcsönös elfogadás és szeretet éppen úgy lehet örök isteni személy, mint ahogy a Fiú, az Ige, az Atya képe is személy.

Úgy látszik, hogy ezt a gondolatot az egyházi hagyomány is megerősíti. A Szentlelket sohasem tekintette olyan személynek, akinek külső üdvtörténeti szerepe van, hanem olyannak, aki azt realizálja, amit az Atya a Fiú által véghezvitt. Ezért nem is ünnepelte külön a Leleket, hanem inkább benne és az ő segítségével imádta az Atyát Jézus Krisztus által. Vagyis a Szentlélek az embert és az egyházat egyesíti Krisztussal és rajta keresztül az Atyával. Azért lehet kapocs Isten és ember között, mert ő befelé is az Atya és a Fiú szeretetkapcsolata. A hit számára ebből fontos következtetést vonhatunk le. A Szentlélek nemcsak azért van jelen, hogy általa kiáradjon a szeretet szívünkbe (Róm 5, 5), hanem azért is, hogy átéljük az Atyához fűződő gyermeki kapcsolatot, és megbizonyosodjunk arról, hogy Isten nem engedi elszakadni magától a megváltott emberiséget, mégha egyénileg meg is marad a bűn lehetősége. Különösen áll ez a hívő közösségre, amelyet éppen a Szentlélekkel irányít maga felé. Sőt az egyházi közösség sem hullhat szét, hiszen a keresztségben mindnyájan egy testté lettünk a Lélek által (1 Kor 12, 13). Így világosodik meg a főpapi ima kérésének értelme is: „Amint te, Atyám, bennem vagy és én benned, úgy legyenek ők is bennünk, hogy elhiggye a világ, hogy te küldtél engem” (Jn 17, 21). Jézus valamilyen végső bizonyítékot akart adni egyházának, s ez a természetfölötti egység lesz, amely ellensúlyozza a széthúzó erőket. A főpapi imában Jézus külön nem hivatkozik a Szentlélekre, de más helyek azt mutatják, hogy az Atya és a Fiú egységének kifejezője a Lélek, hiszen ő az Atyának is Leleke, meg a Fiúnak is (Róm 8, 10–11). Így a hívő emberi közösség is csak általa lehet az Atyában és a Fiúban. Ezek a hatások azonban kegyelmiek, ezért nem esnek közvetlen tapasztalásunk alá. A hitből ismerjük őket, s a hiten keresztül kell megélni tartalmukat.

Külön meg kell jegyeznünk azt is, hogy az én-te közösség önmagában még nem a mi-egyesülés típusa. A mi akkor alakul ki, ha két személy harmadik valamire irányul, s arra törekszik, hogy azt elérje, magáévá tegye. A Szentháromságban ez nem lehet semmiféle külső cél, hanem csak a belső isteni élet birtoklása. Vagyis felfoghatjuk a Szentlélek személyességét úgy, mint akiben az Atya és a Fiú a szeretet közösségében birtokolják azt az isteni lényegét, azt a létjeliséget, amelyet az Atya a Fiúnak ad, és amelyet a Fiú elfogad. Az átadásban és az elfogadásban éppen az én-te szembenállás fejeződik ki, a közös birtoklásban pedig a mi-közösség. Rámutathatunk arra is, hogy az

én-te kapcsolattal együtt jár a közelség és a különbözőség állandó feszültsége. Ha növekszik a személyes közelség, akkor növekszik a más-ság tudata is. A közelség és a más-ság fokozzák egymást, s ebben benne van a másik személy egyszerűségének, egyediségének a megtapasztalása. Ezért a személyt nem lehet eszközként felhasználni, az merénylet lenne méltósága ellen. Az egységben benne van az áthidalhatatlan más-ság. De ugyanakkor ha egymás felé néznek, akarják magát a szeretetet, amely összeköti őket. Az Atya és a Fiú akarásában ez a szeretet annyira nagy és eleven, annyira benne van az egész isteni lényeg, hogy személyként létezik. A Szentlélek tehát, mint az Atya és a Fiú szeretete ezt a közelséget és különbözőségét személyesíti meg. Ebben a kitáruló szeretetben az Atya számára a Fiú egészen az ő Fia, a Fiú számára az Atya egészen az ő Atyja. A Szentlélek az ember felé is ezt a hatást gyakorolja. Azért jött el, hogy általa újjá-szülessünk s az Atya számára igazi gyermekek legyünk, ő pedig a mi számunkra igazi Atya legyen. A Szentírás erre utal: „Mivel az Isten fiai vagytok, a Fia Lelkét árasztotta szívünkbe az Isten, aki őt így szólítja: Abba, Atya!” (Gal 4, 6). A Szentlélek az én-te közösség táplálója, erősítője, s ezt úgy viszi végbe, hogy a szerető feleket a maguk igazi valóságában mutatja meg egymásnak. Ő az Igazság Lelke, ezért a tárgyi igazságot juttatja kifejezésre. Amikor Krisztus testének tagjává tesz, megadja a lehetőséget, hogy Krisztust egészen főnek, megváltónak, az üdvösség szerzőjének és az Atya Fiának lássuk, akire ráhagyatkozhatunk. Amikor pedig az Atyához kapcsol, akkor arra nyitja ki a szemünket, hogy meglássuk gondviselését és gyermeki bizalommal ragaszkodjunk hozzá. Emberileg is igazolható, hogy minden szeretet és barátság csak addig áll fenn, amíg a másik fél „te”, nem pedig „ő”. Isten és az ember kapcsolatában hasonló a helyzet. Az ő-t lehet nélkülözni, lehet mással helyettesíteni, az igazi te azonban az elkötelezettség és a felszabadító jelenlét légkörében jelentkezik, s ezért válik mi-kapcsolattá. Mondhatjuk tehát, hogy a Szentlélek az Atya és a Fiú számára nem ő, hanem a „mi”. A személyek kölcsönös egymásban levése is a mi-közösségben gyökerezik. Az Atya és a Fiú nemcsak a lényeg alapján egyek, hanem a szeretet egysége és teljessége alapján is. Itt a két különbözőnek az abszolút közelsége válik személlyé. Ezért a Szentlélek elküldése valóban a belső isteni élet kitárulása volt az ember felé.

Kelet és Nyugat vitája

Itt mutatunk rá arra a vitára, amely a keleti és a nyugati teológia között a Szentlélek származása körül folyik. Láttuk, hogy a niceai hitvallásba az atyák csak Jn 15, 26 szavait vették be: a Szentlélek „az Atyától származik”. A Konstantinápolyi zsinat (381) csak a Lélek istenségét jelentő kifejezésekkel bővítette a szöveget, s így terjedt el a hitvallás az egész egyház liturgiájában. A Szentháromság misztériumának elemzése azonban tovább folyt. Már az ariánusokkal folytatott vitában az Atyával kapcsolatban szerepet játszott az a jelző, hogy ő eredet nélküli (agennetos), s ő a forrása a Fiú születésének, valamint a Szentlélek származásának. Az ariánusok igyekeztek a származás nélküliséget az Atya lényegére, istenségére vonatkoztatni, s abból az következett, hogy igazában csak ő az örök Isten. A Fiú és a Szentlélek hasonlóképpen istensége szerint származik az Atyától, nemcsak személyessége szerint, azért nem egyenlők az Atyával. Az igazi teológusok azonban, élükön Baziliosszal helyesen mutattak rá arra, hogy az eredet nélküliség csak az Atya személyének a jelzője, vagyis csak annyiban vonatkozik rá, amennyiben megkülönböztetjük a Fiútól és a Szentlélektől. Az Atya a másik két személy számára a forrás, de úgy, hogy egész lényegét öröktől fogva közli velük, s ezért a három személy egylényegű. Baziliosz és Nisszai Gergely különösen azzal érvelnek, hogy a keresztségi formula a Szentháromságba vetett hitet fejezi ki, s ott együtt említjük az Atyát, a Fiút és a Szentlelket. Továbbá a Szentlélek csak úgy lehet a theosis-nak, az isteni természetben való részesedésnek a forrása számunkra, ha valóban isteni személy. Mindkét említett nagy teológus és egyházatya állítja, hogy a Szentlélek származásában a Fiúnak is része van. Szóhasználatuk ez: A Szentlélek az Atyától származik a Fiú által. Később Alexandriai Cirill még világosabban képviselte ezt az álláspontot. Arra hivatkozott, hogy a Szentlélek a Szentírásban az Atya Lelke is, meg a Fiú Lelke is. Továbbá őt mind az Atya, mind a Fiú küldi. Ez pedig világos utalás arra, hogy a Lélek származásában a Fiúnak is része van, hiszen a küldés nem hatalmi aktus, hanem a belső származásnak a kifelé való meghosszabbítása és vetülete. A nyolcadik században Damaszkuszi János, aki a keleti atyák összefoglaló tanítását adja, szintén ezen az állásponton van. Kétségtelen azonban, hogy ezzel a keleti atyák nem mondják ki világosan ugyanazt, amit Ágoston meg-

fogalmaz, hogy a Szentlélek az Atyától és a Fiútól származik, bár ő is hangsúlyozza, hogy elsődlegesen az Atyától, és másodlagosan a Fiútól, hiszen a Fiú az Atyától kapott mindent. (De Trinitate V). Ágoston érvelését átvette az egész nyugati teológia. Nagy Szent Leó pápa 422-ben pünkösdi prédikációjában már így beszél a Szentlélek származásáról (PL. 54, 402). Amennyire megállapítható, először Spanyolországban, 590 táján kezdték a niceo-konstantinápolyi hitvallást úgy imádkozni, hogy „aki az Atyától és a Fiútól származik” (quia a Patre „Filioque” procedit). Innen vette át az angol egyház, és Alcuin onnan hozta magával Nagy Károly udvarába. Nagy Károly maga is szorgalmazta az újítást, s így az egész frank birodalom liturgiája átvette. A frank szerzetesek 808 karácsonyán már Jeruzsálemben is így énekelték a Credo-t, s erre a keletiek eretneknek bélyegezték őket, mert meghamisítják az ősi hitvallást. A 909-ben Aachenben tartott zsinat törvényesítette a nyugati eljárást, s ennek alapján Nagy Károly kérte III. Leó pápát, hogy fogadja el a hitvallás módosítását. A pápa magát a tanítást helyeselte, de a keletiekre való tekintetből nem akart változtatást a hitvallás szövegében. Róma ki is tartott ebben, ezért Photiusz sem hangoztatta ezt a vádat Róma ellen. Csak jóval később, 1014-ben iktatta bele VIII. Benedek a „Filioque” szót a nyugati Credo-ba.

A keletiek ekkor már érzelmileg és politikailag is elfordultak Rómától, s igazában a teológiai terminológiájuk is más volt. Náluk a kiindulás mindig az Atya, a Fiú, a Szentlélek valósága és különbözősége volt, s az egységet inkább a személyek egymásban létében (perichoresis) keresték. Az isteni lényeg (ousia) és a személyek (hypostasis) meglehetősen nagy különbséget tüntettek fel, míg a nyugati teológiában a személyek a valóságban (realiter) azonosak a lényeggel, s egymástól csak a szemben álló viszonyosság szerint különböznek. De hogy a teológiai szakkifejezések különbözősége ellenére magában a hitben mennyire nem volt eltérés, azt láthatjuk pl. Ciprusi Gregoriusz konstantinápolyi pátriárka (+ 1290) írásából: „A Szentlélek lényege szerint az Atyától származik, az ő lényegéből van. De mivel az Atyának és a Fiúnak egy a lényege, azért valljuk, hogy a Szentlélek a Fiú lényegéből is van. De mert a Fiú lényegéből is van, annak alapján még nem mondhatjuk, hogy a Fiú személyéből is van, amíg nincs bizonyítva, hogy a lényeg és a személy (hypostasis) egy és ugyanazon lételv” (PG. 142, 272).

Az ökumenizmus természetesen ezt a különbséget is felveti. A józan nézet az, hogy dogmatikailag a különböző nézet nem áthidalhatatlan. Hiszen csak arról van szó, hogy milyen teológiai megfogalmazást adunk a szentírási kijelentéseknek. Azt Kelet is elismeri, hogy a Szentlélek a Fiúnak is éppúgy Lelke, mint az Atyának, tehát akkor személyes létében sem független tőle. Keleten a fő nehézség inkább az, hogy a nyugatiak az ő beleegyezésük nélkül betoldottak valamit az egyetemes hitvallásba. Ezen a téren pedig ma tekintettel lehetünk rájuk. Kétségtelen, hogy az egyház egy dogmaként értékelt tételt nem fog visszavonni, de a hitvallásban soha nem soroltak fel minden tételt, hanem csak azokat, amelyek egy korban a keresztény hit megvallásához szükségesnek látszottak. Ma a keletiek között élő római szertartású keresztények engedélyt kaptak arra, hogy a hitvallást a misében az ősi formula szerint, tehát a „Filioque” nélkül imádkozzák. Ugyanekkor remélhető, hogy a keletiek is egyre jobban megértik a nyugati terminológiát, és saját teológiájukban is megtalálják a megfelelő kifejezési formát.

A SZENTLÉLEK AZ EGYHÁZ ÉLETÉBEN

Fölkenés és küldetés

Az újszövetségi írások mutatják, hogy az apostoli igehirdetés a hitbeli tapasztalás alapján beszélt a Szentlélekről. Az első pünkösd napján és utána számtalan esetben megélték a Lélek kiáradását, kegyelmi erejét, karizmatikus hatását, és ebből olvasták ki, hogy Jézus ígérete beteljesedett. Ugyanakkor visszatekintettek az ószövetségi jóvendölésekre is, ahol egyrészt azt találták, hogy a Messiás a fölkenését a Szentlélektől kapja, még hozzá teljesség szerint (Iz 61, 1–2), másrészt, hogy ugyanaz a Lélek kiárad a hívő emberekre is (Joel 3, 1–5). Az világos volt, hogy a Lelket a megdicsőült Krisztus küldte el az Atyától, s ezzel ő saját fölkenésében részesítette az egyházat. Kevesen gondolnak arra, hogy az apostoli egyháznak első igazi élménye a názáreti Jézusnak mint valódi Messiásnak, azaz Fölkentnek a felismerése volt. A Krisztus szó fölkenntet jelent, s eredetileg úgy állt Jézus neve mellett, mint értelmező: Jézus a Krisztus, a Fölkent, a Messiás. Péter erre hivatkozik pünkösd ünnepén: „Isten Úrrá és Messiásá tette őt (ApCsel 2, 36). Ez egyezett azzal, amit Jézus állított magáról: Az Úr Lelke kent föl engem . . . (Lk 4, 18). A fölkenést az ószövetségi előzményekből kell magyarázni. Benne van a meghívás, a kiválasztás, a küldetés, a hatalommal való felruházás. De mindig olyan értelemben, hogy Isten ügyét képviseli, az ő meghívottjaként szerepel (R. Geiselman, *Jesus der Christus*, 1951, 29). Kétségtelen, hogy Jézus emberi természete szerint születésétől fogva birtokolta a messiási küldetést és a küldetéssel járó kegyelmeket, de felkenését az apostoli igehirdetés mégis a Jordánban való kereszteléshez vezeti vissza (ApCsel 10, 39). A Szentlélek üdvtörténetileg itt lépett előtérbe.

A továbbiakban nemcsak az a hit tárgya, hogy Jézus küldte el a Szentlelket, hanem az is, hogy ő a Lélek által van jelen, és általa működik. Aki megkapta a Lelket, az Krisztushoz tartozik (Róm 8, 15), s a keresztség hatása az, hogy a Lélek által egy testté, Krisztus

testévé válunk (1 Kor 12, 13). Az ószövetségi néppel szemben így alakult ki Isten új népe, amelyet nem a közös ős, Ábrahám kapcsol egybe, hanem azért vált közösséggé, mert „egy Lélek itatta át”. H. Mühlen éppen ezen utalások alapján állítja, hogy a Szentlélek az egyházban is a mi-személy, a természetfölötti egység kifejezése, mint ahogy az Atyát és a Fiút is ő teszi mi-közösséggé. De mivel ő Krisztus Lelke, azért az egyház Krisztus fősége alatt alkot egységet, mint test a fővel. Az egyház Krisztus teljessége (Ef 1, 23), s Krisztusé marad az elsőség (Kol 1, 18). A Szentlélek tehát úgy létesít közösséget, hogy Krisztus személyiségét emeli ki, nem a sajátját. A Lélek által mindnyájan egy vagyunk Krisztusban (Gal 3, 28). Biztos, hogy a Szentlélek alakítja ki Krisztus főségi kegyelmét, amelyből mindnyájan merítünk, bár ehhez az alap az ő fiúsága, amely emberségére is vonatkozik.

Az egyháznak tehát éppúgy van küldetése, mint Krisztusnak, illetve az egyház az ő küldetését hordozza. A felkenést, a meghívást, a megszentelést azért kapja, hogy Isten országának jele és eszköze legyen a világban. A hitvallásokban kezdettől fogva egymás mellett áll ez a két tétel: hiszem a Szentlelket és hiszem a szent, apostoli egyházat. Az I. Konstantinápolyi zsinat atyái az egyház életét egyenesen a Szentlélekkel hozták kapcsolatban, amikor a nevéhez hozzáfűzték, hogy ő az éltető Lélek. Kétségtelenül az egy, szent, apostoli és katolikus, azaz egyetemes egyházat élteti. Ágoston azt a szentírási képet használja, hogy az egyház a Szentlélek temploma (*De fide et symbolo*, c.10; PL. 40, 193). Ő a hitvallást is úgy tárgyalja, hogy annak harmadik része: az egyház, a keresztség, a bűnbocsánat, a szentek egysége és a test feltámadása egészen a Szentlélek műve. Nagy Szent Albert a Szentlélek hatásaiból főleg azt emeli ki, hogy az egyházat szentté teszi a szentségek és a kegyelem által (*De sacrificio missae*, II, c.9, a.9). A Szentléleknek és az egyháznak a kapcsolata mindmáig a hit tartalmához tartozik. A II. Vatikáni zsinat ezt mondja: „Amint a felvett emberi természet az Isten Igéjének szolgál, mint az üdvösségnek vele elválaszthatatlanul egyesült élő szerve, ugyanilyen módon szolgál az egyház közösségi szerkezete az őt eltöltő Léleknek, Krisztus Lelkének, a test növekedésére” (Egyház 8).

Az egyház tehát a Fiú és a Szentlélek küldetéséből él, és saját küldetését az övékből magyarázza. Krisztus saját küldetését adta neki tovább, amelyet ő az Atyától kapott (Jn 20, 21). S hogy az egyház

teljesíthesse ezt a küldetést, azért árasztotta ki rá a Szentlelket. A küldetés feltételezi a küldő és a küldött kapcsolatát, de hasonló kapcsolat keletkezik a küldött és a címzett között is. Amikor az Atya küldi a Fiút, azzal a Fiú nem válik el és nem szakad el tőle. Úgy jön a világba, mint Fiú, aki egészen egy az Atyával. Amikor az Atya és a Fiú küldi a Szentlelket, akkor a Lélek tőlük sem válik el. Úgy jön, mint az Atya és a Fiú Lelke. A küldöttben ott van a visszatekintés. Jézus az Atyát dicsőíti meg, a Lélek pedig Krisztus mellett tanúskodik és őt dicsőíti meg (Jn 16, 14). A teológia mind a Fiú, mind a Lélek küldetésében megkülönböztet látható és láthatatlan eljövetelet. A Fiú látható küldetése a megtestesülés, a láthatatlan pedig az, hogy kegyelmileg bennünk lakik. A Szentlélek látható küldetésének külső jelei vannak: a galamb, a szél zúgása, a lángnyelvek és a feltűnő karizmák az emberekben. Az egyház hitelménye ezekre épült. De az egyház a kinyilatkoztatásból felismerte a belső küldetését is, amellyel a lélekben működik. Azt mindenesetre meg kell jegyezni, hogy az egyházban a Krisztustól való alapítást és a Szentlélek kiadását meg lehet különböztetni, de a két mozzanatot nem szabad elválasztani. A Lélek elküldése lényeges része az egyház alapításának. Hiszen ő juttatta az apostolok eszébe, amit Krisztus mondott, ő vezette el őket az igazság felismerésére, s ő képesítette őket arra, hogy a feltámadt Krisztus tanúi legyenek. A valóság az, hogy a Szentlélek Krisztussal együtt az egyház alapítója.

Szentlélek nélkül nincs egyházi tagság. Péter ezt mondja pünkösdkor: „Tartsatok bűnbánatot, keresztelkedjétek meg Jézus Krisztus nevében bűneitek bocsánatára, és így megkapjátok a Szentlélek ajándékát” (ApCsel 2, 38). Már Ireneusz úgy tekint vissza az apostolok működésére, hogy ők nemcsak a tanítást adták tovább, hanem a Szentlelket is, akit az Úrtól kaptak. Az Apostolok Cselekedeteiből az a hit csendül ki, hogy a Lélek ott van az egyház alapításánál és elindulásánál. Krisztus maga nem tért ki az egyház életének és berendezésének minden részletére. Például igazában a szentségek közül is csak a keresztséget és az eukarisztiát tudjuk levezetni az ő szavaiból. A többiekre legföljebb általános felhatalmazást adott azzal, hogy rájuk bízta az evangéliumot és a megváltás kegyelmeinek továbbadását. Amikor az apostolok a többi szentséget a Szentlélek megvilágosítása alapján bevezették, akkor Krisztus szándékát valósították meg. Ide is vonatkozik az, hogy a Szentlélek az övéből kapja, amit majd

hírdet nekik (Jn 16, 14). Ugyanez érvényes az egyházi szolgálatokra és hivatásokra is. A tizenkét apostol kiválasztása és küldetése Krisztus személyes műve, de utána elküldi nekik a Szentlelket, hogy „erő töltse el őket a magasból” (ApCsel 1, 8), tehát már bennük ott van az intézmény és a karizma. Az efezusi presbitereket kétségtelenül Pál apostol választotta ki és iktatta hivatalba, mégis úgy beszél hozzájuk, mint akiket a Szentlélek rendelt előljárókul (uo. 20, 28), mert a hatalom és a kegyelem tőle van. Ma a Pál leveleiben felsorolt prófétákat, tanítókat, evangélistákat, pásztorokat hajlandók vagyunk csupán karizmatikusoknak nézni, akik a hivatallal szemben csak a kegyelmi adományt hordozzák. De éppen Pál leveleiből tűnik ki, hogy ő mint apostol mennyire érvényesítette akaratát velük szemben is. Arra vonatkozóan pedig határozott bizonyítékunk van, hogy az egyes egyházak élére maga rendelt előljárókat (ApCsel 14, 23). A karizmatikusok szerepe főleg az Első Korintusi levélből világlik ki. Talán azért, mert az ottani egyház vezetését az apostol fenntartotta magának, és távollétében a karizmatikusok nagyobb szerephez jutottak. De nem bizonyítható, hogy ezek a karizmatikusok, vagy legalább is egyesek közülük, nem voltak megbízott előljárók is. Ebben az egész kérdésben érdemes felfigyelni Y. Congar véleményére: „Ha elfogadjuk az ellentétet és az erőltetett szétválasztást a karizma és a hivatal között, az teológiaiilag az egyháznak, Krisztus titokzatos testének az egységét bontaná meg” (Der Hl. Geist, 165). Vagyis akkor egyesek a hatalom nevében intézkednének megfelelő lelkiület nélkül, mások pedig rendszer és szabály nélkül a Lélek nevében. Sőt akkor a szentségi felszentelés is csak a jogi hatalom átadását jelentené, nem pedig a kegyelem közlését is. Inkább azt kell hangoztatni, hogy a hatalom és a karizma a tevékenység két módját jelzi, amelyek módozatban különböznek ugyan, de céljuk egy: Krisztus művének szolgálata és az egyház építése. Még kevésbé lehet azzal előállni, hogy a hatalom Krisztustól ered, a karizma a Szentlélektől, hiszen a Lélek által maga Krisztus működik. Azért küldte el, mert nem akart árván hagyni bennünket (Jn 14, 3.18). Az apostol feltételezte ezt az egységet Krisztus és a Szentlélek között, azért ugyanazt a hatást hol az egyiknek, hogy a másiknak tulajdonította. A Szentlélek nem a saját irányába tereli az egyházat, hanem Krisztus testét segít felépíteni, vagyis az ő művét folytatja. De úgy, hogy „minden illő módon és rendben menjen vége” (1 Kor 14,40). Tehát megvan a helye a hivatali intézkedésnek

és a karizmának. A Lélek azért van jelen, hogy kegyelmével mindent átítasson: a hitet, a szeretetet, a hivatalt, az imádságot, a liturgiát. A mai karizmatikus mozgalmak sem járhatnak más úton, hanem csak ennek a belső egységnek az útján.

Az egység Lelke

Az egyház egysége Krisztusnak különösen is szívügye volt. Elég hivatkozni főpapi imájára. Az Atyától kéri, hogy követői „egy” legyenek, mint ahogy ő egy az Atyával (Jn 17, 21). Az összehasonlítás mindenképpen az egyház természetfölötti egységére utal. Az Atya és a Fiú egy a lényegben, akaratban, lelkületben, szeretetben. Az egyháznak egynek kell lenni Krisztus tanításában, a hitben, a reményben, a szeretetben és szervezetében. Az egység jel, amelyről a világ felismerheti, hogy az elindulásnál Krisztus áll, a Megváltó, az Isten Fia, akié minden hatalom a mennyben és a földön. Ezt az egységet nem lehet tisztán pedagógiával, jogrenddel vagy más természetes eszközökkel megvalósítani. Ez az egység nem uniformizálás, hanem a természetfölötti cél követése, a Krisztustól adott tekintély elismerése, a közös hit megvallása, s a türelmes, tevékeny szeretet gyakorlása. Ezekhez kegyelmi segítségre van szükség, s Krisztus éppen ezt kérte az Atyától. A Lélek az Atya nagy ajándéka. Ő az Atya és a Fiú szeretet-egysége, mi-egysége, tehát csak ő lehet az egyház természetfölötti egységének is a megvalósítója. Kiárasztásának körülményei is ezt mutatják eszünkbe: ő a közösséghez jön. Az apostolok őbenne kapják a bűnbocsátó hatalmat, amikor húsvét napján együtt vannak és Krisztus megjelenik nekik (Jn 20, 21), pünkösd ünnepén is az a közösség kapja, amely már hisz, és amely együtt van ugyanazon a helyen (Ap-Csel 2, 1). Lukács az első jeruzsálemi egyházközséget úgy jellemzi, hogy szívük, lelkük egy volt, kitartottak az apostolok tanításában és közösségében, az imádságban és a kenyértörésben (uo. 2, 42). Szent Pál pedig azt hirdeti, hogy a keresztség által a Lélek egy testté, Krisztus testévé teszi a hívőket (1 Kor 12, 12). Az egyház így lett „koinonia”, életközösség, ahol az egyes tagok megtapasztalhatták a kegyelmi javakat és a szeretet áldásait.

Arra fölösleges rámutatni, hogy az emberi széthúzó erők mennyire jelen vannak minden csoportosulásban. Jelentkeznek mint ütköző

érdekek, eltérő utak és módszerek, mint értelmezési különbségek, sőt mint az önértetnek, hatalomváagnak, a feltűnésnek vagy féltékenységnak a megnyilatkozásai. A Szentlélekben kapott egyesítő erő kegyelem, amit Isten felajánl, de az embernek kell elfogadnia és megvalósítania. Az egyház arra van hivatva, hogy Krisztus tanítványává tegye a különböző népeket. Olyanokat, ahol más a hagyomány, a kultúra, mások az életkörülmények, a nyelv és a szokások. Ezeket nemcsak békés egymás mellett élésre kell nevelni, hanem igazi koinoniára. Meg kell értetni velük, hogy a természetes különbségek ellenére megvalósul bennük az egység Krisztusban, mert a különbségek elvesztik eddigi fontosságukat az Isten gyermekeinek új értéke és egyenlősége mellett (1 Kor 12, 13). Végül az egyházat nemcsak úgy kell felfognunk, mint közösen elfogadott keretet, hanem úgy, mint pozitív értéket, mint a vallásosság kifejezésének módját. A hívő tudja, hogy Krisztussal és rajta keresztül az Atyával van közösségben, ha beilleszkedik az egyház életébe (1 Jn 1, 3).

További magyarázatul azt mondhatnánk, hogy Krisztus mintegy intézményes elve az egységnek: Ő adta a közös tanítást, a hitet, a szertetet, a reményt, a tekintélyt. A Szentlélek pedig a belső végrehajtó elv. Az Atya őt gyermekei szívébe küldi (Gal 4, 6), hogy a lelket, az egyetértést, az engedelmességet és a szeretetet ébren tartsa bennük. Ő mindig Krisztus Lelke marad, azért a hatalommal rendelkezőknek azt a karizmát adja meg, hogy szolgáljanak, ne uralkodjanak. Akik engedelmeskednek, azokat arról győzi meg, hogy Krisztusnak magának engedelmeskednek. Akik lemondanak az egyéni érdekről a közösség javára, azokat arra segíti, hogy örömet tegyék (Róm 12, 8). Belülről irányítja rá a hívő ember figyelmét a természetfölötti értékre, s így teszi alkalmassá arra, hogy beilleszkedjék a közösségbe. Az üdvrend végső célja a teremtmények természetfölötti egysége Krisztus fősege alatt (Ef 1, 10), ahol ő már átadja az országot az Atyának, hogy ő legyen minden mindenben (1 Kor 15, 28). Az egyház úton van e végső egység felé, sőt ahogy a II. Vatikáni zsinat mondja: az emberiség egységének és üdvösségének a hatékony jele (Egyház 1). A jelben benne van a kegyelmi tartalom. A Szentlélek úgy van itt, mint eszkatologikus valóság: mindent a végső cél felé irányít. Itt van, de még nem látjuk, csak a hiten keresztül érzük el. Kegyelem formájában van jelen, tehát úgy, hogy egészen transzcendens marad és mégis egészen bennünk van. Az ember mégsem olvad

fel benne, hanem ember marad, földi életével és szabadságával. A Szentlélek az egyház emberi tagjait tartja egybe és segíti arra, hogy mint Isten népe tanúskodjanak a megváltás misztériumáról. Damjáni Szent Péter szavaival élve, a Lélek véghezviszi, hogy sokan egy lesznek, és hogy az egység megmarad sokaságnak, gazdagságnak (PL 145, 231).

Az egység tudata a gyakorlatban többféle módon jelentkezhet. A Szentírás említi, hogy Isten gyermekeinek tudatán keresztül tart össze (Róm 8, 15) vagy a Kriszushoz való tartozás gondolatával, (1 Kor 12, 13) vagy a közös hit és szeretet kapcsolatával (Ef 4, 4; Róm 5, 5). De ha arra gondolunk, hogy Krisztus látható egységről beszélt, egy nyájról, egy házról, egy országról, vagyis olyan közösségről, amely jelként szolgál a világ számára (Jn 17, 23), akkor a Szentlélek hatását nem szabad csupán a belső lelkültre korlátozni. Ő ott van az egyház szervezetében, a kormányzás módjában, az evangélium hirdetésében, a liturgia végzésében és a szeretetből fakadó összetartozásban. Nem úgy, hogy mechanizálja azokat, vagy kiveszi a földi légkörből hanem úgy, hogy nem engedi a gyalogság martalékává tenni. Itt is érvényes, hogy Isten itt van és mégis jön, jelen van, mégis várjuk. Az egység az ő ajándéka és egyúttal a mi fáradásunk eredménye. Az egyház tagjai nem a beérkezettek, hanem az úton levők, akiknek erkölcsi erőfeszítéssel is kell alakítaniuk magukban azt, amit rejtve megkaptak a kegyelemben.

A hagyomány az egyház egységével kapcsolatban emlegeti a *szen-tek egyességét*, eleven közösségét, mégpedig kétféle értelemben. Először úgy, hogy a hívők szent dolgokban részesednek, vagyis közösen birtokolják a szent tanítást, a megváltás kegyelmeit, a Szentlelket és a kegyelem eszközeit. Másodszor úgy, hogy mint hívő személyek Krisztushoz kapcsolódnak, és rajta keresztül egymáshoz. Viszont a Krisztushoz való kapcsolódás közvetlen szerzője a Szentlélek, és ő ennek a természetfölötti közösségnek az összetartó ereje. A fő és a tagok mintegy misztikus személlyé válnak benne: a teljes Krisztussá. A szentek egyességének tételénél nagyon fontos az, amire Congar felhívja a figyelmet (Der Hl. Geist, 171). Amennyiben ez a közösség a Szentlélekben áll fenn, annyiban túlmegy az idő és a tér keretein. Ez következik a szellem magasabbrendűségéből. A Lélek át tudja fogni a múltat, a jelent és a jövőt. Ő eszünkbe juttatja, amit Krisztus tanított (Jn 14, 26), de egyben a jövőt is hirdeti (16, 13). Mivel így az idő és a

tér fölött áll, azért jelenvalóvá teheti mindazt, ami Krisztusban végbement. Vagyis az egyházban mindig jelen van a megváltás misztériuma, s a hívők mindig azzal a Krisztussal kerülnek kapcsolatba, aki az üdvösség szerzője és tartalma egyszerre. Vagyis úgy, ahogy a földön élt, és ahogy a mennyben van. Ebből érthető az is, hogy a szentségek valóban a megváltás misztériumát hordozzák és közvetítik. Még tovább menve, ennek alapján a földi egyház összetartozik a dicsőült szentekkel is. Nemcsak emléküket hordozza, hanem szeretetüket és érdemeiket is. A földi egyház a szentek közösségében mutatja be áldozatát, s mindig biztos afelől, hogy a szentek közbenjárnak érte. Az egység és az összetartozás tehát éppen abban van meg, ami az egyház lényegét és természetfölötti erejét teszi ki. Viszont mindezt csak a hitben lehet felfogni és átélni. Az egység kegyelmi adományában benne van a megvilágosítás és az ösztönzés, de azt fel kell fogni és szabad elhatározással megvalósítani. Az egyházi tagság megköveteli mindenkitől, hogy a hit és szeretet egységét munkálja. A belső kegyelem a készséges magatartásban és tevékenységben válik tapasztalhatóvá. Így a Szentlélek tanúskodását is csak élő emberek mutathatják meg kifelé. Az egység akkor lesz vonzó, ha úgy mutatkozik meg kifelé, mint hitbeli meggyőződés, mint a kegyelmi javak közös átélése, és mint önzetlen szeretet, amely az egyház többi tagjában Krisztus testének realizálását látja.

Az egyház katolicitása

A katolicitás egyetemességet jelent. A szót először Antióchiai Ignác használja (Szmirn 8, 8; kat' holon = egyetemesen), „Ahol Krisztus, ott van az egyház egyetemesség szerint”. Az egyetemesség először azt jelentette, hogy a megváltás egész művét, az üdvösség minden eszközét hordozza: a tanítást, a kegyelmi rendet, az erkölcsi törvényeket, az istentisztelet teljességét. Azonkívül az egyház kezdetől fogva olyan volt, hogy az egész emberiség számára lehetett az „egység és az üdvösség hatékony jele.” Krisztus a maga korának körülményei között élt, külsőleg beilleszkedett környezetébe, mégis a világ megváltójának mondta magát (Jn 8, 12; 12, 32). Az egyház Krisztusnak ezt az egyetemességét hordozza, bár „törékeny cserépedényben.” A folyamatosságot közte és Krisztus között elsősorban az

intézményes elemek jelzik: a tanítás, a keresztség, az eukarisztia, az apostoli küldetés; másodsorban pedig a Szentlélek, aki mindent élte. Az egyház küldetése Krisztustól van, de addig nem lehetett aktualizálni, amíg a Szentlélek el nem jött. Az Apostolok Cselekedetei azt mutatja be, hogy a Szentlélek irányításával az egyház hogyan viszi el az evangéliumot a „föld határáig.” Az apostolok kitörnek az ószövetségi keretek közül, és a pogányokat is felveszik az egyházba. De kíséri őket az isteni megvilágosítás és ösztönzés. Nekik is új látószög, nagylelkűsége, az emberek megértésére volt szükségük. Főleg pedig arra, hogy Isten gondolatát és tervét megértsék. Valamiképpen Isten szemével kellett nézni az embereket, s meglátni, hogy azok mind hivatottak az üdvösségre. A pünkösöd a nyelvek adományával már jelzi, hogy az egyház a népek egyháza lesz. Olyan egyház, amely a különféle nyelvek és fajok ellenére egy nyelven ért és Isten dicsőségét hirdeti. A Lélek szabad személyeket egyesít a hit kötelékében. Pál apostol úgy látja, hogy mindenkinek megvan a „saját adománya”, s ha még valamire különösen törekedni akarnak, az csak a szeretet karizmája lehet. A karizmák különben is a közösség javát szolgálják, nem pedig az egyén feltűnésére valók. A szolgálat, egymás segítése, a gyengék felkarolása alapvető követelménye az evangéliumnak. Az egyetemesség tehát abban is megvan, hogy a tagok a maguk képességével a köz javát szolgálják. Ugyanilyen kicserélődésben és egységben vannak a rész-egyházak. Lelki s anyagi javaikkal kötelesek egymás javát keresni. Az egyházi reform ma is ezt tartja szem előtt.

A Lélek egyetemességre segíti az egyházat az idő távlatában is. Gondoskodik arról, hogy az apostoli egyház hite és berendezkedése mint minden időkre szóló norma megmaradjon. Ezért sugalmazta a Szentírást. Az egyház mindig ehhez tér vissza, mint az Isten szavához. Ugyanakkor figyelembe veszi azt a hagyományt, amely a Szentíráshoz kapcsolódik, s annak értelmezését adja. Sőt a Lélek arról is gondoskodik, hogy az írásokban ne a betűt lássuk meg, hanem az örök Igét, Krisztust, aki maga a kinyilatkoztatás foglalata. A Szentírás az egyház lelkiületét is táplálja. A Szentlélek jelenléte a biztosítéka annak, hogy az egyház az igazi kinyilatkoztatást fogja kiolvasni belőle, vagyis azt az értelmet, amit a sugalmazott szerző az akkori kifejezésekkel, képekkel és hasonlatokkal közölni akart. Így marad meg az egyház azonossága és így van biztosítva a fejlődése és időszerűsége. Meg kell felelnie küldetésének azzal, hogy minden kulturális

környezetben és a mindenkori idők követelményeinek megfelelően fejtse ki a kinyilatkoztatást, mint Isten konkrét üzenetét.

Az Isten szava nem maradhat történeti emlék, hiszen azért hangzott el, hogy minden kor emberét megszólítsa. Az egyháznak úgy kell jelen lennie, hogy Isten közvetlen megszólítását továbbítsa az emberek felé. A II. Vatikáni zsinat ebben az értelemben mondja: „Isten szent népe Krisztus prófétai küldetésében is részt vesz azzal, hogy – elsősorban élő hite és tevékeny szeretete által – széles körben tesz tanúságot róla és bemutatja Istennek a dicséret áldozatát, az őt megvalló ajkak gyümölcsét (vö. Zsid 13, 15). A hívők közössége a Szentlélek kenetét kapta (1 Jn 2, 20), és nem tévedhet meg a hitében. Így Isten népe a szent tanítóhivatal vezetése alatt és hűségesen reá hagyatkozva, már nem emberi tanításban részesül, hanem valóban Isten ígését kapja, és azzal a hitérzékkel, amelyet az Igazság Lelke hoz létre és tart ébren benne, elveszíthetetlenül birtokolja a hitet . . . abba helyes ítélettel behatol és azt mindig nagyobb teljességgel érvényesíti életében” (Egyház 12, 1).

Még megkérdőjelezhetjük, hogy a Szentlélek konkrétan hogyan érezteti ezt a befolyását? Kétségtelenül nem úgy, mint az ószövetségben a próféták által, vagy az új szövetségben az apostolok és a sugalmazott szerzők által. Ők a kinyilatkoztatás szócsövei voltak. Most pedig, miután a kinyilatkoztatás az apostolokkal lezárult, csak annak az értelmezéséről és az életben való megvalósításáról lehet szó. Az egyház vallja, hogy a Szentlélek felkenését minden hívő megkapja a keresztségben és a bértámasztásban, s abban benne van valamilyen általános papi és prófétai küldetés. Azonkívül a Szentlélek ma is osztogatja a karizmákat. Az egyház tagjainak sorából, papoktól, teológusoktól vagy püspököktől érkehetnek olyan indítatások, melyek az egész egyház javára válnak és új lendületet visznek életébe. Az egyházban mindig megtalálható a hitérzék (*sensus fidei*), amely összhangban áll a hagyománnyal, s amely az idők jeleit is számításba tudja venni. A II. Vatikáni zsinat erre a jelenségre, az idők jeleinek felfogására is nyomtatékkal felhívta a figyelmet (Egyház a világban 4, 1; 11, 1). Természetes, hogy ez a kegyelmi folyamat emberek közbejöttével játszódik le, azért benne lehet a történeti fejlődés minden tényezője: a követelmény kimondása, a vita, a nézetek egyeztetése. A karizmák felhasználásánál mindig szükség van állhatatosságra, alázatra, szeretetre és

szerénységre. Hogy mi volt igazán karizma, azt az egyház életében hozott gyümölcsökből lehet felismerni.

A teológusok találóan mutatnak rá arra, hogy a kinyilatkoztatás Istene nem az önmagában való és önmagában zárt metafizikai lét, hanem az élő Isten, aki minduntalan kilép magából. Az Atya kimondja magát a Fiúban, az Atya és a Fiú egymásra tekintenek a Szentlélekben. Az Atya a világ felé is kitárul azzal, hogy elküldi a Fiút és a Szentleket, s a szeretetben való kitárulás bizonyítéka, a Szentlélek, a világban marad (Chr. Duquoc, Dieu different, 107, 106). A Szentlélek az üdvösség művének a végrehajtásában az állandó kezdeményező. Ő mindig éltető lélek, s gondoskodik róla, hogy az egyházban az élet ne merevedjen meg. De mindig Krisztus művét aktualizálja. S mivel ő a szeretet Lelke, azért a kegyelem formájában kitáruló szeretetet adja: azt a szeretetet, amely mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, minent elvisel (1 Kor 13, 7). A szeretetnek is megvan a katolicitása. Nem akar magába zárkózni, elkülönülni, bizalmatlankodni. Mi emberek és keresztyén hívők természetünkénél fogva hajlamosak vagyunk az elkülönülésre, a bizalmatlanságra, s a történelem sok szomorú példája igazolja ezt. A Lélek jelenlétét éppen az bizonyítja, hogy végleges megmerevedés vagy felsülés nem következett be, illetve az egyház nem lett hűtlen Krisztushoz és az ő evangéliumához.

Az egyház apostolisága

Jézus úgy jött el, mint messiás, mint isteni küldött, s mint az üdvösség szerzője. Az ő műve Isten végérvényes beavatkozása az emberiség életébe, azért annak teljes igazságával és erejével meg kell maradnia az idők végéig. Krisztus a maga művét az apostolokra bízta, s ezzel az egyház megkapta az apostoliság jellegét. Az apostol szó küldöttet jelent, ezért az apostoliság azt jelzi, hogy az egyház annak a küldetésnek a hordozója, amelyet Krisztus az apostolokra bízott, s ilyennek is kell maradnia mindvégig. Az apostoliságot tehát felfoghatjuk úgy, mint az eredethez, a forráshoz való hűséget. Tartalmilag azonban még többet mondunk azzal, ha úgy fejezzük ki magunkat, hogy az egyház messiási és eszkatológikus közösség. A tizenkét apostol kiválasztása tükörképe volt az ószövetségi tizenkét törzs szerveze-

tének. Jézus tehát mint intézményt alapította egyházát, s az is kétségtelen, hogy az apostolokra hatalmat ruházott. Őket bízta meg a tanítással, a róla való tanúságtétellel (Mt 28, 18; ApCsel 1, 8), megadta nekik az oldó és kötő hatalmat (Mt 18, 18 Jn 20, 21), rájuk bízta a keresztséget (Mt 28, 19) és az eukarisztia ünneplését (Lk 22, 19). Biztosítékul pedig megígérte és elküldte nekik a Szentlelket. Az egyház apostolisága tehát nem merül ki abban, hogy a mindenkori vezetők az apostolok utódai, hanem jelenti a teljes azonosságot. Az egyház ma is ugyanazt tanítja, hiszi mint az apostolok korában, s ma is ugyanazzal az illetékességgel közvetíti a megváltás kegyelmeit, ahogy az apostolok tették. Nem szabad mellőzni azt a kijelentést sem, amit Mt 19, 20 és Lk 22, 30 őrzött meg: az ítéleten apostolai vele együtt trónokon ülnek és ítéletet tartanak népük tizenkét törzse felett. A jelkép azt állítja, hogy az apostolok azt kérik számon, mennyire maradt hű az egyház eredetéhez. Továbbá mivel az apostolok küldetése végérvényes és egyetemes, azért megismételhetetlen. Nem lehet mással helyettesíteni és nem is fog megszűnni. Éppen ehhez a végérvényes küldetéshez kapták az Igazság Lelkét, a felülről jövő erőt, az Atya ígéretét, aki mindvégig velük marad (Jn 14, 16).

Az apostoli küldetés különbözik a prófétákétól. Azok azt adták tovább, amit Isten közölt velük. Az apostolok ellenben arról tanúszkodtak, amit láttak és hallottak (ApCsel 4, 20), s erről nem hallgathattak, mert az egész emberségnek szólt. Ők megkapták az ígéretet, hogy a Szentlélek velük együtt tanúskodik (Jn 15, 26). Ezért már első hivatalos döntésükben a jeruzsálemi zsinaton így fejezik ki magukat: „A Szentlélek is, mi is így láttuk jónak” (ApCsel 15, 28). Az igehirdetést a Szentlélek erejével végezték (1 Pt 1, 12), és szavuk hatékonyságát is ő biztosította (1 Tesz 1, 5; ApCsel 4, 41; Zsid 2, 3). Szolgálatuk pedig a Lélek szolgálata volt, nem a betűé (1 Kor 3, 4–18). Az apostolok és az egyház úgy kapták meg a Szentlelket, mint a hűség biztosítékát, tehát mint olyan természetfölötti erőt, amely segíti őket, hogy Jézushoz, illetve az ő szavához igazodjanak. Pál erre szólítja fel Timóteust: „Őrizd meg a rád bízott kincset a Szentlélek erejével, aki bennünk lakik.” (2 Tim 1, 14). Később Ireneusz ismételen arra hivatkozik, hogy a Szentlélek jelenléte biztosítja az egymástól távol levő egyházak közös hitét. Számukra a „hagyomány” nem a tanítás és a berendezkedés átadása volt, hanem a Lélek jelenlétének átadása is (Ireneusz, Adv. Haer. III. 4, 2; Hippolitosz, Philosophumena I.

praef. 6). Ireneusz külön kiemeli, hogy a püspökök az apostolok utódai, s az igazság karizmáját az Atya jóvoltából kapják (Adv. Haer. IV. 26, 2).

De az apostoliságot nem szabad elkülönítve a papságra vonatkoztatni. Az első pünkösd ünnepén a Szentlélek az apostolokra és a velük együtt levő százhusz főnyi csoportra áradt ki. Ő a közösség, a koinonia forrása (2 Kor 13, 13). A szoros értelembbe vett apostoliság ebbe a tágabb közösségbe van beágyazva, éspedig úgy, hogy a közösség gerincét alkotja. A püspökszentelést, a kézrátételt mindig több püspök végzi, s ezzel kifejezik az egész egyház közösségét. Az apostoli utódlás tehát nem jogi forma csupán, de nem is általános értelemben vett karizmatikus adomány, hanem a kettő egysége. A Krisztustól rendelt szertartás közli a Szentlelket és vele együtt a lelki hatalmat. A kettő másutt is együtt szerepel. A bűnbocsátó hatalom közlését (Jn 20, 21) Krisztus úgy végzi, hogy küldetést ad és a Szentlélek erejében részesíti őket. A misében az egyház ismétli Krisztus átváltoztató szavait, de ugyanakkor az epiklézisben a Szentlélek jelenlétét is kéri. Ahogy W. Kasper (Einführung in den Glauben, 1973, 121) megjegyzi, vigyáznunk kell arra, hogy a pneumatológiát ne tekintsük az egyházzal szóló tanítás felépítményének. Nem arról van szó, hogy a Szentlélek egyszerűen garanciát ad az egyházi intézmények működéséhez, hanem az egyház berendezkedése éppen az a hely, ahol Isten üdvözítő műve, amelyet Krisztus által megvalósított, a Szentlélek által jelenvalóvá lesz.

A Lélek úgy van jelen az egyházban, hogy mindig megőrizhesse hűségét az apostoli kezdethez. Ezzel együtt jár az, hogy az egyház a maga egyetemességében nem terelődhet tévútra, s amikor a hitét meg kell fogalmaznia, akkor is mentes a tévedéstől. A pápai tévedhetetlenség tétele is ide tartozik. Az nem más, mint az egyház tévedhetetlenségének az egyes esetekre való realizálása. A Lélek jelenléte azonban nem jelenti azt, hogy az egyházban minden intézkedés karizmatikus és legjobban megfelel a követelményeknek. Az emberi gyengeség, elhamarkodottság, késedelmeskedés és más tényezők nagyon is jelentkeznak életében. A Szentlélek garanciája csak arra vonatkozik, hogy az egyház a kinyilatkoztatott igazságot nem fogja emberi véleménnyel felcserélni, és így nem esik a végleges tévedés áldozatául. Azt mindenképpen vallanunk kell, hogy amit egyszer dogmaként kihirdetett, abban benne van a karizma ereje, s így azt utólag nem kell visszavonni vagy tudatlanra venni.

Az egyház szentsége

Ha az egyház jegyeit és sajátosságait mint természetfölötti adományokat kapcsolatba hozzuk a Szentlélekkel, akkor ezek a jegyek bizonyára áthatják egymást, s értelmezésüknél a kölcsönhatást figyelembe kell vennünk. Az egyház apostoli és szent, s a katolicitásba belejátszik mind az egység, mind a szentség, mind az apostoliság. Az egyház szentségét az Újszövetség kifejezetten említi: Isten templomának. Krisztus jegyesének nevezi (1 Kor 3, 16; Ef 5, 26), s tagjait is megszenteli a keresztségben kapott megigazulás. Szent Tamás négy motívum alapján fejti ki az egyház szentségét (Collatines de Credo, a. IX.). Először azért, mert Krisztus vére mosta le bűneinket (Jel 1, 5), másodszer azért, mert a Szentlélek a keresztségben fölkeni tagjait, harmadszor azért, mert a Szentháromság benne lakik, és negyedszer azért, mert Isten nevét hívják benne segítségül (Jer 14, 3). Ide vehetjük még Péter levelének tanítását (1 Pét 2, 5): A hívők mint élő kövek épülnek rá Krisztusra, a szegletköre, s így válnak lelki házzá, szent papsággá, hogy Istennek tetsző lelki áldozatot mutassanak be Jézus Krisztus által. Nagyjából ezt fejezte ki Jézus is, amikor megjegyezte, hogy Istent „leleken és igazságban” kell imádni (Jn 4, 24). A templom hasonlata legjobban kifejezi az egyház természetfölötti jellegét és küldetését. Krisztus művét folytatja a világban, Krisztus pedig úgy foglalta össze földi működését, hogy megdicsőítette az Atyát (Jn 17, 4). A teremtés célja is a megváltott emberek hívő közösségében fejeződik ki. A teremtmény köteles meghódolni teremtője előtt, köteles elismerni nagyságát, hatalmát, és tőle várni céljának megvalósulását. A vallás ilyen értelemben a teremtés szakrális jellegének a megvalósulása és kimutatása. A hit világában, az Isten elismerésében semmit sem tehetünk a Szentlélek kegyelme nélkül. Még azt sem vallhatjuk meg, hogy Jézus az Úr (1 Kor 12, 3). Az egyház azonban nem elkülönülve keresi Isten megdicsőítését, hanem az emberiség nevében.

De az egyház szentségéhez nemcsak az ima, a liturgia tartozik, hanem a szeretet szolgálata is. A fölkenés ilyen küldetéssel jár: örömhírt vinni a szegényeknek, szabadulást hirdetni a foglyoknak, látást adni a vakoknak stb. (Lk 4, 18). Az egyház szentségét a másik jelkép is hirdeti: Krisztus jegyese. „Férfiak, szeressétek feleségeket, mint ahogy Krisztus is szerette egyházát, és feláldozta magát érte, hogy a

kereszttségben isteni szavával megtisztítva megszentelje. Ragyogóvá akarta tenni az egyházat, amelyben sem szeplő, sem ránc, sem egyéb efféle nincs” (Ef 5, 25). Ahogy a Szentlélek jelen volt, amikor a Fiú magára vette az emberi természetet, úgy van jelen akkor is, amikor embersége a hívők újjászületésével kiteljesedik misztikus testté. A misztikus testet a Lélek élteti, hogy szeretettel ragaszkodjék a főhöz, és hogy megvalósuljon benne a jegyes hűsége. A Jelenések könyve (19, 6–8) az egyháznak a küzdelmekben megvalósított szeretetét úgy mutatja be, mint a Bárány menyegzőjét: „Örüljünk, újjongjunk és dicsőítsünk, mert eljött a Bárány menyegzőjének napja. Menyasszonya felkészült. Megadatott neki, hogy ragyogó fehér patyolatba öltözzék. A patyolat a szentek igaz tetteit jelenti.” Bibliai szemléletben a dolgok végső állapota mutatja be a dolgok igazi értékét. Ez a szemlélet érvényes az emberre és az egyházra is. Az egyház mostani szentsége mint adomány eszkatológikus. A Szentlélek úgy működik, hogy végül is megvalósuljon a „Bárány menyegzője.”

A kialakuláshoz azonban hosszú történelmi út vezet, amely tele van kísértéssel, megpróbáltatással, botladozással. Az egyháznak van emberi arca is, mert szabadakaratú emberekből áll. Az egyének pedig a Lélek helyett tudnak a betűhöz ragaszkodni, a kegyelem erejét felcserélhetik hatalommal, az áldozat szellemét kényelemmel, vagy ragaszkodnak megszokott formákhoz ahelyett, hogy az idők jeleit figyelnék. Az eszmény és a valóság távol állhat egymástól. Ennek ellenére a Lélek jelen van, s vele együtt jelentkeznek az erények is, amelyek az eszményt megközelítik, és adott esetben tőle indul ki a megújulás levegője is. Az egyház soha nem szűnik meg imádkozni, hogy jöjjön el az Isten országa. Azt is kéri mindig, hogy Isten bocsássa meg vétkeinket. A Lelket lehet megszorítani (Ef 4, 30) vagy kioltani (1 Tesz 5, 19), lehet neki ellenállni (ApCsel 7, 51), de akkor is ott fúj, ahol akar. Minduntalan támaszt olyan egyéniségeket, akik az irgalmas szeretet gyakorlásában lelik örömeiket, akik ki tudnak lépni én-jük kötöttségéből, és Isten gyermekeinek szabadságával teljesítik kötelességüket.

Kifelé az egyház szentsége tagjain keresztül tükröződik. Része a tanúságtételnek, mert a tanúskodás éppen abban áll, hogy a hívő közösség elismeri Istent urának és Krisztust megváltójának, s ennek alapján hordozza a túlvilági reményt és elfogadja a kötelező erkölcsi rendet. A szentség leolvasható a hívő emberek viselkedéséről, eré-

nyeiről de még jobban megnyilvánul az egyház istentiszteletében s a kegyelem eszközeinek használatában. Az egyház tagjai tudják is, hogy a megszentelődés eszközei jelen vannak és hatékonyak. Befelé az egyház szentségét úgy lehet értelmezni, mint a szentek egységét. Az egység tárgyalásánál láttuk, hogy a Szentlélek úgy van jelen, mint a szeretet forrása (Róm 5, 5). Azért a hatása nemcsak az, hogy a tagok egymás felé fordulnak, hanem az is, hogy a tagok kegyelmi javai az egész közösség hasznára vannak. Itt alkalmazni kell Jézus főpapi imájának szavait: „Atyám, megismertettem velük nevedet, s ezután is megismertetem, hogy a szeretet, amellyel engem szeretsz, bennük legyen és én is bennük legyek” (Jn 17, 26). Az Atya a Szentlélekben szereti a Fiút, ezért a megváltott embert is mint fogadott gyermekét, a Szentlélekben szereti. De ha ez a szeretet bennünk van, akkor egymás iránt is tudjuk azt gyakorolni. Végül látni kell, hogy ez a szeretet isteni forrásból ered, tehát áttöri a földi kereteket. Ott van az üdvözültekben, akik szeretnek bennünket és közbenjárnak értünk. Ez a tétel a szeretet győzelmének a bizonyítéka. A földön szellemileg azért vagyunk legtöbbször szárnyaszegettek, mert nem tudunk segíteni azokon, akiket szeretünk. Az üdvözültekkel való közösség kiszélesíti látókörünket. A földi egyház a szeretet elevenségében birtokolja mindazok imáját és érdemeit, akik már célba értek. Ők mindent nekünk akarnak adni és Isten akarata szerint járnak közben értünk. Elsősorban azt akarják, hogy az ő lelkületüket megértsük és magunkévá tegyük. Jézus is beszélt arról, hogy az Atya elsősorban a Szentlelket adja meg azoknak, akik kitartással imádkoznak hozzá (Lk 11, 13).

Lelkiség az egyházban

A lelkiség szóval a latin spiritualitást jelöljük. Azt akarjuk kifejezni, hogy az egyházban kell lenni olyan szellemiségnek, lelkiségnek, amely kapcsolatos az üdvösség reményével. A szellemiség inkább arra céloz, hogy az egyház többet hirdet és remél, mint a földi anyagi értékek. A lelkiség inkább a vallásos magatartást juttatja eszünkbe, hiszen utal az Isten előtti hódolatra, s az embert is úgy tekinti, ahogy kapcsolatban áll Istennel, tehát mint teremtményt, mint képmást és mint az üdvösség örökösét. A szeretet kettős parancsa is két irányba

tereli a vallásos ember figyelmét: Isten felé és embertársai felé. A lelkiség az tükrözi, hogy a hívő mennyire veszi komolyan ezt a kettős parancsot. A spiritualitás kérdése ma újra eleven lett a teológiában. Az az igyekezet váltotta ki, hogy szakítani kell a nyárspolgári magatartással, amely többnyire megelégedett a formák megtartásával, a vallási tanítás elméleti ismeretével, de nem gondolt arra, hogy a valóság elsősorban lelkület, belső meggyőződés és beállítottság az élet végső célja felé, és a külső tetteknek ebből kell folyniuk.

Ma, amikor az egyház reformjáról beszélünk, sokan emlegetik a korszerű, modern lelkiséget és várják annak kialakulását. Ehhez a problémához nagyon mélyen szólt hozzá Hans Urs von Balthasar a *Sponsa Verbi* c. munkájában. Abból indul ki, hogy „az egyház annak a teljessége, aki mindent betölt” (Ef 1, 23). Krisztus teljes megváltást hozott, mindent elmondott, amit az Atyától hallott, a kegyelem egész forrását, a Szentlelket küldte el, sőt azt is megígérte, hogy egyházával marad mindennap a világ végéig. Tőle van a hivatal és a karizmatikus erő (Ef 4, 10), s mindent úgy irányít, hogy kiépüljön az ő misztikus teste. A felhívás tehát mindig az, hogy a hívők lelki emberek legyenek, ne testiek, s így tanúskodjanak a kegyelem kiáradásáról. De az egyház tagjainak a kegyelemmel való együttműködése nem mindig egyforma. Az egyéni szabadakarat, az önmegtagadás hiánya, a szenvedélyek jelenléte gátolhatja őket a teljesség felfogásában. A külső hatások befolyása alatt a kegyelmi rend értékelése is egyoldalú lehet. A követelmény tehát az, hogy teljes és igazi lelkiségre törekedjünk, ne pedig valamilyen modernnek látszó, de hiányos lelkiségre. A teológiának ezt a valódiságot és teljességet kell körvonalaznia, mert valamilyen mai, speciális lelkiség hirdetése erőltetett lenne.

Mivel a Szentlélek a krisztusi teljességet képviseli, ezért ő maga tanít meg arra, hogy az úgynevezett „lelkiségek” közül melyiknek van reális értéke, s melyikben ismerhető fel a teljesség ígérete. A szentek sohasem a maguk lelkiségével foglalkoztak, mégcsak nem is egy-egy irányzat vagy iskola lelkiségével, hanem igyekeztek ugyanazt a lelkületet táplálni magukban, amely megvolt Jézus Krisztusban (Fil 2, 5). Módszertanilag még azt is meg kell jegyeznünk, hogy nem mindig azokat a nagy eseményeket vagy gondolatokat kell okvetlenül a Lélek sugallatának mondani, amelyeket mi értékelünk, nagynak tartunk, vagy amelyek egyes emberek személyes érdekeit kifejezik, ha-

nem sokszor éppen azokat a csendes alázatos adományokat, amelyek valóban gyümölcsöt teremnek (Róm 12, 16). Az egyház gyümölcsöző szelleme nem is esik mindig tapasztalás alá. A patak forrása is el van rejtve, mi csak a patak folyását látjuk. Az egyházban az események és a forrás összefüggését csak a hitben ismerjük fel, ezért az összefüggést nem lehet tapasztalati módszerrel tanulmányozni. Itt a lélektan és szociológia legfőbb kísérő jelenségeket regisztrálhatja. De az is biztos, hogy a Szentlélek nem hagyja az egyházat bizonyos látható és meggyőző jelek nélkül.

Az apostol is beszél a „szellemek elbírálásának képességéről” (1 Kor 12, 10). A jó és a rossz rendjében nem szabad elővételezni Isten ítéletét. De nagyon sok jót felismerhetünk gyümölcseről. Amikor tehát mai lelkiségről beszélünk, és az idők jeleit tanulmányozzuk, figyelünk kell a szentség jeleire is, amelyek az egyház tagjaiban kinyilvánulnak. A Szentlélek ugyanis elsősorban az emberek megszentelését akarja, nem pedig új áramlatok vagy divatok elindítását. Ezt akkor sem szabad elfelejtenünk, amikor kedvelt terveink és eszméink megvalósítására sok tintát és szervező munkát pazarolunk. „Ha Isten nem építi a házat, hiába fáradoznak, akik a falat rakják” (Zsolt 127, 1). Az idők jeleinek tanulmányozásánál a szívek rezonanciájára is figyelni kell. Arra, hogy mi érintette meg az emberek lelkét, mi után tapogatóznak, mi töltötte el őket lelkesedéssel. Nem érzelmi kitörésekre gondolunk, hanem a készségre, amely az egyházon belül nagyobb odaadással keresi Isten akaratának teljesítését. Ha alázatos és imádságos lélekkel figyelünk, meglátjuk, hogy Jézus ma sem akar mást adni egyházának, mint éppen a Lelket. Az egyház spiritualitásának mindig lelkinak kell lennie, nem politikusnak, diplomatikusnak, szociológainak vagy hasonlónak. Az egyház csak így marad független a „világtól”, és csak így lesz rá természetfölötti hatása. Ebből következik, hogy az egyház szervezete, centralizmusa, egységes formája mind kell, hogy a lelkiület és a kegyelmi misztérium kifejezője legyen. Azt már régen észrevették, hogy a látható egyházon belül két külön lelkiület, illetve szellemiség húzódhat meg. Ágoston az ószövetségi példa nyomán két városról beszél. Loyolai Ignác lelki gyakorlatos könyvében két zászlóról és két táborról. Krisztus maga is előre látta, hogy a búza mellett felnő a konkoly is, tehát az úgynevezett integráció nem lesz könnyű feladat. Sőt itt a földön nem is sikerül teljesen. Igaz, a Lélek ott fúj, ahol akar, de ugyanakkor az embe-

reknek látható intézményre is szükségük van, amire támaszkodhatnak, s ami közvetlenül irányítja őket.

A döntő kérdés az, hogy az Isten lelke benne van-e a kérdéses intézményekben? Amikor az apostol Jézus lelkületének átvételéről beszél, félreérthetetlenül utal az ő engedelmességére, sőt a kereszthalálig való engedelmességére (Fil 2, 5–9). Az tehát nem nevezhető egyházi spiritualitásnak, amely kiiktatja az engedelmességet, az áldozatot és a szolgálatot. Jézus élete és feltámadása csak akkor nyilvánul meg bennünk, ha vele együtt vállaljuk a keresztet is. „Testünkben folyton-folyvást viseljük Jézus szenvedését, hogy egyszer Jézus élete is megnyilvánuljon testünkön. Életünkben állandóan ki vagyunk téve a halálnak Jézusért, hogy majd Jézus élete is nyilvánvaló legyen testünkön” (2 Kor 4, 10–11). Nem más ez, mint a búzaszem elhalála a földben azért, hogy termést hozzon. Ma a vallásos életnek erre a misztérium-jellegére különösen rá kell mutatnunk, hiszen mindent csak technikai, lélektani és egyéb evilági eszközzel akarunk megoldani.

Az egyház Krisztus teljessége, azaz hozzátartozik a főhöz, és ezért részesedik misztériumában. De a misztérium-jelleg konkretizálásánál is lehetnek hullámszakaszok. Pál apostol világosan kimondja, hogy az egyház tanításának, hitvallásának lényege a megfeszített Krisztus (1 Kor 2, 2). Még a Nagy Konstantin köré fonódó elbeszélések is úgy utalnak a keresztre, mint a győzelem jelére (in hoc signo vinces). Később a vezető gondolat egyre jobban a feltámadt Krisztus kinyilatkoztatása lett. Az egyház Krisztus dicsőségének (doxa) a hordozója (alexandriai irányzat, később a Karolingok kedvelt gondolata). Az egész középkoron át kísértett a szent királyság eszméje: Isten országát valamiképpen itt a földön is realizálni kell. Visszacsengett benne az ószövetségi teokratikus felfogás. Az egyház Krisztus jegyese, őt képviseli, azért mind a belső meditációjában, mind a külső formákban őt kell tükröznie.

A reformáció új beállítást hozott. A kiindulás az volt, hogy az egyház külső formája és szervezete megromlott, azért arra kell figyelni, ami még megmaradt a keresztnységből, vagyis a belső, láthatatlan egyházra. A lelkiség a bizakodó hitben fejeződött ki: bármennyire gyarlók vagyunk, hinni kell, hogy Isten Krisztusban kiválasztott minket. Az igazi egyházat ezek a kiválasztottak alkotják. Katolikus oldalon természetesen annál jobban figyeltek a szervezetre, a formá-

ra, a hierarchia funkcióira, a szentségek és általában a liturgia megvalósítására, a fegyelmi törvényre és a világosan megfogalmazott dogmákra. Ekkor lépett előtérbe a szetnek tisztelete is, mert azt a protestánsok elutasították. De a szentek közbenjárásának feltűnő kérése sokszor elhomályosította azt a tudatot, hogy a Szentlélek jelen van az egyház imájában és cselekményeiben. Igen sokszor nem is került szóba, hogy a külső szertartás és forma mennyire fejezi ki a hit tartalmát és az egyház misztériumát. A barokk kor azután esztétikai oldalról tette még látványosabbá az egyház külső megjelenését.

Ma a teológia a lelkiség tárgyalásánál újra felhasználja az egyház-atyák hagyományát és jelképeit. Szentírási alapon újra emlegeti a jegyesi kapcsolatot Krisztus és az egyház között. De nem úgy, hogy az egyház Krisztussal szemben mint önálló valóság áll. A másik képet is alkalmazza: a főnek és a testnek a képét, ahol a kettőt meg lehet különböztetni, de nem szabad szétválasztani. A test fő nélkül nem életképes. A Szentírásban és az atyáknál a jegyes képe Évához kapcsolódik, aki Ádám oldalából van: különbözik tőle, mégis egy vele. Arra is hivatkozni kell, hogy az egyház Krisztus áldozatából, szeretetéből született, tehát különbözik tőle, mégis az ő teljessége. Távolabbi hasonlat lehet az Atya és a Fiú különbözősége és egysége. Két személy van és egy lényeg, s a személyek egymás felé fordulása kifejeződik a Szentlélekben, mint személyes szeretetben. Az egyháznak mint jegyesnek az előképe Mária, a „szolgáló leány”, aki nem magát dicsőíti, hanem Istent. Az egyház küldetése is szolgálat és engedelmeség. Nem időzhet önmaga szemléleténél, nem merenghet el saját nagyságán, hanem a Szentlélek erejével Krisztus szeretetét és kegyelmét kell a világ felé közvetítenie. A hívők fő kötelessége az egyházzal való együttérzés (sentire cum ecclesia), s ez is csak az engedelmes hitben és a szeretetben valósulhat meg. Hasonlóképpen a hierarchia sem a misztikus test láthatósága és nem dicsőségének hordozója, hanem a szolgálat kifejezője. Az egyháznak különös ismertető jele lesz mindig a szeretet egysége. „Arról tudja meg a világ, hogy tanítványaim vagytok, hogy szeretitek egymást” (Jn 13, 35).

Az egyház hagyományos ismertető jegyei, az egység, a szentség, a katolicitás és az apostoliság szorosan kapcsolódnak a hierarchiához, de csak úgy valósulnak meg a történeti egyházban, ha a hierarchia elől jár a szolgáló szeretetben. Az egyház liturgiája is elsősorban a hierarchiára van bízva, és itt különösen érvényes a követelmény,

hogy azt a jegyes szeretetével kell végezni. Egyházi lelkiséget a tagok nem alakíthatnak ki a közös liturgiába való bekapcsolódás nélkül. Csak ezáltal bizonyítják, hogy részesedni akarnak az egyház közös kegyelmi rendjében. Itt valósul meg az apostol szava, hogy „Krisztus által a Lélekben utunk nyílt az Atyához” (Ef 2, 18). Ha ilyen szoros összefüggés van a keresztyény lelkiség és az egyház élete között, abból érthető, hogy ma, amikor reformról, a forrásokhoz való visszatérésről beszélünk, akkor a spiritualitás tisztázása, elmélyítése ennyire probléma lett.

Amikor a Szentlélekre úgy hivatkozunk, mint a lelkiség igazi forrására, akkor két dolgot állítunk: az egyik az, hogy ő Krisztus lelkületét eleveníti meg az egyházban, a másik meg az, hogy mint az Igazság Lelke eleveníti meg. Ezért ennek a lelkületnek mindig van tudatos tartalma, és kell is, hogy legyen. Ide is vonatkozik az apostol szava, hogy többet ér öt olyan szó, amelyből tanulni lehet, mint tízezer, amit az elragadtatás nyelvén mondunk (1 Kor 14, 19).

Itt akarunk még néhány szót ejteni a keresztyény misztikáról. Azt az életet, amelyet Jézus ajánl követőinek, félreérthetetlenül jellemzi a magasabb megvilágosítás, az erkölcsi emelkedettség és főleg a szeretet. Ennek az utóbbinak a mértéke az ő szeretete övéi iránt (Jn 15, 12). Minden misztikának az alapja a személyes megtapasztalása annak az isteni valóságnak, amit a hitben megismertünk (Edward P. Connor, *Perspectives on Charismatic Renewal*, Notre Dame, 1975, 135). Benne lehet a lélek nyugalma, békéje, de mindig úgy, hogy azt a személyes Isten szeretete adja, s ez a szeretet tölem Krisztus követését kívánja meg. A misztika nem kvietizmus, nem egyoldalú nyugalomkeresés. Itt arról a lelki békéről van szó, amely felülmúl minden megértést (Fil 4, 7). Nem a mi lelki képességeink atviválódásának gyümölcse, hanem az Istentől való lefoglaltság tükröződik benne, s válaszként kíséri az ember önátadása és engedelmissége. Ezért nem kapcsolja ki a felelősséget és az erkölcsi követelményeket. A misztikus bensőség nem a világtól való elfordulás gyümölcse, mint a keleti vallások révülete, hanem az Istenhez való odafordulása. A misztikus kegyelmet ajándéknak mondjuk, hiszen minden kegyelem ajándék, de az ajándékok fokozatosan jönnek és elfogadásukhoz elő kell készülni. Nem saját erőnkkel, hanem a már meglevő hittel és kegyelmekkel. A misztikusok olykor az Istennel fennálló „lényegi kapcsolatról” beszélnek, de azt úgy kell érteni, hogy Isten a kegyelem-

ben mindig személyesen közeledik az emberi személyhez. Tehát nem annyira lényegi kapcsolatról kellene beszélni, hanem az emberi személynek az Isten felé való fordulásáról hitben, reményben és szeretetben. Ez elérhet olyan fokot, hogy benne megeléjűk a teljes önátadást, lekötöttséget és hódolatot. Itt Isten már nemcsak az ismeret tárgya, hanem jelen van, mint személy, én-te közösségben. Az ilyen jelenlét tölti el a lelket bizalommal és vigasztalással. De Isten azért transzcendens marad, soha nem lesz „fizikai valóság”, amit érzékeinkkel felfoghatnánk. Amit megélünk, az mindig a mi tudatunk és érzésünk. Természetfölöttiségét csak az árulja el, hogy nem önmagunk keresésére irányít, hanem inkább önmagunk kiüresítésére és Isten szolgálatára. A kegyelemben egyszerre van benne a megvilágítás és a belénk öntött szeretet. A Szentlélek a biztosíték arra, hogy a misztikus kegyelem lelki beállítottság marad és nem vész el testi érzelmekben. Ebben a találkozásban az ember szellemi aktivitása is felfokozódhat. Új meglátások, elhatározások születnek és tettekben akarnak megvalósulni. Isten úgy mozgat, hogy meghagyja szabadságunkat és egyéniségünket, tehát nem tesz eszközzé. Ő tudatos együttműködést akar, amelyben benne van önző én-ünk legyőzése. A misztikus kegyelmet is csak a megpróbáltatásokban tanúsított kitartás igazolja.

A Szentlélek és az egyház hite

Ma az egyházi megújulásban és főleg az ökumenizmusban sok szó esik az újszövetségi forrásokhoz való visszatérésről. De oda nem térhetünk vissza anélkül, hogy ne szembesülnénk az első pünkösdvel, azon keresztül a Szentlélekkel. Ott ő adott életet a formáknak, Krisztus rendelkezéseinek és akaratának. Sőt ő adott világosságot Krisztus igazi felimeréséhez. A pünkösd jelek arra mutatnak, hogy Isten belülről hatja át a természetet és az életet. Biztos, hogy a kinyilatkoztatás közlésében a szavak is alá voltak vetve a sugalmazásnak, azért a kifejezések analóg módon ugyan, de a misztérium belső lényegét tárják fel. Az emberben a lélek az a belső titok, amelyből fakad a tudat, a megértés, az akarás, a személyi szabadság és az az intuíció, amellyel a dolgok mélyére tekintünk. A Szentlélek Istenben valami hasonlót fejez ki. Őbenne az Atya átéli a maga önközlő szeretetét, a Fiú erre válaszol ugyanazzal a szeretettel. A Léleknek a kifelé való

működését is ebből kell magyarázni. Vagyis fel kell fedezni benne a szeretet kölcsönösségét és személyességét. Erre utal a Szentírás: „Abból tudjuk meg, hogy benne élünk, ő meg bennünk, hogy Lelkéből adott nekünk” (1 Jn 4, 13). Az egyházat ilyen tapasztalás hozta létre. Azoknak a közössége volt, akik megélték Isten kitárulását, és elfogadták, hogy az emberekre olyan szeretettel kell tekinteni, mint amilyenel az irgalmas Isten tekint rájuk. Az isteni és az emberi szeretet áthatja egymást. Arról nem szabad megfeledkezni, hogy a keresztény hit nem más, mint Jézus élményének vetülete bennünk. Ő arról beszélt, amit mint Fiú látott és hallott. Azt az élményt adta tovább, amit megélt az Atyával és a világgal kapcsolatban.

Visszont ezen a téren emberi természetét állandóan a Szentlélek vezette. Élményében tehát ott volt a szeretet, mint alapvető tényező. Ez abból is következik, hogy nyilvános működése az Atya nyilatkozatával kezdődik: „Te vagy az én szeretett Fiam” (Mk 1, 11). Az apostolok hite is a Szentlélek eljövetele után tisztult meg. Akkor fogták fel, hogy ki volt valójában Mesterük, és mit akart. Akik hittek és megkeresztelkedtek, azok tudták, hogy újjászülettek vízből és Szentlélekből, s az Atya gyermekeivé fogadta őket. A hitben tehát el van rejtve valami abból a melegségből, amit Jézus megélt az Atyával szemben. A hitbeli tapasztalás dinamikus. Azt tudatosítja, hogy Isten és ember között a szeretet eseménye ment végbe. Az Atya örök döntésében az áll, hogy akiket kiválasztott és meghívott, azok magukra ölték Fia képmását (Róm 8, 29). A Szentlélek az egyház életét és benne az egyes hívő életét történetté teszi, nem egyes események sorozatává. Az egyháznak az a célja, hogy az idők végén mint ránc és szeplő nélküli jegyes eljusson a Bárány menyegzőjére (Jel 19, 9), az egyes hívőnek pedig az, hogy elérje a teljességet Krisztus mértéke szerint. Mivel a megváltás egyetemes és Isten üdvözítő akarata, s vele együtt a kegyelem kiáradása szintén egyetemes, azért minden ember élete az Isten és az ember kapcsolatának története. Úgy is mondhatjuk, hogy kezdetleges, hasonlósági képe Krisztus és az Atya kapcsolatának. A kegyelem arra segít mindenkit, hogy a maguk módján egyre jobban megközelítsék ezt az eszményi kapcsolatot. Ez érvényes azokra is, akik nem juthattak el a tudatos hitre (Georg H. Tavard, *The Church Tomorrow*, Herder, N. Y. 1965, 95). A modern filozófia és a természettudomány rávezette az embert az élet és a világ analitikus szemléletére. Kifejlődtek a szaktudományok, és azok sajátos

módszerei. De elfelejtettük a szintézist, a lét nagy egészét és annak rendeltetését. Most kezdjük újra felfedezni, hogy az élet értelméhez mennyire hozzátartozik az Istennel fennálló kapcsolat. Minden erőtlen marad, ha nem mélyíti el a krisztusi lelkület, amely az embertársat a mennyei Atya szemével és üdvözítő akaratával nézi. A megbocsátás, a türelem, az ellenségszeretet mind beletartozik az igazi humanizmusba. Ha az egyház hitét úgy fogjuk fel, mint Krisztus élményének a vetületét, akkor a hit megnyilvánulási módjának is az ő szemléletét kell tükröznie. Az ő számára Isten mint atya ott volt a természet és az élet eseményei mögött. Az Ószövetség viszont azt hangoztatta, hogy Isten lelke által működik a világban. A Lélek képviseli az ő bölcsességét és hatalmát. Nekünk most, a Jézus-esemény után azt kell meglátnunk, hogy a Szentlélek Jézus helyett jött el, mint másik Vigasztaló, mint az Igazság Lelke, aki meggyőzi a világot az igazságról, a bűnről és az ítéletről (Jn 16, 8). A Lélek tehát benne működik a világban, de egyúttal nekünk is megadja a világosságot, hogy a természetes jelenségek mögött felfogjuk az isteni tervet és hatást. Még jobban megvilágosít arra, hogy hatását felismerjük az üdvösség rendjében. A II. Vatikáni zsinat ezt tanítja: „Az apostoli eredetű hagyomány az egyházban a Szentlélek közreműködésével halad előre. Ugyanis növekszik a velünk közölt tények és szavak megértése, mind a hívők megfontolása és kutatásai révén, mind azoknak a tanító munkája révén, akik a püspöki utódlás során elnyerték az igazság karizmáját” (Dei Verbum, 8). A kinyilatkoztatás Isten megnyilatkozása, de ő ezt jeleken keresztül teszi, hiszen transzcendenciája és láthatatlansága miatt csak így vezethet el bennünket emberi módon a maga megismerésére. A jel olyan felhívás, amelyet tanulmányozni kell, s amelyben már ott van az engedelmességre való felszólítás is. A kinyilatkoztatás felismeréséhez az első lépés annak az elfogadása, hogy egy magasabb hatalom szólít meg, amelytől függök, s amely meg is követeli a függés elismerését. A felhívás azonban nem veszi el az ellentmondás és a visszautasítás lehetőségét, s ezzel már az apostoli igehirdetés is tisztában volt. A kinyilatkoztatás teljességét megkaptuk azzal, hogy Krisztus meghalt bűneinkért és feltámadt megigazulásunkra (Róm 4, 25).

Jézus kereszthalálát a hívő úgy fogja fel, hogy az Atya áldozatul adta a Fiút a világ bűneiért. A nemhívó számára ez a beállítás kezdettől fogva a kereszt botránva volt. Az ő számára egy jóakaró em-

bernek az igazságtalan szenvedése és halála legfőljebb azt igazolja, hogy nincs hatalmas és igazságos Isten. Észre kell vennünk, hogy az Isten és ember közötti kommunikációnak is megvan a maga nyelve. Az ember képes kialakítani megfelelő jelrendszert, nyelvet, de mind-egyikben van önkényesség is, amit csak egy csoporton, törzsön vagy népen belül fogadnak el. Csak az érti meg a nyelvet, aki elfogadta annak jelentéstartalmát. Ilyen természetű az Isten és az ember közötti nyelv is. A jelek és a szavak mögött a világleletti Isten gondolatai rejlenek, s azoknak a felfogásához kell egy sajátos intuíció. A hit nehézsége nem ott van, hogy az ember nem ért meg egyes természetfölötti fogalmakat, mint teremtés, irgalmasság, megváltás, megbocsátás stb. Az igazi nehézség ott van, hogy az ember az életét nem tudja elhelyezni abba a transzcendens keretbe, amelyet isteni elgondolásnak, tervnek nevezünk. Ezért Isten a hithez először megvilágosítást ad. Felkínálja azt a belátást, amely kapcsolatba tudja hozni az időt az örökkévalósággal, a jelent a jövővel, és amely kiemeli az élet erkölcsi értékeit. Ahogy egy népnek megvan a nyelve, úgy a hívő keresztény közösségnek is megvan. A nyelvek adománya mint színibólum már feltűnik az apostoli egyházban. A szentírási szövegek nem engedik, hogy azt leszűkítsük csupán valami elragadtatásszerű dicsőítésre. A jelkép mélyén ott van a meggyőződés, hogy Isten maga szól, s lehetőséget ad a megértésre. A hit nem az én hitem, hanem a mi hitünk. Igazában ez is pünkösdkor alakult ki. Péter beszéde azt világítja meg, hogy a Krisztusban hívők az ígért örököseinek tudták magukat. Itt keletkezett az új nép, amelynek tagjai már testvérek. Intézményesen úgy alakult ki, hogy akik hittek, azok megkeresztelkedtek Jézus Krisztus nevében bűneik bocsánatára és elnyerték a Szentlélek ajándékát (ApCsel 2, 38).

Az egyház hitét tudatosan azok hordozzák, akik megajándékozottan érzik magukat. Akik csak beleszülettek a vallásos környezetbe és megtanulták a vallás igazságait, továbbá hagyományos programban felvették az egyház szentségeit, a keresztséget, a bérmlást, az oltári szentséget, azokat is eltölti a Lélek, de nem olyan fokig, hogy az egyházhoz való tartozás élménnyé válnék bennük. A Szentlélek a hithez éppen azt a színezetet adja meg, hogy az Atyához tartozunk Krisztus által, azért egymással is lelki kapcsolatban vagyunk. Ugyanazok az értékek lelkesítenek, ugyanaz az erkölcsiség irányít, s az összetartozásnak valamilyen melegséget ad az a tudat, hogy Krisztus

tagjai vagyunk. Az együttlét öröme és az egymásért való felelősség szinte magától értetődően megjelenik.

Heribert Mühlen a dolog lényegére tapint, amikor azt állítja, hogy Jézus a maga lelkületét, fiúságának kifejeződését akarta állandósítani a hívőkben. Ennek a titoknak a magyarázatát megtalálhatjuk az apostol szavaiban: „Isten elküldte Fiának Lelkét szívetekbe, hogy őt Atyának szólítsátok” (Gal 4, 6). A földi vándorúton ez a nagy újdonság, élmény és többlet. Krisztus fiúsága fejeződik ki bennük, s az ő lelkületével engedelmeskedünk az Atyának (Der Hl. Geist als Person, 1966, 145). A Lélek nem magára irányítja a figyelmet, hanem bekapcsol az Atya és a Fiú párbeszédébe. Ezért a Lélekkel nem találkozunk én-te közösségben. Ő inkább arra képesít, hogy egynek tudjuk magunkat Krisztussal és az Atyát te-nek szólítsuk. Különösen az imádságban képesít az Atyával való párbeszédre (Róm 8, 26). Ő a hit világosságának a forrása és egyben a szeretet forrása. Korunk vallássosságának az a nagy fordulata, hogy újra felfedezzük az egyházi közösséget. A közösségben jobban megéljük azt is, hogy Krisztus által a Lélekben nyílt utunk az Atyához (Ef 2, 18). A hit nem az én érdemem. A hit által lettem a közösség tagja, s ezen a hiten keresztül mindnyájan Krisztus szemével tekintünk az Atyára. Így valósul meg a prófétai jövendölés, hogy az új szövetség a lélek szövetsége lesz, nem a betűé. Az egyházi közösségben sejtjük meg, hogy Isten „az erő, a szeretet és a józanság Lelkét adta nekünk” (2 Tim 1, 7). De számítani kell arra is, hogy mindig lesznek, akik az egészséges tanítást nem viselik el (2 Tim 4, 3), s kiválnak a közösségből. Az egészséges tanítás csak Krisztus misztikus testében található meg, amelyet a Lélek éltet. Az egyház azért Krisztus teljessége, pleromá-ja, mert hordozza mindazt, amit ő a megváltás művében megszerzett. A Lélek mint dinamikus erő képesíti az egyházat arra, hogy mindig ugyanaz maradjon, de ne merevedjék meg, hanem fogékony legyen az idők jeleinek a felimerésére (O. Cullman, Christus und die Zeit, 1962, 159.). A Lélek oszthatatlan, egyszerre mindenütt jelen van. Ő teszi az egyházban a múltat is jelenné, és ő biztosítja a jelennek a megmaradását a jövőben. Ezért a hívő mindig Krisztus egész misztériumával találkozik, s útban van a krisztusi teljesség felé (Ef 4, 13).

A SZENTLÉLEK ÉS AZ ÉLET MEGSZENTELÉSE

A megigazulás

Gyakorlatilag a keresztény hitnek a legnagyobb próbatétele az a látszat, amit az egzisztencialista írók és filozófusok (Camus, Sartre, Malreau) hangoztatnak, hogy az életnek igazában nincs értelme és célja. Gyermekes szenvednek, meghalnak, mielőtt kibontakozna bennünk az öntudat, s az élet át van szőve homállyal, igazságtalansággal, reménytelenséggel. A vallásos remény is csak erőlködik, hogy valami fényt fedezzen fel a jövőben, de a sötét színeket nem tudjuk eltávolítani. Ha van személyes Isten, miért teremtette az embert erre a kegyetlen sorsra? Emberi mivoltunkat azzal fejezzük ki, hogy állítjuk személyes én-ünket, előállunk igényekkel, jogokkal, vágyakkal, de azok érvényesítése vagy betöltése csak kísérlet marad.

A keresztény hit a megoldást abban találja meg, hogy rámutat a személyes Istenre, aki az üdvösség történetében az én-te kapcsolat megalapozójának mutatta magát, s nem akadályozta meg az embert a kínos kérdések felvetésében. A transzcendens Isten létehez tartozik a teljesség és a szabadság. Ő akkor is örök, abszolút létező, ha nem teremt világot. Magában hordozza a teljes tudást, a hatalmat a lét biztonságát, a szeretetet és boldogságot. Ezt a teljességet a Szentháromság titka fejezi ki. Ha ő kifelé értelmes embert teremt, akiben felébrednek az egzisztenciális vágyak, azt nem azért teszi, mert partnerre van szüksége, és még kevésbé azért, hogy kíváncsiságát, hatalmát vagy kísérletező szenvedélyét kielégítse a vergődő ember láttán. A keresztény hit arra a kinyilatkoztatásra épül, amely állítja, hogy Isten az embert saját képmására alkotta, s meghívta, hogy az erkölcsi tökéletesedés útján elérkezzék hozzá, az élet és boldogság forrásához. Ez a meghívás minden embernek szól. Annak is, akinek a sorsát az egzisztencialista felfogás a lét értelmetlenségéhez bizonyítéknak használja fel.

Az emberi sors végső kérdéseire adott válasz össze van foglalva a kereszténység központi misztériumában, az örök Ige megtestesülésé-

ben. Előbb már szó volt a háromságos egy Isten belső életéről. A megtestesülés misztériuma azt mondja ki, hogy a második isteni személy, a Fiú az Atya akaratából és a Szentlélek teremtménye erejével Máriától emberi természetet vett magára, és beállt a földi életbe, mint valóságos ember és valóságos Isten. Itt az isteni személy nem alkalmi látogató, mint a mítoszokban, hanem olyan ember, aki az élet minden terhét, problémáját és ígérését magára veszi. Ezzel Isten végérvényesen kimutatta, hogy mit tart az ember földi életéről. Arról az életről, amely törekeny, esendő, be van zárva a kiszámíthatatlan természet keretei közé, ki van téve betegségnek, tévedésnek, erőszaknak és halálnak. A megtestesült Fiú véghezvitte a megváltást. Igazolta, hogy őbenne az Atya elkötelezte magát a világnak, amit az evangélium ezekkel a szavakkal fejez ki: „Úgy szeretete Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte” (Jn 3, 16). Az élete, erényei és a vértanúságban kimutatott engedelmessége igazolta, hogy a földi életben van valami szellemi érték, valami isteni gondolat, amelynek felszínre kell kerülnie. Feltámadása pedig azt tárta elénk, hogy ennek a földi életnek van megoldása Istennél, az örökkévalóságban. De minket most az érdekel, hogy milyen összefüggés van a názáreti Jézus élete és a többi ember sorsa között. Vagy hogy az ő életének van-e egyáltalán jelentősége azok számára, akik látszólag nem érnek többet bármilyen anyagi tárgynál, amit felhasználnak és félredobnak. Az összefüggést kereshetjük az Atyában, aki „Krisztusban kiválasztott bennünket a világ teremtménye előtt, hogy gyermekei legyünk” (Ef 1, 5), vagy kereshetjük magában Krisztusban, aki nem azért jött, hogy elítélje a világot, hanem hogy megmentse (Jn 3, 17). De mi most elsősorban a Szentlélekre szegezzük tekintetünket. Jézus embersége a Szentlélek teremtménye erejének a műve. Ő adott neki fölkenést, ő vezette földi utain (Lk 4, 18). A többi ember természetfölötti újjászületése is az ő erejében megy végbe (Jn 3, 5), s ezáltal válnak Isten gyermekeivé. A Lélek üdvrendi szerepe tehát az, hogy kialakítsa bennünk Jézus Krisztus képét a lét rendjében és az erkölcsi rendben. Sőt az apostol még azt is tanítja, hogy a keresztség által a Szentlélek mindnyájunkat egy testté, Krisztus misztikus testévé fog össze (1 Kor 12, 13), s ezzel biztosítékot ad, hogy ami a főben, Krisztusban végbement, az bennünk is kialakul. Amit Isten az üdvösség történetében végbevitt, az időbeli és véges vetülete az ő belső szentháromsági életfolyamatának. Belső életének örök, szükségszerű megnyilvánulása az, hogy önma-

gának a megismerése és kimondása az Atya és a Fiú személyes kapcsolatában fejeződik ki. Az Atya szüli a Fiút, és a kettőnek egymásban való szeretete a Szentlélek. Kifelé azonban szabad elhatározással hozza létre ennek a belső életmozzanatnak a vetületét. A misztérium lényege az, hogy amikor az ember a Lélek által újjászületik, akkor kialakul benne Krisztus képe, amelyben az Atya szintén magát szemléli, és amelyet szeret. Az Atya szeretete tehát úgy konkretizálódik a megigazult emberben, mint a Szentlélek jelenléte. Ezért írhatta az apostol, hogy „a nekünk ajándékozott Szentlélekkel kiáradt szívünkbe az Isten szeretete” (Róm 5, 5). Tehát amit kegyelemnek, megigazulásnak nevezünk, az a Szentléleknek a hatása bennünk. De benne van az Atya személyes döntése és elkötelezettsége: „Isten kezdettől kiválasztott benneteket, hogy a Lélek megszentelő erejéből és az igazságba vetett hit által megváltást nyerjete” (2 Tesz 2, 3). A belső hatást az apostol így is jellemzi: „Megtisztultatok, szentek letetek és megigazultatok Urunk Jézus Krisztus nevében, Istenünk Lelke által” (1 Kor 6, 11).

Két következtetést vonhatunk a megigazulásnak ebből a leírásából. Az egyik az, hogy Isten kezdeményezi, mégpedig úgy, mint a belső szentháromsági szeretetnek a kifelé való csordulását, a második meg az, hogy a megigazulás a lelkiesség, a szellemiség irányába mutat. A testi emberből lelki embert csinál, illetve megadja hozzá a képességet, amit fel kell használnia. Ebből a szempontból a megigazulás a teremtnak is a természetfölötti befejezése. Amikor ott Isten beléje lehelte az élet lehetét, akkor az ember nephesség, tudatos lénygé vált, aki kapcsolatba kerülhet Istenével. Itt a Szentlelket kapja az ember, hogy az Atya gyermeke legyen, és hogy életét magasabbrendű szellem hassa át. Ez különben abból is következik, hogy a Szentlélek a feltámadt Krisztus életét közvetíti. Ott pedig a szellemiség már végleg győzött a testiség felett. A Lélek a Szentírásban az eszkatológikus ígéret és ajándék. Joel próféta már így beszél róla, és Péter is erre céloz pünkösdi napján (ApCsel 2, 16). De a Lelket mint szellemi adományt azért kapjuk, hogy az ő segítségével alakítsuk ki magunkban a lelki embert. Az apostol találóan írja, hogy a Lélek zsongóját, csiráját hordozzuk magunkban, annak pedig még növekedni, erősödni kell. Ezért sóhajtozunk és várjuk fogadott fiúságunk teljes megvalósulását (Róm 8, 23). Ahhoz, hogy a Szentlelket egészen birtokoljuk, illetve át tudjuk venni lelki indíttatásait, szükséges az önmegtagadás, a test

feletti uralom megszerzése. Krisztus ilyen értelemben mondta, hogy az Isten országa erőszakot szenved. Az aszkétikus irodalom sorozatából csak a keleti atyát, Simeont, az „Új teológust” idézem: „A lélek homályát senki sem cserélheti fel a Szentlélek világosságának szemléletével anélkül, hogy át ne menne megpróbáltatáson, küzdelmen, s hogy ne venné magára a verítéknek, a türelemnek, a félelemnek és a szorongatásnak a terhét. Az Isten országa erőszakot szenved (Mt 11, 12), és nekünk sok megpróbáltatáson keresztül kell bejutnunk az Isten országába (ApCsel 14, 22). Az Isten országa részesedés a Szentlélekben. Róla mondja Krisztus, hogy az Isten országa bennetek van (Lk 17, 21). Tehát egész erőnket latba kell vetni ahhoz, hogy a Szentlelket befogadjuk és hordozzuk” (Orat. VII, PG. 120 354).

A Lélek és a kegyelem

A Szentlélek teljes kiáradásának előfeltétele Jézus feltámadása és megdicsőülése volt. Jn 7, 39 azt mondja, hogy a Lélek Jézus földi idején igazában még nem jött el, mert Jézus még nem dicsőült meg. A régi szövetségben az Isten lelke a hatalomnak, az erőnek a képviselője. Isten tekintélyét és erejét valósította meg a küldöttekben, s biztosítékul szolgált arra, hogy Isten végrehajtja terveit. Ebből a szempontból a remény szilárdságát is biztosította. Az új szövetségben ez a remény egyvedivé is válik. Krisztus a mennyből, az Atyától küldi el a Lelket, hogy biztosítsa az Atya házába vezető utat azok számára, akik hisznek benne. Itt tehát világos, hogy a Szentlélek Isten földi országának megnyilvánulásán túl elsősorban az üdvösséget munkálja az emberben. Ezért ő a megszentelő Lélek. Az ószövetségi „Isten lelke” elnevezés is megváltozik, s többnyire Szentlélekként emlegeti a Szentírás. A megszentelésre mutat a keresztséggel való kapcsolata is. Jézus keresztségénél János azt látja, hogy a Lélek leszáll rá és rajta marad (Jn 1, 32). Az újszövetségi keresztség ennek megfelelően újjászületés vízből és Szentlélekből. Az ember maradandó állapotot kap, Isten gyermekének állapotát. A Zsid 2, 1–4 ebből a szempontból hasonlítja össze az ó- és újszövetségi tanítást. A régít angyalok közvetítették, az újat ellenben a „Szentlélek tetszése szerint osztogatott adományokkal bizonyította igaznak.”

A hitnek egyéni meggyőződésnek kell lenni, s főleg azt kell érezni, hogy Isten maga győz meg bennünket. A hangsúly nem is a tanítás egyes igazságain van, hanem azon, hogy Isten gyermekei lettünk. „A Lélek maga tesz tanúságot a lelkünkben, hogy Isten gyermekei vagyunk. Ha pedig gyermekei, akkor örökösei is” (Róm 8, 16). Kétségtelen, hogy a belső kegyelem ugyanaz volt az ó- és újszövetségben, s megvolt az egyéni lélektani hatása is. De a régi szövetségben hiányoztak a szentháromságtani és megváltástani összefüggések, amelyeket Krisztus hozott. A kegyelem mindig Krisztus kegyelmének elővételezése volt. Az apostol szerint a sziklából fakasztott víz is Krisztust jelképezte (1 Kor 10, 9). De az emberek akkor ezt még nem tudták, Krisztus óta mi tudatosan felismerjük azokat a szellemi értékeket, amelyeket a kegyelem hoz, s ez a világos látás is ajándék. Isten az üdvrendet történeti fejlődésben valósította meg. Biztos, hogy akik kevesebbet kaptak és kevesebbet tudtak, azoktól kevesebbet is követelt. Mi a teljességet kaptuk, éspedig olyan formában, hogy el is fogadhatjuk, és meg is adhatjuk rá a választ.

A válasz megadásához konkretizálni kell az adományt. A Szentlélek szellemi adományokat ad, mégpedig a fogadott gyermekség vonalán. A mértéket a Szentháromság életéből kell venni. Ott a Szentlélek az Atya és a Fiú szeretetközösségét, mi-közösségét fejezi ki. Ez az ő személyisége. Őbenne az Atya egészen megéli, hogy ki neki a Fiú, és a Fiú is megéli, hogy ki neki az Atya. A Lélek adományai bennünk is a személyes kapcsolatot teszik lehetővé. Általuk megéljük, hogy Isten egészen Atya a mi számunkra, és mi is igyekszünk gyermekei lenni. A Krisztussal való kapcsolatban pedig azt tudatosítják, hogy ő az elsőszülött, a testvér, a főpap, a közbenjáró. Ide kívánczok az Lk 11, 13 értelmezése. Jézus a kitartó ima teljes meghallgatását abban látja, hogy az Atya megadja a Szentlelket azoknak, akik kéréssel fordulnak hozzá. A Lélek a hiten, reményen és szereteten keresztül új szempontokat ad az értékelésre. A kegyelem belülről alakít és tökéletesít. Amikor valamit kérünk, mindig életünket akarjuk gazdagítani és a hiányérzetet legyőzni. A teljes meghallgatás abban áll, hogy a Szentlélek révén lassan megszűnik elégtelenségünk. A kegyelem arra segít, hogy Krisztus lelkületével álljunk meg helyünket a kötelességek között, a megpróbáltatásban, a példaadásban és a nagylelkűségben. Csak így lehet elérni azt a teljességet, amely már képesít az örök életre. Oda nem földi értékeket, mégcsak nem is szel-

lemi értékeket kell magunkkal vinni, hanem saját magunkat, meg-szabadulva a bűntől, az önzéstől, és telítve szeretettel.

Ha figyelmen kívül hagyjuk azt, hogy Jézus a mennybemenetele után küldi el a Szentlelket, akkor nem értjük meg igazi szerepét, sem az egyházban, sem bennünk. Jézus a saját népét abban a dicsőségben akarja részesíteni, amelyet ő kapott az Atyától (Jn 17, 22), s ez itt a földi életben azt jelenti, hogy az ő lelkülete szerint élünk, az ő magatartását és tetteit utánozzuk; az örök életben pedig azt, hogy egészen magukra öltjük az ő képét. Ez pedig szellemi átalakulás és kibontakozás nélkül nem lehetséges. A keresztyén élet nem más, mint kibontakoztatása annak az istengyermekségnek, amelyet megkaptunk a keresztségben és a bérnálásban. Ott a Lélek a lét síkján tesz Isten gyermekeivé, s jelenléte arra való, hogy az életben is ilyennek bizonyuljunk.

Isten a Fiú Lelkét árasztotta szívünkbe

Már az Ószövetségben megvolt az ígéret, hogy Isten lakást vesz népe körében (Ez 37, 26kk). Jeleniétének szimbóluma és biztosítéka a jeruzsálemi templom volt, amit ezért néha babonás tisztelettel vettek körül (vö. Jer 7, 4). De valójában jelenléte felhívás volt az erkölcsi tökéletesség keresésére. A zsoltáros emlegeti, hogy csak az lakhat az Úr szent hegyén, aki bűn nélkül él, a jót teszi és szívében az igazságot forgatja (Zsolt 14, 2). Az apostoli tanítás szerint az igazi templom már a hívők közössége, vagy maga a megigazult ember, mert a Szentlélek lakik benne (1 Kor 6, 12). „Ti nem test, hanem Lélek szerint éltök, ha valóban az Isten Lelke lakik bennetek” (Róm 8, 9). Krisztus az evangéliumban elsősorban még az Atya s a Fiú lélekbenlakásáról beszél, ami a szeretet gyümölcse: „Aki szeret engem, azt Atyám is szeretni fogja, hozzá megyünk és benne fogunk lakni” (Jn 14, 23). De a Szentlélekről is állítja; hogy „bennetek van és bennetek marad” (uo. 14, 17). Pál apostol leveleiben már jobban konkretizálódik a Szentlélek kapcsolata az egyes hívővel: „Krisztus által a Lélekben nyílt utunk az Atyához” (Ef 2, 18). Ezt a kiváltságot a hívő úgy kapja meg, mint az egyház tagja: „Apostolokra és prófétákra alapozott épület vagytok, s a szegletkő maga Krisztus” (Ef 2, 20). A pünkösd történet nagyon világos jel volt. A Szentlélek azokra áradt ki, akik

hittek a feltámat Krisztusban, s akik elismerték őt uruknak. Az üdv-történet végső célja az, hogy az Atya Krisztus főisége alatt összefogjon mindent, ami a mennyben és a földön van (Ef 1, 10), azért az egyes kegyelmeket és karizmákat ebben az összefüggésben kapjuk. Az Atya nem azért küldi a Fiú Lelkét a szívünkbe, hogy külön utakon járjunk, hanem azért, hogy eleven tagjai legyünk Krisztus testének. Kétségtelen az is, hogy a Lélekbe való költözése a keresztség és a bér-málás hatása, nem pedig valamilyen más utólagos szertartásé. A hagyomány mindig úgy hirdette, hogy az egyes tagok az egyházban jelen levő Lelket kapják. Az azonban lehetséges, hogy egyes emberek különleges élmények hatása alatt jobban reflektálnak hitük tartalmára és a belső kegyelemre.

„Fiának Lelkét szívünkbe árasztotta.” A szív említése a szeretetre mutat. Az Atya és a Fiú ahhoz jönnek, akiben megvan a Krisztus iránti szeretet (Jn 14, 23). Az Atya és a Fiú szeretetét a Szentlélek fejezi ki, tehát ő szükségszerűen ott van, ahol az Atya és a Fiú, és így a hívő is benne éli meg az Atya iránt való szeretetét. Ő biztosítja a szeretet szellemiségét, azt ugyanis, hogy Krisztus tanításának megtartásában nyilvánuljon meg. Így az nem válik üres lelkesedéssé. Istent, akit nem látunk, csak az emberekben lehet szeretni, akiket látunk, s akiknek szükségük van a szeretetre. A teológia következetesen használta a bennlakás (inhabitatio) szót. Isten nem átmenő vendég akar lenni, kegyelmével nem is csupán a lélek funkcióit érinti, hanem fel-díszíti és magáénak vallja. Annyira, hogy testünket is a Szentlélek templomának lehet nevezni. Ezért megvan a követelmény, hogy a test mentes maradjon a kicsapongás bűnétől (1 Kor 6, 19).

A teológia igyekezett a lélekbenlakást fogalmakkal is magyarázni. Személyesen ott van a Szentlélek, vagy a kifejezés csak metafora? Hogyan kell felfogni ezt a kapcsolatot? Kiindulunk abból, hogy Isten abszolút transzcendens és abszolút immanens. Túl van minden tapasztalati léten és mégis áthat mindent. Amikor jelenvalónak mondjuk, nem ő változik, hanem mi fogunk fel többet hatásából. A kegyelem természetfölötti jelenlétet fejez ki, tehát ott Isten a személyi relációkat érezteti. Amikor kegyelmet kapunk és a Lélek eltölt, akkor első-sorban nem valami tárgy vagy fény jelenik meg bennük, hanem magunk változunk meg. A hit, a remény és a szeretet Isten felé fordít. Isten magát ajándékozza, s azt akarja, hogy érezzük életünk gazdagodását. Az Atya a Fiú Lelkét küldte el, s ennek is megvan a jelen-

tése. A Szentlélek egyúttal az Atya Lelke is, de az apostol a kegyelem különleges meghatározására gondol itt, amikor a Fiú Lelkét említi. A mi keresztény életünk Krisztus követése, az ő lelkületét kell ápolni magunkban, s az ő fiúi tudatával kell Istent atyánknak szólítani. A Fiú a Szentháromságban az életet, az örök születést, az Atya képeinek megvalósítását fejezi ki. El kell fogadnunk azt az igazságot, hogy a három isteni személy mint egy cselekvő működik, tehát az ember megszentelésében is együtt van az Atya, a Fiú és a Szentlélek. De azt is el kell fogadnunk, hogy Istenben végtelen gazdagság van, s bennünket nem tesz mindegyikre fogékonnyá. A végtelen nem is férne be véges természetünkbe. Isten úgy jön, mint teremtetlen kegyelem, ő magát ajándékozza, de az ember úgy fogadja be, ahogy az üdvösség történetében is megjelent: az egyes személyek külön-külön hívták fel magukra az ember figyelmét. Az Atya azzal, hogy elküldte és áldozatul adta a Fiút. A Fiú azzal, hogy emberi természetében vállalta mindnyájunk nevében az engedelmisséget. A Szentlélek pedig azzal, hogy őbenne fogalmazzuk meg istengyermeiségünket, amit Krisztus megszerzett.

A lélekben lakás magyarázatánál a múlt században Scheeben abból indult ki, hogy az isteni személyek egylényegűek és kifelé való hatásuk is teljesen egy, de a közös lényegyet mindegyik személy a maga személyes módján birtokolja. Vagyis úgy, ahogy egymástól különböznek. Itt lehet esetleg megjelölni azt a módot, ahogy a Szentlélek a teremtett kegyelmen keresztül lefoglalja az embert. Nem ugyan a maga számára, hanem az Atya és a Fiú számára, és a velük való közösséget alakítja ki (*Mysterien des Christentums*, § 30). A 17-ik században már Petavius is úgy gondolta, hogy a lélekben lakás a Szentlélek igazi személyi sajátja. Ezt a felfogást korunkban P. Galtier igyekezett cáfolni, és a görög atyák alapján úgy látta, hogy ez csak személyi kisajátítás a Szentlélek számára (*Le Saint Esprit en nous*, 1946, 276). Karl Rahner megjegyzi, hogy a Szentírás az Atyát mondja a mi atyánknak, nem a háromszemélyű egy Istent, tehát a kegyelem létrehozhat bennünk olyan relációt, amely csak valamelyik személy felé mutat. S ez mindig analógiája annak, hogy Krisztus embersége egész létében csak a Fiú személyére támaszkodik. Az I. Konstantinápolyi zsinat a Szentlélekről azt a megállapítást tette, hogy „ő az éltető”. Az által Úr, hogy éltet, hogy tőle kapjuk a kegyelmet, ami az örök élet csírája bennünk. A teológusok által egyetemesen elfogadott tétel kö-

rülbelül így hangzik: Ha a Háromság személyei felülről lefelé és kifelé hatnak, akkor ezt a közös tettet is a származásból eredő reláció szerint hordozzák. Vagyis a kifelé való hatásban a személyi jelleg soha nem vész el, hanem mindig ott van, s ez adja a kegyelemnek a misztérium jelleget. Viszont a kegyelmileg felemelt ember is ezért kerülhet valamilyen természetfölötti kapcsolatba egy-egy személlyel.

A kegyelmi élet forrása

Krisztus eljövételének céljában az is benne van, hogy övéi az életet bőségben birtokolják (Jn 10, 10). Ezt nem szabad csupán a túlvilági életre vonatkoztatni. Annál kevésbé, mivel a kegyelem már itt a földön a feltámadt Krisztus élete bennünk. Pál apostol használja azt a kifejezést, hogy beoltást nyerünk Krisztusba, vele együtt szenvedünk, vele halunk meg és vele együtt dicsőülünk meg. A feltámadt Krisztus életét a Szentlélek közvetíti. Ő kapcsolja össze a tagokat a fővel a tér és idő különbsége ellenére. Az 1 Jn 3, 9 azt mondja, hogy akik Istentől születtek, azokban benne marad az ő magja, azért a bűn idegen tőlük. Ireneusztól kezdve Tamásig a teológusok ezt a „magot” a Szentlélekre értették. R. Spitz (*La révélation progressive de l'Esprit Saint*, Paris, 1976, 187) ezt úgy teszi át mai nyelvre, hogy „gén-code”-ról beszél. A gének törvénye megvalósul bennünk akkor is, ha a sejtek anyaga teljesen kicserélődik. Valami hasonló módon Jézus Lelke ilyen azonossági elv bennünk, mégpedig egészen az eszkatologikus teljességig. Érdekes megfigyelni Pál apostol szóhasználatát. Az Isten Lelke bennünk lakik, azért a Szentlélek templomai vagyunk (1 Kor 6, 19). Más helyen azt állítja, hogy a hit által Krisztus lakik a szívünkben (Ef 3, 17), de az ő temploma mégsem vagyunk, hanem inkább testének tagjai. A Szentlélek szellemi módon kapcsolja az embert Krisztushoz. A folyamat a hittel kezdődik és a hitben fejeződik be. „A Lelket nem a mózesi törvény tetteivel érdemelték ki, hanem a hit által kaptátok” (Gal 3, 2). „Krisztusban kaptátok meg a megígért Szentlélek pecsétjét, miután hallottátok az igazságról szóló tanítást és hittetek benne” (Ef 1, 13). Isten, az Atya „megerősít és fölken minket Krisztusban. Pecsétjével megjelölt minket és foglalólul szívünkbe árasztotta a Szentlelket” (2 Kor 1, 21–23). A hit rávilágít a kegyelmi élet sajátására. Az ember léte kitágul, új dimenziót kap.

Meglátjuk, hogy eredetünk és végső célunk csakis az örök Istennél lehet. Az erkölcsi skála is ebbe az irányba mutat. A Szentlélek úgy működik a hitben, hogy megszünteti a kötöttséget, a bezártságot és az egyéni világ túlértékelését. A lélektan is elmerenghet az apostolnak ezen a kijelentésén: „Az Úr ugyanis Lélek. Ahol az Úr Lelke, ott a szabadság. Mi pedig mindnyájan, akik földetlen arccal tükrözzük vissza az Úr dicsőségét, a dicsőségben fokról fokra hozzá hasonlóvá változunk át az Úr Lelke által” (2 Kor 3, 17). A Szentlélek tökéletesíti az ember szabadságát. Az apostol elsősorban arra gondolt, hogy a keresztények megszabadultak a mózesi törvény aprólékos előírásaitól és terhétől. De szavának mélyebb értelme is van. Az emberi szabadság csak ott jelentkezhethet tisztult formában, ahol megérezzük, hogy van egy végtelen örök hatalom, amely a szeretet közvetlenségével hívott bennünket a létbe, s ő meg akarja osztani velünk életét, azért felszólít, hogy közeledjünk feléje. Amikor Isten mint Atya, a Fiú és a Lélek elküldésével egészen kitárult az ember felé, akkor ő maga tolta félre a leplet. Egyben megadta a lehetőséget, hogy földetlen arccal szemléljük őt, vagyis hogy mi is kitáruljunk előtte. Ha meggyőződünk Isten irgalmáról, akkor nem kell rejtegetnünk gyengeségeinket. Ha tudom, hogy örök életre hív, akkor nem kell görcsösen kapaszkodnom a múlt dolgokhoz. Ha tudom, hogy egészen elfogad, akkor nem kell bizalmatlankodnom. Ebben a nyíltságban, az ilyen keresztény magatartásban már itt a földön tükröződik Krisztus dicsősége, amelyet Jn 1, 14 úgy jellemez, hogy őt „kegyelem és igazság töltötte be”. Ő volt a szabadság megtestesítője. Tudta, hogy Atya egészen nyitott előtte, hallotta, hogy szeretett Fiának nevezi és kedvét találja benne. Azért neki is egy célja volt: megdicsőíteni az Atyát. Tudta azt is, hogy a világ az Atya teremtménye, azért neki minden erő és hatalom alá van rendelve. Ezért szabadon mozgott a világban. nem volt benne szorongás, félelem, kételkedés. Egyénisége benne van minden tettében, minden szavában, mindig magát adja, nem kell semmit félteni vagy rejtegetni. Ezért Krisztus Lelke bennünk sem a szolgaság lelke lesz (Róm 8, 15), hanem a szabad kibontakozás lelke. Az önző beszűkülés az élet korlátozása. A Szentlélek ébren tartja a tudatot, hogy Krisztushoz tartozunk és az ő sorsában részesedünk. ezért lehet még a szenvedésünk is kiegészítése az ő szenvedésének (Kol 1, 24). Szent Atanáz óta (Ad Serapionem III) az atyák ismétlik a kijelentést, hogy amint a Fiú az Atyát nyilatkoztatta ki, úgy nyilatkoztatja ki a

Szentlélek a Fiút. Mégpedig nekünk és bennünk. A hitben kapunk valamit Krisztus csodálatos azonosságából, s ez a céltudatos, istenkereső élet alapja.” Mi nem a világ lelkét kaptuk, hanem az Istentől eredő Lelket, hogy megismerjük, amit Isten kegyelemben ajándékozott nekünk” (1 Kor 2, 12).

Egyéni gyakorlati síkra is áttehetjük a Léleknek az élettel való kapcsolatát. Ha ő Krisztust nyilatkoztatja ki nekünk, akkor bizonyára úgy, mint az Isten Fiát, aki megtette az Atya akaratát. Jézus élete nem volt beszűkült élet. Még nem akadt ember a földön, akiből a szellem térben és időben úgy kisugárzott volna, mint belőle. Pedig semmi rendkívüli eszközt nem használt. Nem nagy elméleteket tanított, hanem egyszerűen kijelentette, hogy ő az út, az igazság, a feltámadás és az élet, s hogy ő a világ világossága s az örök élet adományozója. A mi életünk is akkor válik teljesebbé ha rajta vagyunk az igazi úton, ha keressük az igazságot és az ő világosságában járunk. Ha magunkban hordozzuk a Szentlelket, akkor már nem úgy tekintünk Krisztus tanítására, hogy esetleg megpróbálkozunk vele, hátha kijön belőle valami. Aki ismeri az evangéliumot, az tudja, hogy Isten mit akar kihozni belőlünk, azért természetesnek veszi, hogy mindennapi kenyeré az Atya akaratának teljesítése legyen. Az engedelmeség az út ahhoz, hogy a szellem egyre jobban átvegye az uralmat a test felett. Ezért az áldozatvállalás is az engedelmesség útja. Jézus bár az Isten Fia volt, engedelmességet tanult abból, amit elszenvedett (Zsid 5, 8).

A Szentlélek által tehát bennünk van a természetfölötti élet, de még kettős arculattal. Kifejeződik benne a „már” és a „még nem.” Pál apostol erősen kihangsúlyozza a még nem-et: „Mi magunk is, bár magukban hordozzuk a Lélek csíráit, sóhajtozunk és várjuk a fogadott fiúságot, testünk megváltását” (Róm 8, 23). Az apostol azt akarja, hogy a reményből éljünk. János ugyanezt más szóval fejezi ki: „Már most Isten gyermekei vagyunk, de még nem nyilvánvaló, hogy mik leszünk” (1 Jn 3, 2). Még hátra van a dicsőséges állapot felöltése a feltámadásban. De nem kétséges, hogy a Lélek jelenléte ennek is a biztosítója: „Halandó testünket életre kelti a bennünk lakó Lelke által” (Róm 8, 11), mint ahogy Jézus feltámadásában is szerepet játszott a „szentség Lelke” (Róm 1, 3). Az élet ígérete tehát itt van, ha egyelőre sóhajtozunk is a terhek miatt. Várjuk a boldog reményt, illetve a remény boldog megvalósulását, azért az életünk más, mint

azoké, akiknek nincs reményük (1 Tesz 4, 12). Amit tehát a szinoptikusok, és részben Pál is az Isten országával fejeznek ki, azt János írásaiban az élet szó tartalmazza. De ez az élet egyúttal igazság és világosság is. A Lélek egyszerre irányít az Atya felé, és az emberek felé, hogy a szeretet kettős parancsának megfelelhessünk. S nem kétséges, hogy az élet elmélyítésében a szeretetnek nagy a fontossága. A Szentlélek megadja a lehetőséget az áldozatos szeretet gyakorlására. Az igazi, szellemi szeretetet sugallja. Azt, amely ingyenes és önzetlen, és amelybe belevisszük egyéniségünket. A rideg alamizsnálkodás nem tesz tökéletesebb emberré, de ha csak egy jó szóval fordulunk mások felé, abban már benne van személyiségünk, s így valamilyen távoli hasonlata az Atya és a Fiú kölcsönös önátadásának. Így magyarázható, hogy amit szeretetből teszünk, azt mindig visszakapjuk, s főleg visszakapjuk egyéniségünk gazdagodásában. Megbocsátásra, türelemre, jóakaratra csak ilyen szellemi beállítottsággal lehet eljutni.

„Imádkozzatok a Szentlélekben”

Júdás levelének (20. vers) ez a felhívása mutatja, hogy az apostoli egyház terminológiájában ilyen kifejezés is volt. A keresztyény ima eleinte követte az ószövetségi hagyományt. Istenre irányult, akit Atyának szólítottak, s ezt az Atyát Jézus nevében kérték, mert ő tartalmazta fel rá az egyházat. De kezdettől fogva nyilvánvaló volt az is, hogy a Szentlélek az egyház egész életét betölti. Ő az Atya ígérete és a felülről jövő erő. Az apostolok így várták, és amikor eljött, első hatása az volt, hogy a jelenlevők „különféle nyelveken hirdették Isten nagy tetteit.” Lukács az apostolok elfogatása után is megjegyzi, hogy amikor a jeruzsálemi hívők imádkoztak, megremegett a hely, ahol összegyűltek, s mindnyájan elteltek Szentlélekkel (ApCsel 4, 31). Az ima meghallgatását a pünkösdi kép jelzi. Tehát megvoltak a szentírási előzményei annak, hogy az egyházban kialakult az ima a Szentlélek eljöveteleért. Ő már itt van, de rejtett módon, hatását azonban érzékeltetni tudja, s mi ezért az „eljöveteleért” imádkozunk. A Marana Tha = jöjj el, Urunk, formula Krisztus második eljövetele-re célzott (1 Kor 16, 22). A Szentlélek eljöveteleért kérték, hogy erőt adjon a keresztyény életre, amíg Krisztus eljöveteleért várják. Az ilyenfajta imának a legkiemelkedőbb tanúja Simeon, az „Új teoló-

gus”, a keleti egyház nagy misztikusa (974–1022). „Jöjj igazi fény. Jöjj örök élet. Jöjj elrejtett titok. Jöjj, meg nem nevezhető érték. Jöjj, felfoghatatlan. Jöjj, felfelé húzó erő. Jöjj le nem nyugvó nap. Jöjj, mert rád vároknak, téged szomjaznak, akik várják a megváltást. Jöjj, te, halottak feltámasztója. Jöjj, hatalom, aki egyetlen intéssel újjáteremt看 mindent...” (Részlet az első himnuszából, idézve Congar i. m. 248.)

Az egyház a Szentlélektől várja szellemi telítettségét, hiszen kultikus közösségnek tudja magát. Nem olyan formában, hogy elfordul a földtől, hanem úgy, hogy mindennek látja a természetfölötti rendeltetését. A hívő számára a világ Isten erejét és bölcsességét hirdeti. Az üdvrend pedig azt igazolja, hogy „Krisztus által a Lélekben utunk nyílt az Atyához” (Ef 2, 18). Az egyház ki akarja fejezni, hogy a létnek van valamilyen szent jellege. Az emberi lét tiszteletet parancsol, és célra tör, ezért nyilatkozik meg rajta a tragikum is. Az ember „jobb sorsra érdemes”. Bűn is azért van, mert az életnek van szent oldala. Az állatvilágban nincs sem bűn, sem tragédia.

Az erkölcsi törvények meglátása is attól függ, hogy érzünk-e felelősséget egy magasabbrendű, szent lét előtt. A szentnek az átérzése a szellem intuíciója. Minden vallás mélyén felcsillan a „félelmetes és vonzó misztérium” (M. tremendum et fascinosum) megsejtése. Krisztus embersége és öntudata a csodálatos példája ennek az intuíciónak. Az Atya dicsőségét látja tükröződni minden teremtményben: a madár énekében, a virág pompájában, a gyermek szemében, az emberi személy méltóságában. Krisztus Lelke erre is megnyitja szemünket. Az apostol az élvezet keresésével szembeállítja a „Lélekkel való eltelést”, mert akkor tudunk énekelni, himnusszal, hálaadással hódolni Istennek (Ef 5, 18–19).

Az igazi ima párbeszéd Istennel, tehát kimondottan szellemi ténykedés. Nem monológ. Tudom, hogy kihez beszélek. Tudom, hogy hall engem, és a maga módján válaszolni fog. De még többet is tudok. Azt, hogy a végtelen szellem, a Teremtő előtt állok, aki felhatalmazott arra, hogy Atyának szólítsam. Ez az atya-gyermeki viszony adja meg az ima szellemi gazdagságát. Tudom, hogy őt nem vonhatom felelősségre, és hogy ő rólam is az örök élet távlataiban gondolkodik, azért intézkedései titokzatosak. Imádkozni csak a hit világánál lehet. A hit megvilágítja azt, hogy ki az Isten és ki vagyok én. De ha már a Szentlélek erejében mondjuk ki azt is, hogy „Abba–Atya”

(Gal 4, 6), akkor ő benne van az egész párbeszédben. A hitben felismerem, hogy Isten a Lelke által tesz képessé arra, hogy feléje forduljak és hogy kitárjam előtte bensőmet. Ő maga fogadott el és hatalmazott fel a bizalomra. Ezt a hitbeli háttérrel újra meg újra fel kell idéznünk, mert az vezet a megfelelő lelkülethez. Ha nem tesszük, megmaradunk a szavak hangzásánál vagy fájdalmaink elsírásánál.

A személyes imához az első lépés Isten személyes megismerése. Ő pedig Jézus Krisztusban mutatta meg magát: a Fiú az Atya képe. A Szentírásban Jézusról az a kép maradt meg, amelyet a Szentlélek sugalmazott. Belőle olvassuk ki, hogy Istennek mi a mondanivalója, a terve, a döntése. Mivel a Szentlélek sugalmazta mindazt, ami Krisztusról ránk maradt, azért ő megadja hozzá a megértést is. Amikor a Szentírást olvassuk vagy róla elmélkedünk, ráhangol az igazi értelemre. Ezért az egyház liturgiájából nem hiányozhat a Szentírás olvasása. Abból kapjuk meg a légkört, amely alkalmas Isten és az ember találkozására.

A Szentléleknek külön szerep jut a kérőimában. L. Beinaert (*Expérience chrétienne et Psychologie*, Paris 1966 331kk) megkülönbözteti az imádságos kérést és a kérő imát. Az elsőben kívánságunkat, szükségleteinket tárjuk Isten elé, aki hatalmasabb, mint mi. A kérő ima azonban nem egyszerűen csak kérés, hanem elsősorban imádság, Istennel való párbeszéd, akaratahoz való igazodás. Kikristályosodott példa erre az Olajfák hegyének jelene. Jézus nemcsak vágyát fejezte ki, hogy múltjék el tőle a szenvedés kelyhe, hanem azt is, hogy legyen meg az Atya akarata. Az ilyen imában Istent elismerjük urunknak, s magatartásunkban benne van az engedelmesség és a hódolat. A kérőima összetett lelki megnyilatkozás. Tudatosítom magamban azt, amire szükségem van, és kívánságomat ráirányítom Istenre. De tudatosítom azt is, hogy Isten előtt állok, ő ígérte, hogy meghallgat, de fenntartotta magának, hogy kérésünket az örök élet távlatában és a mi tökéletesedésünk vonalában teljesíti. Ezért az ilyen ima háttérében megmarad a misztérium. Isten végtelen tudása, irgalma, hatalma, szeretete, gondviselése és üdvözítő akarata előtt hogyan fejezzem ki magam? Ezt a homályt jellemzi az apostol, amikor ezt írja: „Magunktól azt sem tudjuk, hogyan kell helyesen imádkozni. A Lélek azonban maga jár közben érettünk szavakba nem önthető sóhajtasokkal” (Róm 8, 26). A szent és kimondhatatlan misztérium közelében keletkeznek bennünk olyan megsejtések, ame-

lyeket magunk nem tudunk szavakba foglalni. De véges létünk rátámaszkodik a végtelen hatalomra és irgalomra. Ez a Szentlélek műve a lélekben. Ott nem az számít, hogy mire vittük, mit valósítottunk meg és mit tartunk a kezünkben, hanem egyedül az, hogy Isten elfogad bennünket, s azt hozza ki belőlünk, amit öröktől eltervezett. El lehet azon merengeni, hogy Jézus főpapi imájának ez az utolsó kérése: „Atyám, az a szeretet, amellyel engem szeretsz, bennük legyen, és én is bennük legyek“ (Jn 17, 26). Ő tudja, hogy mindennek ez a megoldása. Amikor az emberben feldereng az Atya mindent átfogó irgalmának nagysága, akkor lelkébe száll a béke. Az Atya szeretete a Szentlélek, tehát az élményt csak ő adhatja meg. Itt megélhetjük azt is, hogy kérésünk mennyire eltölpül az Atya nagysága mellett. Ő előbb tudja, hogy mit akarunk, mint mi, s azt is jobban tudja, hogy mi válik javunkra. Csak úgy közelítjük meg a tárgyi rendet, ha kérésünk belenő az Isten tervébe és szeretetébe (J. C. Sagne, *Gottes Verlangen in uns*, Concilium 10, 1974, 665–73).

A lelki ember

Azt a kettősséget, amelyről az apostol beszél, mindenki felfedezheti magában: „A jót szeretném tenni, de a rosszra vagyok kész. A belső ember szerint Isten törvényében lelem örömem, de tagjaiban más törvényt észlelek, s ez küzd értelmem törvénye ellen, s a tagjaiban levő bűn törvényének rabjává tesz” (Róm 7, 21–23). Másutt az apostol úgy jellemzi ezt a belső feszültséget, mint a test és a lélek szembeállítását. A test kívánsága a halálba vezet, a lélek vágyódása ellenben élet és béke (Róm 8, 6). Ismerjük azonban az apostol szóhasználatát. Nála a test a testi embert jelenti, a lélek pedig a lelki embert. Az emberben van valami, ami életét az erkölcsi jó irányába akarja terelni, s van valami, ami inkább a testi ösztönök és földi vágyak irányába mutat. Ha ez kerekedik felül, akkor az apostol a test szolgaságáról beszél. A mózesi törvény főleg az ilyen vágyak ellen szólt, de inkább csak az irányt mutatta, magát a belső kettősséget nem orvosolta. Ezzel pedig tudatosította és szaporította a bűnt. Ezért beszélhetett az apostol a törvény szolgaságáról is. Gyógyulást és megoldást csak magasabb szellemi és erkölcsi tényezőktől lehetett várni. Olyantól, ami a „lélek törvényét”, a lelkiismeret szavát erősíti, s egyúttal gyengíti a testi vágyakat. A megigazulásban úgy kapjuk a Szentlelket, mint a gyógyító és fölemelő kegyelem forrását.

A megváltás nem mechanikusan orvosolta elesettségünket, hanem az isteni erők bevonásával. Az Isten Fia a mi bűnös testünkhöz hasonló tesben jelent meg (Róm 8, 3), s megmutatta, hogy azt be lehet vonni egy felsőbb isteni szférába. Először ő vált lelki emberré, ő hordozta magában az Isten Lelkének teljességét. Ezért neki nem volt szüksége a mózesi törvényre. Gondolatait és tetteit a szeretet belülről motiválta, ezért egészen szabad volt, és nem állt sem a bűn, sem a test, sem a törvény szolgasága alatt. Amikor a hitben azonosítjuk magunkat vele, és a keresztségben testének tagjává válunk, akkor saját állapotát ajándékozza nekünk: a Lélekkel való telítettség állapotát. A tőle kapott Lélek a forrása természetünk gyógyulásának. A kegyelem a lét síkján lelki emberré tesz, de azt a hitben és a magatartásban tudatosítani kell. Ide is érvényes a „már igen” és „nem” állapot. A kegyelmi adomány egyúttal feladat. Ezért megmarad a belső kettősség, és megmarad a küzdelem. De a lelki emberben a kettősség már nem az elesettség kifejeződése, hanem az érdemszerzés lehetősége. Az apostol érvelése világos. Akiben benne lakik Krisztus Lelke, az Krisztushoz tartozik, s bár a test régi törvénye megmarad, de tudjuk, hogy lelkünk új életet kapott, sőt a bennünk lakó Szentlélek a test feláldozásának is záloga lett (Róm 8, 10–11). A test előtt tehát magasabb cél lebeg a halál látszata ellenére is. Ebből következik, hogy a test erőtlenségébe, ellentmondásos természetébe nem szabad belenyugodni: „Nem vagyunk a test lekötözöttjei, hogy a test szerint éljünk” (uo. 12). A test szolgaságával szemben a fogadott fiúság Lelkét kaptuk, aki állandóan tanúskodik bennünk erről a kiváltságról. Sőt örökségünknek is ő a foglalója. Ha bennünk lakik Krisztus Lelke, akkor el kell jutnunk oda, ahová ő eljutott. De követni kell az ő módszerét is. Ő a földi küzdelmekben és a vértanúság vállalásában vetette alá testét az engedelmességnek, azért az önfegyelmezés az ő követése: „Ha vele együtt szenvedünk, vele együtt meg is dicsőülünk”. Az ő példája azt is elénk tárta, hogy „ennek az életnek a szenvedései nem mérhetők össze azzal a dicsőséggel, amely majd megnyilvánul rajtunk” (Róm 8, 18). A megváltás tehát úgy orvosolja a bennünk levő kettősséget, hogy belülről gyógyít, kívülről pedig magasztos motivumot ad önmagunk fegyelmezéséhez és neveléséhez.

A lelki szabadságot ezen a vonalon éljük meg. A szabadság tudatos állapot: látom magam előtt a célt, és eltölt a meggyőződés, hogy a célt érdemes követni. Az apostol ezt úgy fejezi ki, hogy „új lélekkel

szolgálunk, nem pedig elavult betű szerint” (Róm 7, 6). A szabadság nem tétlenség és nem kötetlenség, hanem haladás a kívánt cél felé. Mostani szabadságunk az út szabadsága, nem a megérkezése. Nem vagyunk mentesek a kísértéstől, a fáradtságtól, a homálytól, a bizonytalanságtól, de tudjuk, hogy ezek nem állíthatnak meg, és nem vehetik el kedvünket. A Szentlélek gondoskodik a transzcendens szemléletről: a jelen szenvedések nem mérhetők össze a jövő dicsőséggel. Igazi lelki szabadságot alakít ki, ahol tisztázódik a cél és tisztázódik a motivum. Olyan hitről van itt szó, amely nemcsak hallgatja az isteni tanítást, hanem meg is akarja valósítani (Jak 1, 22), vagy olyanról, amely a szeretetben teljesedik ki (Gal 5, 6). Az igazi szeretet nemcsak erény, és nemcsak a másik javát akarja, hanem a szemet is megnyitja új szellemi meglátásra. A Szentírás odáig megy, hogy kimondja: „Aki nem szeret, az nem imeri Istent” (1 Jn 4, 8).

A szellemi átalakulás struktúrája adva van a keresztséggel. A vízben való alámerítésben magunkra öltjük Krisztus halálát, vele együtt meghalunk a bűnnek, hogy aztán a feltámadt Krisztus erejében éljünk Istennek (Róm 6, 3–4). A lelki szabadság nemcsak kegyelmi ajándék, hanem megvívott küzdelem eredménye is. Az aszkétikai szempontra éppen itt kell felhívni a figyelmet. A lelki életben mindenkinek a maga egyéni szabadságát kell kialakítania. Saját belső és külső kötöttségeitől kell megszabadulnia és alkalmassá válnia Isten akaratának elfogadására. Krisztus a szinoptikusoknál még csak arról beszél, hogy az embernek tudnia kell elhagyni anyagi javait, rokonságát, társadalmi helyzetét és késznek kell mutatkoznia arra, hogy mindennap felvegye a keresztet. Amikor az apostoli igehirdetés konkretizálta ezeket a szavakat, előttük elsősorban a megtérők hagyományos életkörülményei lebegtek. Krisztus követése megkövetelte, hogy szakítsanak a becsontosodott múlttal, a mózesi törvényhez tapadó szokásokkal, külsőségekkel, és alakítsanak ki új értékelést. Ehhez valóban tudni kellett kiszakadni a környezetből és számolni az ellentmondással. Krisztus saját példájával még különösen arra a szabadságra mutatott rá, amely együtt jár az anyagiaktól való függetlenséggel: „A rókáknak vackuk van, az ég madarainak fészkek, de az Emberfiának nincs hová fejét lehajtania” (Lk 9, 59). Az anyagi kötetlenség kivívása azonban nem fakírmutatvány, nem is a földi értékek megvetéséből származik, hanem annak belátásából, hogy minél több táplálékot adunk az ösztönnek és a különféle vágyaknak, annál töb-

bet akarnak, s ezzel akadályoznak az áldozat vállalásában vagy a nagylelkűségben. Pozitív oldalról természetesen meg kell lenni a gondviselésbe vetett bizalomnak is. Isten mellettünk áll és segít abban, hogy Isten országáért, mások javáért és saját üdvösségünkért fáradozzunk.

Pál apostol egész részletességgel átélte ezt a szabadságot, amikor a kegyelmi megvilágosítás alapján szakított múltjával és Krisztushoz szegődött. Az a múlt, amelyhez farizeusi hagyománya alapján ragaszkodott, már csak emlék. Amit azelőtt előnynek tartott, azt most hátránynak tekinti. Elfelejteti azt, ami mögötte van és nekifeszül annak, ami előtte van (Fil 3, 13). Ebben a szabadságban azonban van egy sajátos elem, amelyet így fejez ki: Krisztus magához ragadott engem (uo. 12). Így akarja ő is megragadni azt, ami előtte van. Csak más szavakkal való kifejezése ez annak, amit Krisztus hangoztatott, hogy az ember Isten országáért legyen kész elhagyni mindent. Amikor tehát megtagadjuk magunkat, nem légüres térbe lépünk, hanem a nagyobb érték biztos reményével cselekszünk. Lelki szabadság csak ott fejlődik ki, ahol van lelki tartalom. Aki ezt a lelki tartalmat átfogja szeretettel, az megtalálja élete értelmét. Isten országa olyan, mint az elrejtett kincs, vagy mint a csillogó gyöngy. Aki megtalálja, meg akarja szerezni, akár régi javai árán is. Az ilyen értékek meglátásához szem kell, s ezt adja meg a Szentlélek a hit világosságával. Az igazság szabaddá tesz titeket (Jn 8, 32). Minden igaz ismeret gazdagít, de amikor az Istentől közölt teljes igazságot elismerjük, amiben benne van az üdvösség ígérete, akkor megéljük emberi mivoltunk nagyságát. Nem vagyunk szélről hajtott levelek, hanem Isten gondviselésének tárgyai. Egyben megéljük azt is, hogy a szabadság benső lényege a szeretetben kifejeződő személyes kapcsolat. Mivel az ember nem elég magának, azért a függetlenség tudata nem töltheti be a lelkét maradandóan. Szellemiségünk tartalomra vágyik. A szabadság élménye csak személyes kapcsolatban tisztázódhat. Ott vagyunk szabadok, ahol megengedik és lehetővé teszik, hogy megvalósítsuk magunkat. Viszont a megvalósításba beletartozik a másoktól kapott tudás, a gondolat, az érzelmek cserélése és a szeretet ajándéka. A szellemi szabadság első élménye annak a tudomásul vétele, hogy a másik szabadon, önzetlenül fordul felém és lehetővé teszi, hogy én is viszonzzam ezt a magatartást. Igazában akkor vagyok szabad, ha szabadon elindultam a szeretet irányába, mert átélem a kapott értékek gazdagí-

tó voltát. A hitben mindezt Istenre alkalmazzuk. Ő előbb szeretett minket, szabadon felénk fordult, feltárta az örök élet értékeit és lehetőséget ad, hogy kialakítsam vele az én-te viszonyt. Isten közel van és mégis végtelenül távol. Ő a világosság és a felfoghatatlanság, az élet támasza és az abszolút szentség, a konkrét követelmény és a nagylelkű irgalmasság. Ezért a vele való kapcsolatba befér a csodálkozás, a kérdezés, a függés, a hála, a hódolat és a remény csak úgy, mint az önálló kezdeményezés vagy újra kezdés. Az Istennel fennálló igazi kapcsolat az emberi szeretet-kapcsolat ősképe. Döntő tényező egymás szellemiségének átvétele. Isten esetében ez így hangzik: „Abból tudjuk, hogy benne élünk, ő meg bennünk, hogy Lelkéből adott nekünk” (1 Jn 4, 13). A kegyelem azért növeli a lelki szabadságot, mert benne van a tudat, hogy Isten ingyen, előzetesen tárult ki felénk, s a belénk öntött szeretet ezt a viszont kitarulást hozza létre.

Nézzük, hogy az apostol hogyan éli meg a lelki embernek ezt a szabadságát. „Mindenkitől független voltam, mégis mindenkinek szolgája lettem, hogy minél többet megnyerjek” (1 Kor 9, 19). Belső függetlenségében tudott igazodni az emberekhez. Tudta, hogy őt nem kötelezi a mózesi törvény, de a zsidók között megtartotta, hogy tisztelje azok meggyőződését. A pogányokra viszont semmi más terhet nem akart rakni, csak Krisztus törvényét, amelynek ő is alárendeltje volt. A gyengék között tudott gyenge lenni, vagyis tanúsítani, hogy minden ismerete ellenére keresi az igazságot, és minden kegyelmi nagysága ellenére küzd természetének gyarlóságával. Az igazi lelki szabadság abban mutatkozik meg, hogy az igazság és a szeretet követelményeitől nem akarunk függetlenek lenni.

A bűnbánat szelleme

Az egyház bűnbocsátó hatalmában a Szentléleknek különleges szerepe van: „Vegyétek a Szentlelket, akinek megbocsátjátok bűneit . . .” (Jn 20, 21). A kijelentést több oldalról elemezhetjük. Isten lelke az Ószövetségben az újjáalakító erő, és az isteni beavatkozás jelképe. Arról gondoskodik, hogy Isten akarata megvalósuljon. Jézus kijelentése szerint, a legsúlyosab bűn, a Szentlélek elleni beszéd, a Lélek káromlása nem nyer bocsánatot sem ezen, sem a másvilágon (Mt 12, 32). Bizonyára azért, mert a Lélek kiáradása Isten szeretetének és ir-

galmának különös bizonyítéka, tehát aki ezt visszautasítja, abban benne van a megátalkodottság veszélye. Végül Jézus a Szentlélek tevékenységei közé sorolja azt is, hogy meggyőzi a világot a bűnről (Jn 16, 8). Az ember csak úgy jut el a bűnbánatra, ha előbb felismerte bűnösségét. Tulajdonképpen ez a szerep a Szentlélek nevéből is következik. A Lélek jelzője a Szentírásban különösképpen a „szent”, pedig az ő szentsége ugyanaz, mint az Atyáé és a Fiúé. A név nem is a belső személyi létre utal, hanem a kifelé való hatásra: ő az Isten szentségének az érzékeltetője és kifejezője. De amikor ezt teszi, amikor megvilágítja a szentet, akkor rámutat annak ellentétére is. A Lélek világosságának erejében ismerjük fel az erényt és a bűnt. Ezért a bűn nagyságát igazában csak a hívő látja meg. Hasonló következtetésre jutunk akkor is, ha a Szentlelket a szeretet forrásának tekintjük. Ahol ő jelen van, ott feltűnik a kontraszt, a szeretetlenség és a közömbösség is. Ő mint szellem érezteti a szellem szépségét, felsőbbrendűségét, tisztaságát, s ezzel arra képesít, hogy összehasonlítsuk azt az ösztönös vágyak földiességével. A Lélek az ilyen hatásokkal önismeretre nevel bennünket. Eszünkbe juttatja kicsiségünket, elesettségünket, elégtelenségünket. A bánat kezdete az elképzelt nagyságunkból való kiábrándulás. Már a zsoltáros így imádkozott: „Ne taszíts el színed elől, és szent lelkedet ne vond meg tőlem” (Zsolt 51, 13). Érdekes, hogy a mai karizmatikus mozgalom is azt hangoztatja első követelményének, hogy az ember ismerje el saját bűnösségét. Ugyanezt hangoztatták a reformirányzatok is a történelem folyamán. Péter is először bűnbánatra szólítja fel hallgatóit pünkösöd ünnepén (ApCsel 2, 38).

Amikor a feltámadt Krisztus János evangéliuma szerint a bűnbocsátó hatalmat a Szentlélek közlésével adta át, jelezte, hogy ettől kezdve saját hatalmát a Lélek által gyakorolja, illetve általa szerez érvényt tanításának és erkölcsi követelményeinek. Ő ezután a Lélek által van jelen az egyházban, s kegyelmi hatását is általa fejt ki. A kegyelmi kiáradás struktúrája nem más, mint az ő külső messiási viselkedésének belső képe. Nyilvános működését azzal kezdte, hogy felhívta az embereket bűnbánatra és hitre, s egész viselkedése úgy tükrözte Istent mint Atyát, aki irgalmával fordul az ember felé. Ezért bízhatunk benne és bizalommal közeledhetünk hozzá. Más szóval azt mondhatjuk, hogy amilyen kép maradt Krisztusról az evangéliumban, az tükrözi az idők végéig az ő főszerepét az egyházban.

Az állandó megújulást az apostol így szemlélteti: „A régi megszűnt, valami új valósult meg. De ezt Isten viszi végbe, akit Krisztus kiengesztelt irántunk, és aki minket a kiengesztelődés szolgálatával megbízott . . . Tehát Krisztus követségében járunk, maga az Isten int benneteket általunk: engesztelődjete ki Istennel” (2 Kor 5, 16–20). Ha az egyháznak ennyire feladata a kiengesztelődés, akkor a külső igehirdetés és a lelkipásztori praxis csak úgy lehet természetfölötti és eredményes, ha belülről a kegyelem ráhangolja a szíveket. Az apostolok küldetésében ott van a Szentlélek: „Mi nem a világ lelkét kaptuk, hanem az Istentől eredő Lelket, hogy megismerjük, amit Isten kegyelemben ajándékozott nekünk” (1 Kor 2, 12). A bűnbánat szentségének feloldozó szavai is utalnak a Szentlélekre: „Isten, a mi irgalmas Atyánk, aki Szent Fiának kereszthalála és feltámadása által kiengesztelődött a világgal, és kiárasztotta a Szentlelket a bűnök bocsánatára, az egyház szolgálatára által bocsásson meg neked és adj a békét.”

„Ahol Isten Lelke, ott a szabadság”

Ezekiel (36, 26–27) az Istentől ígért megigazulást így írja le: „Új szívet adok nektek és új lelket oltok belétek. Kiveszem testetekből a kőszívet, és hússzívet adok nektek.” A kép arra emlékeztet, hogy a régi törvény kőtáblákra volt írva, és felhívásai is rideg figyelmeztetések voltak. Hasonló ridegséggel, a szolga számításával állhatott hozzá az ember is. Az új szövetség a szeretet parancsát hozza majd, és egyben megadja a belső segítséget a szeretet követelményének teljesítésére. A kőszív és a hússzív ellentéte azt jelzi, hogy a szeretet törvénye hajlékonnyá, érzővé, meleggé teszi az embert. Ahol a szeretet vezet, ott egyúttal szabadnak érezzük magunkat. A Szentlélek a szeretet forrása bennünk, azért ahol ő jelen van, ott kifejleszti Isten gyermekeinek a szabadságát. Ezért áll elő az apostol ilyen felhívással: „Testvérek, meghívástok szabadságra szól, csak ne éljete vissza a szabadsággal a test javára (Gal 5, 13). A szeretet feltünteti a törvény kötelező erejét, de lendületet is ad a megtartására, s ebből fakad az ilyen öntudat: „Akiket Isten Lelke vezérel, azok Isten gyermekei” (Róm 8, 14). Szent Ágoston úgy magyarázza ezt a lelkületet, hogy a hívő ember nem érzi magát a törvény alatt levőnek, de a törvénytől függet-

lennek sem, mert magában hordozza a törvényt (In Joan. III, 2, PL, 35, 1397). Önként, belső meggyőződésből vállalja azt, ami helyes. Hasonló módon fejtegeti a kérdést Aquinói Tamás is (In 2 Kor c. 3, lect. 3). Egyúttal ki is mondja, hogy az új törvény nem más, mint maga a Szentlélek, vagy közvetlen hatása: az a hit, amely a szeretet által válik tevékenyvé (I–II, q 106, a 1).

A kereszténység tehát nem törvényrendszer, bár át van szöve Isten törvényével. Nem is egyszerűen erkölcsi rendszer, bár az erkölcs belső lényegéhez tartozik. Már az apostoli igehirdetés úgy fejezte ki magát, hogy itt Isten oikonomia-járól, háztartásáról, életközösségéről van szó. A Szentlélek kiáradása az embert bevonja az isteni természet közösségébe. Szellemi természetünk valamit átvesz az isteni természet hasonlóságából, s ezért a kegyelem hatása alatt áll. Az 1 Jn 3, 9 a vízből és Szentlélekből való újjászületést úgy emlegeti, hogy akik Istentől születtek, azok nem követnek el bűnt, mert maga Isten bennük marad. Az ő jelenléte azonban transzcendens és természetfeletti, azért földi természetünket nem köti meg, ellenben beleoltja a szeretet vonzalmát, és ez a bűnnel ellentétes irányba mutat. A hívő emberek sokszor megtapasztalják a léleknek azt a bélyegét, amit a szeretet törvénye ad. Néha egészen kiemelkedő példákkal találkozunk. Alfréd Delp a Gestapo börtönében a kivégzése előtti napokban (1945. febr. 2) írt kommentárt a Veni Sancte Spiritus himnuszhoz. Ebben ilyen gondolatokat találunk: Én megenyhítlek titeket, s Urunknak ezt a szavát a Szentlélek váltja be. Belülről tölt el bennünket az erő, a szellemi bizonyosság és a szellemi felsőbbrendűség. Hányszor megkaptam ezt az utóbbi hónapok zaklatásai közepette, amikor túlerővel álltam szemben. A frissesség és az erő belülről jelentkezett, mint a felkelő nap, és a lecsendesített vihar meg a legyőzött fáradtság nyugalma töltötte el lelkemet . . . A Szentlélek Istennek az önszeretete, s az embernek bele kell élni magát ebbe az önszeretetbe. Akkor kapjuk meg az igazi szeretetet a világ iránt és az igazi képességet az életre. Istennek ez a közelsége kell, hogy eltöltsön bennünket, és saját szűk kereteinket kiszélesítse. Akkor válunk képessé arra, hogy igent mondjunk, és hogy vele találkozzunk. Isten bennünk és általunk saját magát fogja akkor igenelni, s ez a mi igazi életünk (Im Angesicht des Todes, Frankfurt, 1956, 180).

A nehéz helyzetek lehetnek a nagy kegyelmeknek és nagy élményeknek az alkalmai, és ma egyre jobban figyelünk ezekre. Sőt úgy

figyelünk fel, mint a Szentlélek megnyilatkozásának alkalmaira. A modern élet a maga ezernyi szövevényével szinte észrevétlenül körülveszi az egyént sokféle kötöttséggel úgy, hogy fennáll az egyéniség elvesztésének veszélye is. Az Isten gyermekeinek a szabadsága illetve ennek a tudata annál fontosabb a személyes kibontakozáshoz. Az apostol más adottságok között is felhívta a figyelmet arra, hogy a hívők ne tegyék magukat emberek rabszolgáivá (1 Kor 7, 23). Nem a társadalmi rabszolgaságra gondolt, hanem arra, hogy ferde nézetek átvételével ne kössék életüket emberi csoportokhoz. A megmerevedés veszélye kísér minden intézményt, az egyházat is. Jelentkeznek új meglátások, gyakorlati megoldások, amelyek később már inkább hátráltatják az evangélium szellemének megvalósulását, s ilyenkor az igazi reformot nem könnyű megtalálni. Főleg azért, mert egyesek és a hivatalok meg akarják tartani pozíciójukat. Ezzel a jelenséggel szemben mutatta ki a II. Vatikáni zsinat, hogy „minden társadalmi intézmény gyökere, hordozója és célja az emberi személy kell, hogy legyen” (Egyház a mai világban 25, 1). Amikor ezen a téren eligazodást keresünk, szükség van a szellemek elbírálásának karizmájára (1 Kor 12, 10). Ma kétségtelenül előtérbe lépett a szabadság gondolata az egyházban. Az elmélet és a gyakorlat egyre jobban kifejezi, hogy a hit szabad meggyőződés. Azelőtt jobban megelégedtünk a hagyományos vallásossággal és a hagyományos magatartás kötelező erejével. A pluralizmus emlegetése is a szabadság irányába mutat. Az egyháznak mint intézménynek is meg kell őriznie ezt a lelki szabadságot. Nem kötheti magát divatos eszmékhez. A lelki függetlenség az előfeltétele annak, hogy mindenki felé tudjon fordulni. Úgy mint az apostol mondja: „Nem vagyok szabad ember? Nem vagyok apostol? (1 Kor 9, 1). Vagy talán éppen ezért érzi magát szabadnak, mert apostol, és részese lett Krisztus szabadságának? Ezért mondhatja azt is, hogy mindenki szolgája lett, hogy mindenkit hozzásegítsen az üdvösséghez (uo. 19). Pál apostolnál az apostoli szabadság különösen a Krisztusról szóló nyílt beszédben, a parrhesiában, az igazság felderítésében mutatkozott meg. Ő tudta, hogy a keresztfeszítettről szóló igehirdetés a zsidók előtt botrány, a pogányok számára balgaság, mégis bátran és nyíltan beszélt róla, hiszen abban jelent meg Isten üdvözítő ereje. Igehirdetését ismételten kapcsolatba hozza a Szentlélekkel: apostoli munkájában a hívők imája és a Szentlélek segíti (Fil 1, 19), hiszen az a Lélek szolgálata, nem a betűé. (2 Kor 3, 7). A zsi-

nat óta a törekvés az, hogy az egyház megszabaduljon sok olyan történelmi tehertételtől, amelyek a múltban ráakódtak. Ma már érezzük, hogy az egyház akkor tud legtöbb emberhez szólni, ha minden erejével szellemi és természetfeletti célját fejezi ki, s különbséget tud tenni a történelmi megjelenési forma és a Krisztustól akart lényeg között. Az egyház szabadsága nem okvetlenül a politikai szabadság, s mint intézménynek sem az a célja, hogy maga körül valamilyen szélcsendet biztosítson, hanem az, hogy szószólója és védelmezője legyen az elnyomottaknak, a szegényeknek és mindenkinek akinek szabadsága veszélyeztetve van. Ezt csak akkor tudja megtenni, ha nem kell saját kiváltságait védelmezni vagy fölösleges történelmi terheit cipelni.

A Lélek ajándékai

Az egyházi teológiában már Ireneusz (Adv. Haer. III. 17, 3) megkezdte Izajás 11, 1 kiértékelését: „Vessző kél majd Izáj törzsökéből, s hajtás sarjad gyökeréből. Az Úr lelke nyugszik rajta: a bölcsesség és az értelem lelke, a tanács és az erősség lelke, a tudás és az Úr félelmének lelke, s az Úr félelmében telik öröme.” A Hetvenes fordítás és a Vulgáta az Úr félelme helyett egyik helyen jámborságot olvasott, s így alakult ki a hét ajándékról szóló tanítás, s a hetes számban a teljességet látták. Hiláriusz és Alexandriai Cirill a Szentlélek különböző hatásait látták bennük. Ágoston kapcsolatba hozta őket a hegyi beszédben emlegetett boldogságokkal és a Miatyánk hét kérésével. A rendszerezés Szent Tamástól származik (I–II, q. 68–70), s ő igyekszik tekintetbe venni Pál apostol tanítását és a keresztény misztikusok tapasztalását. Gondolatmenetének közepén a Róm 8, 14 áll: „Akiket az Isten Lelke vezérel, azok Isten gyermekei”. Vagyis a Szentlélek úgy vezet bennünket, hogy szolgáljuk Isten dicsőségét és eljussunk a megígért örökségre. A Lélek ajándékain a teológusok olyan kegyelmi hatásokat értenek, amelyeken keresztül Isten maga irányít bennünket, ezért azok különböznek a belénk öntött erkölcsi erényektől. Hiszen az erények csak képességet adnak a cselekvésre, de azt nekünk kell aktualizálni. A Lélek ajándékai éppen abban segítenek, hogy a képességeket megfelelő módon aktualizáljuk. Bennük van a megvilágosítás és az ösztönzés. Az egyes adományok neve is ezt mutatja: böl-

csesség, értelem, tanács, erősség, tudomány, ájtatosság és az Úr félelme. Mind olyan módozatok, amelyeknek segítségével jobban felismerjük a szeretet követelményeit s megfelelő módon tudjuk megvalósítani. Nem úgy kell elképzelni őket, hogy a belénk öntött erények fölött állnak, hanem inkább azoknak a szolgálatában. A Lélek adományai olyanok, mint a személyes ösztönzés, amely kellő időben és kellő módon figyelmeztet és kísér kötelességeinkben. Az ajándékok és a boldogságok közötti összefüggés levezethető a fogalmak rokonságából és a kegyelmi rend egységéből, s annak különböző módon lehet teológiai értelmet adni. Szent Tamás pl. az értelem ajándékáról azt mondja, hogy a természetfölöttség megragadásával tökéletesíti a hitet, s így hozzájárul a szív tisztaságának kialakulásához. De a hitet egyúttal a tudomány ajándéka is tökéletesíti, amennyiben biztos ítéletet ad a dolgokról és a kötelességekről. Ezt az ítéletet intuitív módon adja meg, hiszen így jut kifejezésre benne az ajándék jelleg. A reménnyel mint erénnyel az ajándékok közül leginkább az Úr félelme van összefüggésben, hiszen ahhoz segít, hogy alá vessük magunkat Istennek és mindent tőle várjunk. A szeretet erényét pedig elsősorban a bölcsesség táplálja, a boldogságok közül pedig a békesség szeretete áll vele egy vonalban. Az igazságosság erényét az ájtatosság ajándéka segíti, mert arra készíti, hogy megadjuk mindenkinek, ami illeti. Amint látjuk, az ilyen egyeztetések inkább a rendszerezés kedvéért alakultak ki, és nem is felelnek meg mindig az eredeti bibliai értelemnek. Iz 11, 1 a Messiás viselkedését akarja jellemezni, a nyolc boldogság pedig egyszerűen azt a lelkületet, amely fölött áll a törvény betűjének, és amellyel az Isten országának követelményeit meg lehet valósítani. A Szentlélek ajándékait tehát a maguk egyetemességében és belső összefüggésében kell néznünk, s akkor megértjük, hogy mit fejeznek ki: a Messiás által hozott kegyelmi rend szellemiesíti az életet és közvetlenül ráirányítja a természetfölötti célra. Amikor azonban Szent Tamás így kapcsolatba hozta őket a keresztény erkölcstannal, jelezte, hogy a teológia nem törvényelemzést akar adni, hanem Krisztus követését világítja meg, mégpedig abban az értelemben, hogy ott a belső kegyelmi képesítést is megkapjuk, nemcsak a követendő normát.

Ebben az összefüggésben említést tehetünk még a „Lélek gyümölcseiről” is (Gal 5, 22). Itt sem kegyelmek különböző fajtáiról van szó, hanem inkább a kegyelmi rend megtapasztalásáról. A Galata le-

vélben az apostol arról beszél, hogy a hívők a Szentlelket nem a mózesi törvény megtartásáért kapták, hanem a Krisztusba vetett hit alapján, s a Lélek jelenlétéről a hitben tapasztalást szerezhettek mind egyénileg, mind közösségben. A Lélek gyümölcsei a keresztény élet örömet, lendületét, szellemiségét tárják fel, szemben a „test cselekedeteivel”, az önzéssel, kicsapongással, fajtalansággal, bálványimádással, tobzódással és hasonló tettekkel. A törvényt éppen az ilyen tettek ellen hozták. A Lélek jelenlétének bizonyítéka az, amit a közösség megél: a szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelidség, önmegtartóztatás. Tulajdonképpen ugyanazt kapjuk itt, mint az 1 Kor 13, 4-ben, ahol az apostol a szeretet megnyilatkozási formáit írja le. Az Isten szeretetének átélése elvezeti az embert az embertársi szeretet megvalósításához. Az így megtisztult vallásos élet igazolja, hogy a kinyilatkoztatásban nemcsak tanítást kaptunk Istentől, hanem saját életét tárta ki, s mi már itt a földön átvehetünk valamit annak örömeiből, szellemiségéből, emelkedettségéből. Ez a szellemiség és öröm képesít arra, hogy a küzdelemben és a szenvedésben is megőrizzük a krisztusi lelkiületet.

Karizmatikus megújulás

Tudatos vallási körökben ma programm lett az úgynevezett karizmatikus megújulás. Alkalomadtán ilyen néven is emlegetik: Szentlélekben való keresztség. Az utóbbi szóhasználatnál azonban vigyázni kell. Az Újszövetség a Lélekben való keresztséget, a Szentlélekből való újjászületést az egyházi keresztségre érti. Az apostolok esetében azt a Szentlélek pünkösdi eljövele helyettesítette. De ők utána már vízzel kereszteltek és úgy közölték a Szentlelket. Ma egyesek úgy fogják fel keresztény mivoltukat, hogy nem sokat gondolnak a keresztségre és a bértálásra, hanem kis csoportok imaközösségében akarják elnyerni a Szentlelket, s ezt nevezik „Szentlélekkel való keresztelésnek”. Mintha bennük is ismétlődne az első pünkösdi. Ezzel szemben az igazi karizmatikus megújulás alapul veszi az egyház szentségi rendjét, s a hitből kiindulva igyekszik tudatosítani azt, amit már megkaptunk a megigazulásban. Hiszen minden megkeresztelt ember elmondhatja, hogy Isten „pecsétjével megjelölt minket és foglalóul szívünkbe árasztotta a Lelket” (2 Kor 1, 22). A megújulásnak azt a

módot kell követni, amit a zsinat az egész egyház életére vonatkozóan követett. Nem változtatott semmit az egyház krisztusi alkotmányán, hierarchikus berendezkedésén, de az egyoldalú jogi-intézményes szemléleten túl rámutatott a dinamikus kegyelmi szolgálatra. Az egyház Isten szervezett népe, amelyet a Szentlélek jelenléte tesz természetfölötti közösséggé.

Az igazi karizmatikus megújulás tehát az egyházat úgy veszi, mint Krisztustól alapított intézményt, amely ugyanakkor kegyelemmel átszőtt szervezet is. Tehát nem akar benne sem „kegyelmi gépezetet”, sem pusztán jogi szervezetet látni, hanem a racionalizmus és szekularizmus kísértésével szemben igyekszik népszerűsíteni a természetfölötti szempontokat, s az evangéliumot úgy akarja fogadni, mint az üdvösség örömhírét. Az egyháztagság megélésében a testvériség a jelző, nem a vezetők és vezetettek merev kapcsolata. Nem tagadható, hogy a karizmatikus megújulás is úgy jelentkezett korunkban, mint modern követelmény, sőt mint divatos eszme. Önmagában az ilyen emberi jelenség magától értetődő, de egyúttal a kovász szerepét is betölti. A kezdeti lelkesedés, a látványos megmozdulás aránylag hamar lelohadt, talán a csoportok maguk is kisebbek lettek, de tapasztalható a maradandó érték is. Egyre jobban bevonult a hívők tudatába, hogy az Isten országának lélektől eltöltött emberekre van szüksége, akik tudnak kezdeményezni, áldozatot hozni, s akik tükrözni akarják, amit magukban hordoznak, és úgy tekintik magukat, mint Isten munkatársait az üdvösség munkálásában. Amellett arra is hivatkoznak, hogy ma az élet túlságosan programozott, szervezett. Szinte minden lépést előre kiszámítanak számítógépekkel, s alkalmazzák a valószínűségszámítást vagy a közvéleménykutatást. Még az egyházi igehirdetés és a liturgia is inkább az észhez szól, nem a szívhez. Ezért az ember legalább a vallásban szeretne személyes élményt és szabadságot találni.

A karizmatikus csoportok alaptörvénye az önkéntesség és a bensőség. Az élményszerűséget mozgással, megnyilatkozással (nyelvek adománya), vidám, lelkes énekkel akarják biztosítani, hiszen Isten előtt az egész ember számít, s a testben levő ember akarja kifejezni örömet, háláját, engesztelését. A kérdés azonban hamar jelentkezett, hogy ezek a csoportok szervesen beilleszkednek-e a helyi egyházba, vagy egyházzá akarnak válni az egyházban? Hiszen fellépésük s magatartásuk eléggé szokatlan volt. De azt is lehetett remélni, hogy az

egyház pneumatikus szempontjait jobban kifejezik, illetve alkalmat adnak annak teológiai kifejtésére. A kezdeti nehézségek után ez ma már útban van. A teológiában már a zsinat előtt megindult a pneumatológia rendszerezése és lekipásztori felhasználása, és így a mozgalomnak volt mihez nyúlnia. Mindenesetre az eddigi tapasztalatok alapján megállapíthatjuk, hogy a karizmatikus csoportok stílusa nem mindenkinek felel meg, ezért nem szabad kizárólagosan alkalmazni. Vagyis nem volna ajánlatos, hogy úgynevezett karizmatikus egyházközségeket szervezzenek. Legföljebb úgy, hogy csak a hívők egy-egy csoportját foglalják magukba, nem pedig a helyileg ott lakó hívőket. Méginkább vigyázni kell a karizmák alapjellegére, hogy azok az egész közösség javát szolgálják, nem pedig a csoportok elkülönülését (1 Kor 12, 7). De ugyanakkor a karizmatikus csoportok betölthetik az elit szerepét olyan értelemben, hogy mindvégig nyitottak maradnak mindenki felé az egyetemes szeretet hirdetésével és megvalósításával. Ahogy ma az egyház kifejezi küldetését a világ felé, úgy kell nekik is ezt a célt maguk elé tűzni. Ha tehát nem is kívánjuk, hogy a karizmatikus csoportok stílusa átterjedjen az egész egyházra, azok mégis jó szolgálatot tehetnek abban a vonatkozásban, hogy fölkeltik az érdeklődést a misztérium iránt, és példát adnak a tevékeny szeretet gyakorlására a mai világban. Azt is látni kell, hogy főleg a fiatalokból álló csoportok hajlamosak az egyoldalúságra és a túlzásra, azért hangoztatni kell az egyházi tekintély illetékességét a karizmatikus jelenségek felett is, mint ahogy arra az apostol maga is példát szolgáltatott (1 Kor 14).

Mi a karizma?

Az újszövetségi iratokban a szót 1 Pt 4, 10-en kívül csak Pál leveleiben találjuk, mégpedig tizenhatszor. Jelentése mindig a kharisszal, a kegyelemmel kapcsolatos. Figyeljük meg az apostol szóhasználatát: „A nekünk juttatott kegyelem (kharis) szerint adományaink (kharismata) is különbözők” (Róm 12, 6). „Hálát adunk az isteni kegyelemért, amelyet Jézus Krisztusban nyertetek . . . s így semmiféle kegyelmi adományt (kharisma) nem nélkülöztök” (1 Kor 1, 4–7). „Mindenkinek megvan a maga kegyelmi adománya (kharisma), az egyiknek ilyen, a másinak olyan” (1 Kor 7, 7). „A kegyelmi adomá-

nyok különfélék, de a Lélek ugyanaz” (1 Kor 12, 4). A karizma szó értékelésénél általában az 1 Kor 12, 7-et veszik alapul: „A Lélek ajándékát mindenki azért kapja, hogy használjon vele”. Tehát olyan kegyelmi adományt értenek rajta, amely a hívő közösség javát szolgálja és valamiképpen a Szentlélek erejét teszi tapasztalhatóvá (H. Caffarel, *Faut-il parler d'un Pentecôtisme catholique?* Paris, 1973, 30). Amikor 1975-ben a karizmatikus vezetők Rómában kongresszust tartottak, a vezetők az összejövetelt is úgy jellemezték, mint azt a helyet, ahol a Szentlélek működése tapasztalhatóvá válik (La Vie spirituelle, 1975, 503 kk). Nem kétséges azonban, hogy ezzel a karizma szó jelentése leszűkül. Méginkább leszűkül akkor, ha csak a feltűnő jelenségekre vonatkoztatjuk, pl. nyelvek adományára, próféta-lásra, gyógyításokra. Talán világosabb lesz a dolog, ha a karizmákat az egyház oldaláról mutatjuk be (vö. Congar i. m. 278). Isten maga építi egyházát, s ehhez Jézus Krisztus által lefektette az alapokat. De az 1 Kor 12, 4–7 szerint továbbra is benne működnek a kegyelmi adományok (kharismata), a szolgálatok (diakoniai) és az erőnyilvánulások (energemata). Isten azonban a kegyelmi hatást minden hívőre kiterjeszti, nemcsak a karizmatikus mozgalom tagjaira. Tehát óvakodni kell attól, hogy a karizmákat csak kiváltságos egyéneknek tulajdonítsuk, hiszen Pál egyszerűen arra utal, hogy a Lélek az adományokat a közösség javára adja. Végeredményben tehát minden hívő karizmatikus, amikor a kegyelmet birtokolja, s mindnyájan arra vannak hivatva, hogy együtt munkálkodjanak az egyház hitének és szeretetének növekedésén. A II. Vatikáni zsinat is így fogja fel a karizmákat (Egyház 11). Természetesen nem minden hívő tudatosítja magában ezt a hivatást, azért kell, hogy legyenek elit-csoportok. Az elkülönülés megakadályozása céljából jó gondolni arra, hogy Pál apostol a keresztény életnek olyan megnyilatkozásait is karizmáknak nevezi, mint a vigasztalás és az intelem (Róm 12, 8), a szolgálat, a tanítás (uo. 7), a tudás és a bölcsesség közvetítése (1 Kor 12, 8) az erős hit (uo. 9) a szellemek elbírálása vagy a segítség és a vezetés (uo. 28). Mivel a karizma ennyire összefügg az egyház kegyelmi életével, azért az „irányzat” elnevezés sem találó. Az úgynevezett Mechelni dokumentum ezeket írja: „Szociológiai szempontból lehetne mozgalomról beszélni. De ennek a kifejezésnek az a hátránya, hogy emlékeztet az emberi kezdeményezésre és szervezésre. Ezt pedig szeretnénk elkerülni. A karizmatikus megújulás, amelyet sokfelé használnak, az-

zal az előnnyel jár, hogy éppen a megújulást emeli ki, vagyis a karizmáknak az újra való beilleszkedését az egyház mindennapi életébe. Ismét mások csak lelki megújulásról beszélnek, s ezzel akarják elkerülni a félreértést. Végül egyesek azt jegyzik meg, hogy itt nem szabad a megújulás monopóliumára gondolni, hiszen az egyházban az is sokféle lehet (Lumen Vitae, 29, 1974, 386).

A módot illetően az úgynevezett karizmatikus vallásosság alapjellege az, hogy törekszik az Istennel való személyes találkozásra. Itt viszont az a benyomásunk, hogy átugorják mindazt a következtetést és megfontolást, amely a hithez vezet: a források tanulmányozását, az áthagyományozást, az egyház tanúskodását stb. Karl Rahner úgy látta, hogy sokakat naiv hit hat át a Szentlélek közvetlen működését illetően (Herder-Korresp. 1974, 91). Hasonló megjegyzést tett Gerard Delteil (In: L'unité des Chrétiens, Nr 15, 1974. 5). Az intuíciónak, a közvetlenség élményének kétségtelenül megvan a helye a vallásban, de Isten az üdvösség történetében a hitet mindig előzetes jelekkel és bizonyítékokkal is előkészítette, s ezért az ilyen értelmi megalapozást nem szabad mellőzni. Hasonló veszéllyel jár az is, ahogyan egyesek a Szentírás szövegeit kezelik. Kiragadják a történeti és irodalmi összefüggésből és csak a betű szerinti értelemmel törődnek. Az egyházban a Szentírás olvasása soha nem mentesített bennünket a gondolkodástól és következtetéstől. Kétségtelen, hogy a sugalmazó Szentlélek segítségére van az olvasónak, aki hitét akarja elmélyíteni a Szentírásból. De a kegyelem az egész embernek adott ajándék, s azt célozza, hogy a hit valóban ésszerű hódolat legyen, ne csupán az érzékekre épített élmény. Végül hasonló óvatosság szükséges az úgynevezett kollektív élmények területén is. Itt mindig jogos a kérdés, hogy a Szentlélektől adott szellemi tapasztalásról van-e szó, vagy csak közösségi, lélektani hatásról? A misztikusok mindig figyelmeztettek arra, hogy nem szabad a rendkívüli élményeket és tapasztalásokat keresni. Itt a földi életben a test mindig megjátssza szerepét a maga érzelmi kötöttségével és egyoldalúságával. Az emberben megvan a vágy, hogy azt keresse, ami feltűnő és lebilincselő. A közösségben az érzelmek jobban átragadnak és esetleg akadályozzák a józan megfontolást.

Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a kinyilatkoztatott vallás egyszerre hangoztatja az Isten és az ember szeretetét, s a kettő elválaszthatatlan egymástól. Sőt a láthatatlan Isten szeretete a látható

ember szeretetében igazolódik (1 Jn 4, 20). A mai karizmatikus irányzat elsősorban a felfelé törő vonalat keresi, Istenben akar élményt találni, s nem mindig gondol a felebaráti szeretetre, mint az istenszeretet igazolására. Éppen az emberekkel való kapcsolat teszi fel a kérdést, hogy van-e bennünk türelem, nagylelkűség, megbocsátás, szolgálatkészség; vagy az Istenre irányulás csak menekülés az unalmas emberi kötelességtől?

A látványos karizmák

Az előző századokban – talán a felvilágosodással járó beszűkülés hatása alatt – a karizmákat inkább csak úgy fogták fel, mint a kereszténység igazoló jeleit, amelyek szükségesek voltak az elinduláshoz, mert bizonyították az isteni beavatkozást, de később a szervezett egyház tekintélye, teológiája, lelkipásztori munkája fölöslegessé tette a rendkívüli kegyelmeket. Ezzel szemben láttuk, hogy a karizmák az egyház kegyelmi életének a jelenségei, hiszen a hívők minden kegyelemből kapott és kegyelemtől vezetett odaadó tevékenységet karizmának mondhatnak. De mivel a mai irányzatok szeretnek hivatkozni a feltűnő karizmákra, azért azokat bővebben ismertetjük.

1. A legfeltűnőbbnek látszik a *nyelvek adománya*, a glosszolália. Találkozunk vele az első pünkösd leírásánál, és szó van róla a korintusi egyház életében. De nincs igazolva, hogy a kettő azonos, és főleg nem tudjuk, hogy azonos-e azzal, amit a mai mozgalmak a nyelvek adományának mondanak. Kétségtelen, hogy Lukács az első pünkösd ünnepén valamilyen feltűnő jelenségre hivatkozik, amit a szemlélők az ital mámorában hallatott szavaknak is bélyegezhettek, vagy megláthatták benne az extatikus imát, dicsőítést, és hálaadást. Különben a jelenetnek missziós bizonyítéka is van: eljött az idő, amikor a bábeli nyelvvazar helyett Isten gondoskodik saját dicsőségének megvallásáról az egyetemes egyházon keresztül. Lukács ugyanis a felsorolást keleten a partusokkal kezdi és nyugaton, Rómában végzi. Az említett tartományok nagy részében azonban görögül beszéltek, tehát a feltűnő inkább az, hogy mindenki Isten nagy tetteinek hirdetését hallja ki belőle. (ApCsel 2, 11).

Különben a nyelvek adománya az Újszövetség egészében csak nagyon mellékes jelenség. Korintusban egyesek túlértékelték, de az

apostol viaszorította megfelelő helyre. Hogy volt benne valami érthetetlenég, arra utal két megjegyzése: az istentiszteleten csak ketten szólhatnak fel a nyelvek adományával, és csak akkor, ha van, aki megmagyarázza. A másik megjegyzése az, hogy a közösségben inkább mond öt értelmes szót mások tanítására, mint tízezret az elragadtatás nyelvén (1 Kor 14, 19). A Római és az Efezusi levél is beszél a karizmákról, de a nyelvek adományát nem említi. Mit gondoljunk tehát a nyelvek adományáról? Vegyük úgy mint eddig nem tanult nyelven való imádkozást, vagy mint elragadtatásban kimondott gügyögő szavakat? Peter Hocken (La Vie Spirituelle, 1975, 547) úgy látja, hogy az a nyelv egyáltalán nem akart kommunikációs eszköz lenni az emberek között, hanem az Istennel fennálló kapcsolat kifejezése: „Aki elragadtatás nyelvén szól, nem emberekhez beszél, hanem Istenhez” (1 Kor 14, 2). Mások is úgy vélik, hogy a nyelveken való imádkozás a szív imája. Úgy lehetne kifejezni, hogy a kinyilatkoztatás újdonsága a közösségben örömet váltott ki, amely az egész test-lélek embert áthatotta, s amelynek ilyen extatikus kifejezése lett. Az élmény azonban elsősorban az egyén hitét táplálta nem a közösségét: „Aki az elragadtatás nyelvén szól, csak a maga lelki épülését szolgálja” (uo. 4). A pünkösdi mozgalomban nagy jelentőséget tulajdonítanak a nyelvek adományának. Úgy veszik mint a Szentlélek keresztségének a jelét. A katolikus karizmatikus mozgalom azonban jobban tartja magát az egyház szentségtanához. Olyan magyarázat is van, amely a nyelvek adományát azonosítja a Róm 8, 26-ban említett hatással: „A Lélek szavakba nem önthető sóhajtásokkal maga jár közben értünk.” Ezt az azonosítást azonban nem lehet bizonyítani. Feltehető, hogy itt az apostol csak a Szentlélek általános közvetítésére gondol, amely mintegy kifejezése Krisztus közbenjárásának (K. Niederwimmer, Theol. Zeitschr. 20, 1964, 252–65). Különbözik a nyelvek adományához hasonló jelenség volt a pogány világban is. Ezért természetfölöttiségére legfeljebb az igazi szeretet jelenlétéből lehet következtetni. Ellenben megfigyelhető, hogy az ilyen jelenségek által egyesek megszabadulnak bizonyos lelki gátlástól, ami eddig személyes vallásos életüket kísérte.

2. Pál apostol a nyelvek adományával együtt említi az *értelmezés adományát*: „Más hívő különféle nyelveket vagy pedig a nyelvek értelmezését nyeri el ajándéku” (1 Kor 12, 10). Voltak, akik a kettőt egyszerre birtokolták. Az értelmezés abban állhatott, hogy nem

annyira a szavak értelmét, mint inkább a belső élményt tárta fel. A mai karizmatikus csoportokban azonban erről alig esik szó.

3. A *prófétálás* a korintusi egyházban nem külön kinyilatkoztatás volt, hanem épületes beszéd, buzdítás, amelyben benne lehetett mások rejtett gondolatának feltárása is (1 Kor 14, 25). Ilyen értelemben a próféta szó még később is használatban volt. Polikárp szmirnai püspök vértanúságának története úgy idézi őt, mint apostoli és prófétai tanítót. Valóban a tőle megmaradt levél is erről a képességéről tanúskodik. A mai karizmatikusok is elsősorban buzdítást, intelmet, megvilágosító beszédet értenek prófétáláson. Kritériuma azonban nem a lelkesedés, hanem az őszinte és elmélyült hit, amely mögött egyéni tapasztalás áll.

4. A *csodák és gyógyítások* kimondottan a messiási ország jelei voltak. Jézus maga gyakorolta őket, s az ApCsel is úgy beszél róluk, mint az apostolok működésének igazolásáról. Pál kimondottan a karizmák közé teszi (1 Kor 12, 9.28). Origenésznek és Aranyszájú Szent Jánosnak az volt a véleménye, hogy ezek a kezdeti idő kegyelmi adományai voltak, utánuk ez a meggyőződés végigvonult az egyház történetén. Kétségtelen, hogy Krisztusnak igazolnia kellett messiási küldetését, s neki magának igazolnia kellett apostolait is, hiszen természetfölötti hit csak így alakulhatott ki. A későbbi hagyomány Mária és a szentek közbenjárásának tulajdonított sok csodát, és azt is tudták, hogy a betegek kenetének szentsége sokszor hozott testi javulást is. Ma az egyház kegyelmi rendjét véve alapul, újra merünk arra gondolni, hogy Krisztus az élet ajándékát adta egyházának. S ez az élet csírájában ott van a megigazult emberben, teljességét azonban csak a feltámadásban és az örök életben éri el. Az élet biztosítéka a Jézussal, az élet szerzőjével való kapcsolat, aki ezt a kapcsolatot a Szentlélek által realizálja. A karizmatikus mozgalom helyes úton jár, amikor igyekszik a hitben és az imában a teljes önátadást hangoztatni. Különben is az egyház egész lelkipásztori munkája, és főleg a szentségek, ezt az önátadást, a Krisztus életében való részesedést szolgálják. Már ebben a lelki magatartásban benne van a lelki megerősödés, s ez kihatással lehet a test gyógyulására is. Sok kötöttség, korlát és belső szorongás oldódik fel az Istenbe vetett bizalom hatására. Ez történhet lassan megérő személyes élményben, vagy a közösségben kiváltott hit aktusában (Concilium, 1974 11. szám: Keresztény tapasztalás és terápia). A hívő testvérek jelenléte és imája, a kö-

zös ima és ének lendülete alkalmas arra, hogy az életkedvet felfokozza a jelenlevőkben, hogy nagyobb bizalommal nézzenek a jövőbe. Amikor az eltechnizálódás következtében mindent az anyagi orvosságtól várunk, és amikor az orvosságok káros hatását új orvossággal kell legyőzni, akkor áldásként jelentkezhet a természetfölötti erők jelenlétébe vetett bizalom. Amikor pedig valamilyen csodának látszó eredményt tapasztalunk, csak arra kell gondolni, hogy Isten irgalmas szeretete és az üdvösség erői működnek világunkban, s ezek az embert testileg, lelkileg az élet teljessége felé irányítják.

5. *A szellemek elbírálásának* adománya kapcsolatos a próféta-ság karizmájával, hiszen a józan vallásosság előfeltétele. A mindennapi életben is szükség van rá, főleg ott, ahol másokat szavunkkal vagy példánkkal meg akarunk nyerni Isten országának. Különleges kegyelmi megvilágosításról van itt szó, amely erősíti a józan természetes ítélőképes-séget és okosságot. Az új meglátásokat és indítatásokat beleilleszti a kinyilatkoztatás egészébe, valamint a kor és a helyzet követelményeibe. Benne van az idők jeleinek felismerése és a helyes megoldás keresése. Pál apostol ezt az adományt különösen értékeli: „Ne oltsátok ki a Lelket, s a próféta-i beszédet ne vessétek meg. Vizsgáljatok felül mindent, a jót tartsátok meg. Mindenféle rossztól óvakodjatok” (1 Tesz 5, 19–22). Ennek a karizmának a felhasználásához szükséges a Szentírás alapos ismerete, beleértve a teológiai magyarázatot is, továbbá a készség, hogy beilleszkedjünk az egyház szellemi közösségébe, és végül az engedelmesség az egyházi tanítóhivatalnak, amely megkapta a tanítás karizmáját. Csak ilyen körülmények között fejlődhet ki a bizonyosság, hogy helyes úton járunk és Isten akaratát követjük. Ahol az állásfoglalásba erősen belejátszik az újdonság keresése, a türelmetlenség, és ahol az áldozatvállalás helyett jobban törekednek a látványos eredményre, ott már feltehető, hogy a karizmat felcserélték a szenvedéllyel (G. Haya Prats, *L’Esprit, force de l’Eglise*, Paris, 1975.).

A Lélekben való keresztség

A karizmatikus mozgalmakban használják ezt a kifejezést, de a fogalmat magát nem mindig tisztázzák. Sokan különbséget tesznek az újjászületés és a Lélekben való keresztség között. Az elsőn értik a keresztség szentségét, a másikon az apostolok pünkösdi élményéhez

hasonló jelenséget. Bizonyítékul hivatkoznak az Apostolok Cselekedeteinek egyes helyeire, ahol a két esemény világosan megkülönböztethető. Pl. a protestáns pünkösdi mozgalomban beszélnek megtérésről, amely újjászületéshez vezet a keresztségben, és megszentelődésről, amelyet a Lélekben való keresztség eszközöl. Itt többnyire a nyelvek adományát tekintik a Lélekben való keresztség kizárólagos jelének. De a kérdéses szentírási helyeket úgy kell értelmeznünk, ahogy az egyház mindig is értelmezte. Pál apostol igazolja, hogy az ember a Szentlélek által lesz keresztény és megigazult, s ez a Lélek Krisztus Lelke (Róm 8, 9.14; Gal 3, 26; 4, 6; Tit 3, 5). Ez a megigazulás a hittel kezdődik (Gal 3, 2), és a keresztségben teljesedik, mert az bevonja az embert Krisztus halálának és feltámadásának misztériumába (Róm 6, 3–4; Kol 2, 12). Az 1 Kor 6, 11 azt mondja a keresztség hatásáról, hogy „megtisztultatok, szentek lettetek, megigazultatok Urunk, Jézus Krisztus nevében, Istenünk Lelke által.” Vagy az 1 Kor 12, 13-ban: „Mindnyájan egy Lélekben egy testté lettünk a keresztség által.” Hasonló tanítást ad a Tit 3, 5 is: „Megmentett minket irgalmasságból s a Szentlélekben való újjászületés és megújulás fürdőjében.”

Kétségtelen tehát, hogy a beiktatás a keresztség által megy végbe, s abban kapja meg a hívő a Szentlelket is. Meg kell azonban jegyezni, hogy a beiktatásba beletartozott a keresztség és az apostoli kézrátétel, amely közölte a Szentlelket. A keresztség és a bértálás tehát még nem különült el, de vannak bizonyítékok, hogy amikor nem apostol keresztelt, a kézrátételt utólag ő végezte (Ap Csel 8, 17). Ezért beszélhetett Szent Pál úgy, hogy mindnyájunkat egy Lélek itatott át (1 Kor 12, 13). A vizet és a Szentlelket tehát maga a Szentírás kapcsolja össze, s ennek alapján fejlődött ki a keresztség liturgiája és teológiája. Már a szinoptikusoknál megvan az összekapcsolás. Keresztelő János saját keresztségét, mint vízkeresztiséget összehasonlítja Krisztuséval, aki majd Szentlélekkel fog keresztelni (Mk 9, 8; Jn 1, 33). A pontosság kedvéért még hozzá kell venni, hogy a szövegek így hangzanak: A *Messias* Szentlélekben vagy Lélekben fog keresztelni. Tehát a figyelem Krisztusra irányul, aki képes a Szentlelket közölni. S ez más, mint amikor egyszerűen Lélekben való keresztségről beszélnek. A keresztség mint szertartás nem szakad el Krisztustól és messiási működésétől. János szövege világosabb: „Aki nem születik újjá vízből és Szentlélekből, nem juthat be az Isten országába” (3, 5).

A víz és a Lélek tehát együtt adja az újjászületést. Az ApCsel 10, 1–11-ben szintén világos az összefüggés az evangélium hirdetése, a hit, a Szentlélek ajándéka és a keresztség között. Ott a Lélek leszáll a hívő pogányokra, mielőtt még megkeresztelkednek, és Péter ezt jel-nek veszi a keresztség kiszolgáltatására. Vagyis a Lélek kinyilvánu-lása nem helyettesítheti a keresztséget, a Krisztusba való beiktatást. Az ApCsel 19, 5 kk. hasonló esetet hoz. Amikor Pál Jézus nevében megkereszteli azokat, akik eddig csak János keresztségében részesül-tek, és alkalmazza a kézrátétel szertartását, akkor leszáll rájuk a Szentlélek, kezdenek nyelveken szólni és prófétálni. A Jézusba vetett hit, a keresztség és a kézrátétel tehát együtt adja a beiktatás miszté-riumát. Mindez ellentétben áll azzal a gyakorlattal, amely itt-ott fel-tűnik, hogy a karizmatikus mozgalom tagjai kézrátétellel közlik a Szentlelket, vagy inkább közölni vélik. Kétségtelen, hogy a Szent-lélek Isten abszolút szabadságának is a kifejezője, hisz ahol a Lélek, ott a szabadság (2 Kor 3, 17); és ő úgy osztogatja a kegyelmet, ahogy akarja. De Jézus intézményesítette az egyházban a Lélek kiáradását, és elsősorban ahhoz kell tartani magunkat. Minden utólagos szertar-tás vagy reflexió csak arra való, hogy ráterelje figyelmünket a Lélekre, akit már megkaptunk az egyházba való beiktatásban. De bár-milyen élmény is mutassa azt, hogy a közösség imája vagy kézráté-tele természetfeletti hatást vált ki, tudatában kell lenni annak, hogy magát a Lelket, illetve az ő adományát Isten adja, aki „Fiának Lelkét elküldte szívünkbe” (Gal 4, 6).

Katolikus szempontból tehát jobb ha a Szentlélekben végbemenő megújulásról beszélünk. Ez jelzi, hogy mi magunk változunk, mi magunk fogjuk fel jelenlétét és tesszük életünk tényezőjévé. A Mechelni dokumentum komoly tapasztalatok alapján megjegyzi, hogy a Lélek jelenlétének és erejének hatása legtöbbször az ima élet intenzitása, főleg a dicsőítő imáé. A megújulás úgy hat, mint lelki felfrissülés, amely magával hozza az örömet és lelkesedést, de amely azt is tudja, hogy a kereszt megtapasztalása és az állandó megtérés nélkül nincs kitartás a lelki életben (In: *Lumen Vitae*, 1974. 379.). A Lélekben való keresztség tehát nem pótolja a keresztség szentségét és a bérmlást. Inkább azt célozza, hogy kitáruljunk újra a szentség kegyelmei előtt. Az ilyen kézfeltétel nem pótléka a szentségnek, ha-nem legfőbb a testvéri szeretet és gondoskodás jele. Mint testi lények a belső szellemi elhatározásunkat csak külső jellel mutathat-

juk ki. Azok az imák, amelyeket a Lélekben való kereszteléskor mondanak, és amelyekben a Lélek kiáradását kérik, csak úgy foghatók fel, mint a remény kifejezései, hogy a keresztségi és bértámasztás beiktatás kegyelmei felidéződnek és új állásfoglalásra készítetnek bennünket. (H. Caffarel i. m. 53–58).

Ezzel tulajdonképpen érintjük a karizmatikus mozgalom és az egyház viszonyát. A jelen üdvrendben és az egyházban Szent Ágoston óta megkülönböztetjük a belső, láthatatlan kegyelmet (res) és azokat a cselekményeket, amelyek azt jelképezik (sacramentum). Teológiaiilag ezt a megkülönböztetést elsősorban a szentségtanban aknázzuk ki. Ebben benne van a kegyelmi rend kettős természete a „már” és a „még nem”. Belsőleg a kegyelem az örök élet, az üdvösség hordozója bennünk, de külsőleg még úton vagyunk és a kegyelmet el is veszíthetjük. Az egyház maga is ilyen szentség. Mint külső jel és intézmény, magában hordozza a megváltás kegyelmeit, beleértve a Szentlelket is, akit a megdicsőült Krisztus kiárasztott reá. Ezért már Ireneusz joggal hivatkozott arra, hogy ahol az egyház, ott az Isten Leleke, s ahol Isten Leleke, ott az egyház és minden kegyelem (Adv. Haer. III, 24). Elméletileg azt a kérdést is fel lehet tenni, hogy a Szentlélek az egyház által van-e jelen, vagy az egyházat a Szentlélek jelenléte és működése által lehet meghatározni? A reformáció annak idején ezt az utóbbit tette magáévá, az ellenreformáció ellenben az előbbi, és ezzel különlegesen kiemelte a Krisztustól alapított intézményt. A megoldás ott van, hogy a kettőt nem szabad szétválasztani. A jel és a tartalom feltételezik egymást, s Krisztus éppen azt akarta, hogy az egyház a maga kegyelmi telítettségével legyen az ő látható tanúja a világban. Ezért a karizmatikus mozgalmak nem vélekedhetnek magukról úgy, mint a Szentlélek jelenlétének és működésének kizárólagos birtokosai. Az igazi karizma a teljességnek, az egységnek a szolgálatában áll, azért azt kell kifejeznie, ami a Krisztustól adott jelen benne van. Így a Lélekben való keresztség sem fog elszakadni a szentségektől, hanem éppen azok valóságának kifejezője lesz. Ugy, ahogy Pál apostol mondja: „Éleszd fel magadban Isten kegyelmét, amely kézfeltételelem folytán benned él” (2 Tim 1, 6). Y. Congar szava szerint a Szentlélek lehellet, dinamizmus, továbbá bensőség és erő. Ő személyesíti meg Isten ajándékát, amelyet Jézus Krisztusban kaptunk (i. m. 305). Ezért az intézménynek magán kell viselnie a szellemnek ezt a rugalmasságát, személyességét és bensőségét. A Lé-

lekben való keresztségnek azt kell kifejezésre juttatnia, hogy valóban Krisztus Lelke van jelen az egyházban. Annak a Krisztusnak a Lelke, aki mindenben az Atya akaratahoz alkalmazkodott, de azon belül az Igazság Lelkét, az Isten Fiának szabadságát és a szeretet bensőségét is hordozta. Az egyház ma is Isten szavából él. A szó azonban értelmezésre szorul, illetve azt életté kell váltani. A Szentlélek ehhez segít hozzá. A Lélek nélkül a szó terméketlen marad. Olyan lesz mint az eső nélküli vetés. De a szó nélkül a Lélek is csak vak keresés, tévelygés, vetés nélküli eső marad (E. Garin, Construire l'unité. In: Tychique, Nr 13. 1978, 89).

A gyermekkéfogadás Lelke

Az Atya akkor nevezte Jézust szeretett Fiának, amikor a Jordánnál leszállt rá a Szentlélek és kimutatta jelenlétét. Jézus egész életével úgy válaszolt erre, hogy megtette az Atya akarátát. Benne valósult meg igazán az a jövendölés, hogy Isten a köszív helyett hússzívet ad az embernek. Jézus maga hivatkozott arra, hogy emberi működését a Szentlélek irányítja (Lk 4, 18). Már másutt rámutattunk arra, hogy földi élete nem volt más, mint időbeli kivetítése örök fiúságának. Ahogy az örökkévalóságban az Atyából él, és visszatekint rá a Szentlélekben, úgy emberi tudata is a Szentlélekben éli át az Atya szeretetét és benne válaszol neki. A mi földi életünk feladata az, hogy magunkra öltjük a Fiú képmását (Róm 8, 29), vagy hogy ugyanazt a lelkületet hordozzuk magunkban, amely őbenne megvolt (Fil 2, 5). Jézus úgy hordozta a Szentlelket mint a megváltott emberiség feje (gratia capitis), ezért kiárasztotta őt az egyházra. A keresztségben a Szentlélek által az ő testének tagjai leszünk, és minden kegyelem arra való, hogy meglett emberré legyünk, elérve a krisztusi teljességet. (Ef 4, 13)

A gyermekkéfogadás Lelkének a hatását tehát Krisztusból kell kiolvasni. Ha az ő tagjai vagyunk, akkor ránk is érvényes mindaz, ami a főben végbement. A Krisztussal való egységet az apostol ilyen formában hangoztatja: „Ha vele együtt szenvedünk, vele együtt meg is dicsőülünk” (Róm 8, 17). Miről győz meg tehát a Lélek? Először arról, hogy Isten valóban Atyánk lett (Gal 4, 6). Ahogy Krisztus felett elhangzott az Atya kijelentése: Ez az én szeretett Fiam, akiben ked-

vem telik, úgy bennünket is meggyőz a hit arról, hogy az Atya szeret minket. (Jn 16, 27). Krisztus azért imádkozott, hogy az Atya ugyanazzal a szeretettel tekintsen ránk, amellyel őt szereti (Jn 17, 26). Igazi gyermeki lelkület csak úgy alakulhat ki, ha meg vagyunk győződve, hogy Isten Atyánk akar lenni. Ebből következik a második lépés, hogy az Atya örökösei vagyunk, Krisztusnak pedig társörökösei (Róm 8, 17). Isten először létbizonytalanságunkat akarta feloldani. Elkötelezettségét már az apostoli ígehirdetés azzal fejezte ki, hogy „Lelkéből adott nekünk” (1 Jn 4, 13). Isten mint Atya tehát állandóan munkálkodik azon, hogy bennünket életünk vitelében is gyermekeivé tegyen. Mindent közreműködtet azok javára, akik szeretik őt (Róm 8, 1). Ő kedvét akarja találni mindazokban, akik tükrözik egyszülött Fia képét. Ezen a téren is azt kell mondanunk, hogy a Lélek azt hajtja végre, amit Krisztus megígért. Illetve azon az úton vezet bennünket, amelyen Krisztus járt. Az ő emberi tudatának alapdöntése ez volt: „Íme jövök, hogy megtegyem akaratomat” (Zsid 10, 9). Még áldozatát is a Szentlélek erejében mutatta be (uo. 9, 14). Az ilyen engedelmesség az öncélúságnak és a kevélységnek a teljes legyőzése, vagyis éppen annak, amiben a bűn gyökerezik. Ez az engedelmesség nem a szolgaság kifejezése, hanem a szereteté. Jézus engedelmességével az Atyát akarta megdicsőíteni. Bennünk is az a Léleknek a hatása, hogy a törvény előtti meghódolást átteszi a gyermek magától értetődő függésébe. Istent akkor valljuk Urunknak, ha elfogadjuk uralmát magunk felett, és tudjuk, hogy ez a szolgálat fel-emel bennünket, hiszen az igazság talaján állunk. Ő nem egyszerűen bért ígért szolgálatunkért, hanem saját magát. A színélátásban a lét teljességét fogjuk birtokolni.

Krisztustól az engedelmesség mértékét is megkaptuk. A fogadott gyermekséggel először az irgalmasságot hozza kapcsolatba: „Szeres-sétek ellenségeiteket, imádkozzatok üldözőitekért. Így lesztek fiaí men nyei Atyátoknak, aki felkelti napját jókra is, gonoszokra is, erőt ad igazaknak is bűnösöknek is” (Mt 5, 45). Az ilyen irgalmasságban magunk fölé emelkedünk. Isten azért tud irgalmas, megbocsátó és nagylelkű lenni, mert mindent birtokol, és létét semmi nem veszélyezteti. Ha hozzá kötjük sorsunkat, akkor megélünk valamit ebből a létszilárdságból, s megértjük azt is, hogy amiről lemondtunk, ahelyett többet és maradandóbbat kapunk. A megbocsátásban, a türelemben, az élet szellemibbé válik, és az ösztönök, szenvedélyek hát-terbe szorulnak.

Azt az üzenetet is megkaptuk, hogy „boldogok a békességben élők, mert Isten fiainak hívják őket”. (Mt 5, 9). A görög szöveg eirenepoioi – békességszerzőket mond: A harc, a törtetés, a bosszú, a test kívánságai közé tartozik. Az apostol a Lélek gyümölcsei között említi a békességet, a türelemmel, hűséggel és kedvességgel együtt (Gal 5, 22). A külső békesség alapja kétségtelenül a belső lelki béke, Krisztus békéje, amelyben benne van az Istenben való megújulás, a ráhagyatkozás, a beléje vetett bizalom. A lelki békét az a tudat adja meg, hogy Isten elfogadott bennünket, a magáénak vall és biztosítja üdvösségünket. A jelen élet küzdelmei és csalódásai ebben a reményben oldódnak fel. Az apostol Isten országát úgy jellemzi, hogy az igazságosság, béke és öröm a Szentlélekben (Róm 14, 17). Az ilyen lelkület kisugárzik belőlünk és a szellemi erő megtalálja a visszhangot másokban. Méginkább akkor, ha ez a szellemi erő a Szentlélek ereje. Ő mint az Atya és a Fiú szeretetkapcsolata mindenütt az egységnek, a közösségnek, a megtérésnek a kifejezője. A keresztyén küldetés kötelez arra, hogy azt a lelki egyensúlyt, megértést belevigyük a környezetünkkel való kapcsolatba. Ha tudjuk, hogy milyen örökség vár ránk, akkor nem kínozzuk az irigység, a kapzsiság, a hatalomvágy és a féltékenység, vagyis azok az indulatok, amelyek ellenségeskedést szülnek. Kellő motívum nélkül nem vennénk magunkra a fáradtságot, hogy felsőbbrendű légkört alakítsunk ki magunk körül. Az apostol is rámutat a motívumra: „Mint Isten szent és kedves választottai, öltöztetek magatokra az irgalmasságot, a jóságot, a szelídséget és a türelmet. Viseljétek el egymást és bocsássatok meg egymásnak” (Kol 3, 12–13).

Az istengyermekség kegyelme adomány és feladat egyszerre. „Bensőkben hordozzuk a Lélek csíráit”, s éppen ez tesz bennünket fogadott gyermekké. De még sóhajtozunk és várjuk ennek az örökbe-fogadásnak a teljes megvalósulását, „testünk megváltását” a feltámadásban és az örök életben. Megváltásunk még reménybeli, azaz nem birtokoljuk tapasztalható módon, amit Isten megígért. A „már” és a „még nem” kettősségét állandóan megéljük. Látjuk azt is, hogy a külső természet és saját természetünk alá van vetve hiábavalóságnak (Róm 8, 19). Amíg itt élünk, mindent felhasználhatunk bűnös célra is. Sóhajtozunk, mert ezt a világot nem érezzük végleges hazánknak. A természet barátunk és ellenségünk egyszerre. A „Lélek csírái” arra ösztönöznek, hogy a maradandót keressük. Megkaptuk a feltámadás

ígéretét, de még alá vagyunk vetve a halál kényszerének. Ebben az állapotban kell kialakítani magunkban Isten gyermekeinek a lelkületét. A Lélek kifelé arra képesít, hogy Isten szemével nézzük a világot, s mindent igyekezzünk az ő dicsőségére felhasználni. Befelé pedig ébren tartja a reményt, hogy a Krisztushoz való hasonlóság egyszer egészen megvalósul. A kibontakozás útja az, hogy egyre jobban megértsük a körülöttünk levő világot és egyre mélyebben felfogjuk az isteni kinyilatkoztatást. Az egyháznak az a feladata, hogy a harmóniát szolgálja a kettő között. A II. Vatikáni zsinat hangoztatja, hogy az egyház számára fontosak az elmúlt századok tapasztalatai, a tudomány fejlődése és a kultúra változatos formáinak rejtett kincsei. „Korunkban, amikor minden oly rohamosan változik és annyira sokszínű a gondolkodásmód, az egyház a világgal való párbeszédben rászorul azok segítségére, akik a világban élve kiismerik magukat a különféle intézményekben és tudományokban, s megértik azok belső összefüggéseit . . . Isten egész népének, de főleg a lekipászoroknak és a hittudósoknak feladata az, hogy a Szentlélek segítségével megfigyeljék, megkülönböztessék, értelmezzék és az isteni szó fényénél megítéljék az idők jeleit, mert így mind mélyebben lehet felfogni, megérteni és egyre korszerűbben előadni a kinyilatkoztatott igazságot” (Egyház a világban 44).

Az Isten Lelke tehát emberségünket emeli fel és tökéletesíti. Nem mint idegen szellem jelentkezik bennünk, hanem benső képességeinket hatja át, és így segíti emberi kibontakozásunkat. Az istengyermekség és az Isten felé vezető út emberi létünk tökéletesedése. A megváltásban kapott remény és kegyelem arra segít, hogy kitartással fussuk meg pályánkat.

A Szentlélek közössége

A 2 Kor levél befejező köszöntése (13, 13) így hangzik: „Urunk, Jézus Krisztus kegyelme, Isten szeretete és a Szentlélek közössége legyen mindnyájatokkal”. Valószínű, hogy ez akkor már liturgikus köszöntés volt, és kifejezte a Szentháromságba vetett hitet. Mégpedig abban a formában, hogy Isten nemcsak szólt az emberhez a kinyilatkoztatásban, hanem kitárult előtte, hogy felvegye életközösségébe. Ez a természetfölötti adomány úgy jelentkezett, mint a Krisztus által megszerzett kegyelem, mint az Atya szeretetének megnyilvánulása,

hiszen ő küldte el a Megváltót, s végül úgy jelentkezett, mint a Szentlélek egyesítő, közösségbe fogó ereje, amely nemcsak elmagányosodásunkat előzi meg, hanem lehetőséget ad a kölcsönös szeretet megvalósítására. A Lélek azért lehet a közösség életelve, mert a Szentháromságban is az. Ő az Atya és a Fiú egysége, mi-közössége. A kegyelmi rend a Szentháromság belső életének kifelé való kivetítése. Az Atya úgy tesz gyermekeivé, hogy a Fiút küldi el, aki mint elsőszülött magához emel bennünket. Krisztus, a Fiú ezt úgy hajtotta végre, hogy elküldte az Atyától a Szentlelket. Az apostoli ígehírdetés ilyen előzmények alapján mint nagy újdonságot jelentette be: „Mi az Atyával és a Fiúval vagyunk közösségben, s azért hirdetjük ezt nektek, hogy ti is közösségben legyetek velünk” (1 Jn 1, 3). A görög koinonia szó olyan közösséget jelent, amelyben benne van az élet megosztása, a közös tevékenység és bizonyos javak közös birtoklása.

A keresztény közösség több, mint jogi kapcsolatot. Itt mindennél többet mond Krisztus szava: „Amint te, Atyám, bennem vagy és én benned, úgy legyenek ők is bennünk, hogy így elhiggye a világ, hogy te küldtél engem” (Jn 17, 21). Ha az Atya és a Fiú egysége a Lélekben fejeződik ki, akkor a hívő ember és Isten egysége is csak benne valósulhat meg. Természetes azonban, hogy megmarad a végtelen távolság Isten és ember között. A transzcendenciát nem lehet kiküszöbölni. Ezért a Szentlélek úgy egyesít az Atyával és a Fiúval, hogy elsősorban Krisztus misztériumának hordozójává tesz, ami az Atya tervének a megvalósulása volt, s így mint Krisztus tagját kapcsol az Atyához. A Szentírás szövegei alapján nyomon követhetjük a Krisztussal való egység megvalósulását. Jn 15, 9 arról beszél, hogy Krisztus úgy szereti övét, mint ahogy őt szereti az Atya. Az Atya viszont a Szentlélekben szereti őt, ezért ő is a Szentlélekben táru ki felénk. Ennek a felülről lefelé vezető útnak a megfelelője az alulról fölfelé vezető út. Mi a Lélek által Krisztushoz kapcsolódunk és úgy haladunk az Atya felé (Ef 2, 18). A Krisztushoz való kapcsolódás kezdete a hit, de csak a Szentlélek által ismerjük meg azt, amit Isten kegyelemben ajándékozott nekünk (1 Kor 2, 12). A keresztségben a Lélek által válunk Krisztus tagjává (1 Kor 12, 13). A test egységét tovább táplálja az eukarisztia: „Egy kenyér, egy test vagyunk, mivel mindnyájan egy kenyérben részesedünk” (1 Kor 10, 17).

A kegyelmi rendben a szentháromsági struktúrát mindenképpen meg kell őrizni. Az Atya a maga atyaságát érezteti irgalmában és

üdvözítő akaratában. A Fiú belevon saját fiúságába, s ezért a Szentléleknek is olyan funkciót kell keresni, amely kifejezi személyiségét, vagyis azt, hogy ő az Atya és a Fiú Lelke, szeretetkapcsolata. Amikor tehát a Szentlélek Krisztussal mint fővel és elsőszülöttel egyesít, akkor egymásközt is létrehozza bennünk a mi-kapcsolatot. Saját személyi mivolta fejeződik ki abban, hogy a hívő közösséget Krisztus egyházává teszi, nem a Szentlélek egyházává. Ő Krisztus Lelke, és akiben benne lakik, azt Krisztushoz köti. Így a Lélek által létrehozott közösségnek krisztológiai arculata is van. A Lélek az egyházban és az egyházon keresztül Krisztus mellett tanúskodik. Mégpedig úgy, hogy érvényt szerez tanításának, amely megmaradt az evangéliumban, és érvényt szerez a krisztusi lelkületnek, amely az erkölcsiség megvalósulása.

Amikor tehát az apostol a köszöntésben azt kívánja, hogy „a Szentlélek közössége legyen mindnyájatokkal”, kétségkívül nem azt akarja mondani, hogy a Szentlélek közössége legyenek, hanem inkább azt, hogy a Szentlélekből kiáradó közösségi erő segítsen benneteket, és úgy legyenek Krisztus igazi egyháza. Az üdvrendben csak Krisztusban egybegyűlt közösség van, az Atya őbenne akar egyesíteni mindent, ami a mennyben és a földön létezik (Ef 1, 10). Ebből következik, hogy a karizmatikus csoportok is csak Krisztus egyházában találhatják meg az igazi helyüket és feladatukat. Arra már többször utaltunk, hogy a kegyelmi adományokban a Szentháromság mind a három személye osztatlanul benne van. Tehát a Szentlélek közösségi ereje együtt jelentkezik az Atya szeretetével és Krisztus kegyelmével. Úgy, ahogy azt az apostol hangoztatja. Erre az ökumenikus törekvések között is figyelniünk kell. A Szentlélek nem munkálja a keresztények egységét az evangélium megkerülésével. Az egymás iránt való szeretet nem lehet olyan, hogy abból kimaradjon a Krisztus iránt való szeretet, amely abban áll, hogy megtartjuk parancsait (Jn 15, 10). Konkrétan ez azt jelenti, hogy tanítását és követelményeit nem hígíthatjuk fel valamilyen látszólagos és felszínes egység kedvéért. A hamis „irénizmus” (eirene = béke) nem lehet igazi ökumenikus módszer. De tudatában vagyunk annak is, hogy a Szentlélek a közösségalkotó erejét rajtunk keresztül konkretizálja, nem pedig csoda módjára. Nekünk kell azt a hitben felfogni és az életbe átvenni. Ahogy „békés családi közösséghez le kell küzdeni a természetes akadályokat és zavaró mozzanatokot, és éppen ebben áll a kegye-

lem felhasználása, úgy a vallási közösségnek is megvannak a nélkülözhetetlen elemei. Feltételezhetjük, hogy az apostolok által létrehozott jeruzsálemi egyházban a Szentlélek különlegesen működött, hiszen azt példának és mértéknek szánta. S a Szentírás úgy jellemzi ezt az egyházközösséget, hogy a hívők „állhatatosan kitartottak az apostolok tanításában és közösségében, a kenyértörésben és az imádságban” (ApCsel 2, 42). Biztos, hogy már az imaközösség is sokat jelent, de ott nem lehet megállni. A szentírási szöveg nemcsak az apostolok tanításának elfogadásáról beszél, hanem a velük való közösségről is. Nem is beszélve arról, hogy a kenyértörés, az eukarisztia kimondottan az apostoli egyháznak a java és az egység kifejezése. Tehát főleg azt nem lehet külön utakon járó csoportok élménykeresési eszközeivé tenni. Egy-egy közösséget sokféle cél, törekvés, eszme vagy érzelem összetarthat. A Szentlélek által összetartott közösségről csak akkor beszélhetünk, ha megvannak az említett tárgyi kritériumok, amelyek Krisztus egyházának egységét biztosítják. A szeretet találékonyságának, az áldozatvállalásnak, a kezdeményezésnek és a tanúságtétel lendületének ezen belül van meg az igazi lehetősége. A Szentlélek éppen ezekhez osztogatja a karizmákat.

A Szentlélek megtapasztalása

Már előbb használtuk azt a kifejezést, hogy az apostoli egyház a hitbeli tapasztalás alapján beszélt a Szentlélekről, nem elvont elméleti alapon. Az újszövetségi könyvekben is következetesen ilyen kifejezések maradtak ránk: a Szentlélek önti a lelkünkbe a szeretetet, karizmákat ad, imádkozni tanít, elvezet az igazságra, ő a szabadságunk biztosítója stb. Valamilyen megtapasztalást tehát fel kell tételeznünk, s a mai karizmatikus irányzatok is hivatkoznak rá. De valójában mit tapasztalunk meg, s kinek van rá lehetősége? Az ősegyházban is csak a feltűnő karizmák és jelenségek alapján beszéltek így, vagy volt valami általánosabb benső tapasztalás is? A kifejezést csak akkor használjuk szabatosan, ha tisztázzuk az értelmét.

Kétségtelen, hogy itt a szellemi működés világában vagyunk, tehát nem lehet szó az érzékszervek adatairól, sem testi érzelmekről. De még a szellemi élmények is lehetnek különbözőek. Vannak hirtelen feltörő meglátások, átalakulások és lelki beállítottságok, de vannak

olyanok is, amelyek csak lassan alakulnak vagy tisztulnak ki bennünk. Sőt csoportosíthatjuk őket úgy is, hogy vannak konkrét tárgyra vagy tartalomra vonatkozó élmények, pl. amely egy igazság megragadását követi, és vannak általános, mondhatnám egzisztenciális élmények, mint pl. a lelki béke, az élet értelmének vagy a lét biztonságának a tudata. Természetesen a vallásos emberben ezek végső fokon megélt hitigazságokra támaszkodnak, Isten mindenhatóságára, irgalmára és szeretetére. A misztikusok mindig beszéltek ilyen élményekről, akár a kereszténységen belül, akár kívül. Legfőleg a kifejezőmódjuk függött mindig koruk és népük szellemiségétől, kultúrájától. Igaz, a misztika esetében is hajlandók vagyunk a rendkívüli élményekre és tapasztalásokra gondolni, amelyeket a misztikus irodalom emleget, s amelyek a mindennapi embertől elég távoliaknak, sőt idegeneknek látszanak. Amikor a mai karizmatikus mozgalmak a Lélek megtapasztalásáról beszélnek, olyan valamire gondolnak, amit ők maguk újra meg újra megélnék, s amiben sokszor vallásosságuk mozgató rugóját látják. Ezért keresik is a Lélek megtapasztalását. Szeretik a hosszú, mozgalmas, mozdulatokkal, lelkes énekkel és egyéni megnyilatkozásokkal díszített istentiszteletet, használják a kézrátételt, imádkoznak a Lélek kiáradásáért, s úgy gondolják, hogy megélték valamit a Lélek fuvallatából. Főleg az amerikai karizmatikus csoportokat jellemzi ez a mozgalmasság és lelkesedés. Természetesen nehéz volna megmondani, hogy az ilyen élményekben mennyi az emberi tűz és mennyi a kegyelem melege, de eleve nem lehet őket elutasítani és kritizálni, hiszen a kegyelem emberi formákon keresztül hat. Az egész együttesnek lehet tanúskodó ereje, mert benne van a hit megvallása és a remény kifejezése. Azonkívül a közösségnek ez a lendületes szelleme az egyének életét is átformálhatja. Ezért pl. az amerikai püspöki kar kellő kritikai tanulmányozás után sem utasította el az ifjúság „pünkösdi mozgalmát”. Az egyház a liturgiájában igyekezett mindig ünnepélyes lenni, sőt belevitte a mozgásművészetet és díszítő művészet elemeit is. Felhasználta a közösségnek a bátorító és lelkesítő hatását is. Tudatában volt annak, hogy a hitnek és a hódolatnak a kifejezésében az egész ember benne van, s a kegyelem is az egész embert járja át, nemcsak szellemi képességeit. S ahol az ilyen lelkes vallásosságnak maradandó gyümölcsei vannak: megmaradás a hitben, a tevékeny szeretet gyakorlása stb. ott feltételezhetjük a Szentlélek jelenlétét. Annál inkább, mivel

az 1 Kor 14, 25 a józan és elmélyült keresztény istentiszteletről is azt mondja, hogy „közöttetek van az Isten”.

De gondolnunk kell azokra is, akik nem tartoznak karizmatikus csoportokhoz, s akiknek sem a hitbeli tudásuk, sem elfoglaltságuk nem teszi lehetővé az „elit” vallási praxisát. Lehet-e valamit mondani arról, hogy a mindennapi keresztény hívő előtt is nyitva áll az út a Szentléleknek olyan megtapasztalásához, amelyről az újszövetségi szövegek beszélnek? Azt hiszem, ezt az utat mindenkinek meg lehet mutatni, illetve fel lehet hívni rá a figyelmét. De először tisztázni kell azt, hogy Istennek, a Szentléleknek a megtapasztalásához az előfeltétel a szellemnek, a léleknek a megtapasztalása. Ahhoz, hogy a bennünk működő Szentlelket keressük, ismernünk kell saját szellemi világunkat, s főleg meg kell azt különböztetni testi érzelmeinktől. Szellemi mivoltunkra akkor leszünk figyelmesek, ha reflektálunk tudatunkra, ismeretvilágunkra és szabad személyiségünkre. Itt hordozzuk magunkban a transzcendencia képességét: tudunk magunk fölé emelkedni és nyitottak vagyunk a végtelen felé. Itt értem meg, hogy egyéni létem, tudásom, szabadságom függ a „lét kimondhatatlan misztériumától”. Saját létemet kaptam, s ebben a kapott létben szabadon mozgok, de ki tart fenn, mire vagyok hivatva? Itt megélhetem azt, hogy a létnek ez a felfoghatatlan misztériuma megszólíthat, közel jöhet hozzám, célt és értelmet adhat életemnek. Szellemi természetemet akkor kezdem megsejteni, amikor keresem az erkölcsi értékeket, s ezekért megtagadom ösztöneimet és szenvedélyeimet. Vagy amikor másokban felismerem az emberi méltóságot és kezdem gyakorolni az igazságosság erényét. Vagy amikor nem futok divatos szólamok után, hanem megfontolom, hogy mi válik személyiségem javára.

A kinyilatkoztatás és a hit már támpontokat ad az útkeresésben. Itt már az áll előttem, hogy a lét titka mint személy, megszólított, közel jött hozzám, s úgy közeledett, hogy célt adjon életemnek. A vallásban azt tudatosítjuk, hogy Isten hogyan és mivel gazdagította életünket. Hogy mit adott, azt Jézus Krisztus élete, tanítása, kereszthalála és feltámadása tárja elénk. A Szentlélek azért jött el, hogy a Krisztus-eseményt megértsük és magunkra alkalmazzuk, vagyis azért, hogy Isten közeledését személyes én-te közösségben fogjuk fel. Ezért a Szentlélek megtapasztalása a hit tartalmához van kötve. Ő maga mindig transzcendens és felfoghatatlan marad. De a hitnek

vannak olyan hatásai, amelyek természetfölöttiek és mégis reálisak. S mivel szembenállnak testiségünkkel, önzésünkkel, s az örökkévalóság felé mutatnak, azért megéljük szellemi voltukat és szent voltukat. Az evangélium nem a földi és testi érzelmeket táplálja, hanem a velük való szembenállást, illetve a föléjük való emelkedést. A Lélek hatása abban mutatkozik meg, hogy ilyen értelemben tudjuk kiüresíteni magunkat, és örömet érezni a magasabbrendű javak birtoklásában vagy reményében. Ha elfogadom az Atya gondviselését, abban benne van a követelmény, hogy ne gyűjtsek olyan értékeket, amelyeket a moly vagy a rozsdá megemész. Ha bízom az ő irgalmában, abban benne van a követelmény, hogy magam is legyek elnéző, megbocsátó, nagylelkű. Ha az eukarisztiához járulok, akkor tudom, hogy Krisztussal együtt nekem is áldozattá kell válnom a kötelesség teljesítésében és a szeretet gyakorlásában. Ha részt veszek a közös istentiszteleten, akkor tudom, hogy az egyházzal együtt folytatom azt a dicsőítést, hálaadást és engesztelést, amelyet Krisztus megkezdett a földön. Az Isten előtti hódolat kifejezésében és az emberek iránti igazságosság vagy szeretet gyakorlásában mindig benne van az önzés és kényelem leküzdése, az önkiüresítés és valamilyen szellemi magunk fölé való emelkedés. A Szentlélek hatása ott van abban a személyes elszántságban és lendületben, amellyel ezt gyakoroljuk. Megéljük azt is, hogy ez a buzgóság személyes ügyünk lett. Tisztult önértetünk követeli, hogy az én-te közösség alapján helyt álljunk. Magatartásunkban van valami szent és felsőbbrendű, amely vonz és ösztönöz. A Szentlélek benne lehet a pillanatnyi lelkesedésben és a közösségi hatásban is. De ott nehéz a természetes lélektani tényezőket a kegyelemtől megkülönböztetni. Ellenben a kitartó fáradozásban, a szeretetre alapozott áldozatban az ilyen lélektani tényezők elhalványulnak, ellenben helyükre léphet a sajátos lelki béke, amelyet az táplál, hogy egész létünkkel Isten kezében vagyunk, ő ki akarja és ki tudja belőlünk hozni mindazt az értéket, amelyet általunk akar megvalósítani. A Szentlélek maga nem kezd párbeszédet velünk. Ő mindig megmarad az Atya Lelkének és Krisztus Lelkének. Ő arra képesít, hogy az Atyával vagy Krisztussal lépünk én-te kapcsolatba. Őt tehát mindig csak úgy közelítjük és tapasztaljuk meg, mint isteni lelket, isteni szellemet. Jelenlétéről akkor szerzek hitbéli bizonyosságot, ha a megpróbáltatások viselésében is Isten gyermekének érzem magam, s az ő akaratát keresem, nem az egyéni

érvényesülést. Vagy pedig akkor, ha megélem, hogy Krisztussal együtt hordozom az élet terhét, illetőleg az ő megváltói lelkületével fogadom el az embereket. A Szentlélek megtapasztalásához arra kell törekednünk, hogy „lelki emberek” legyünk. A Lélek ajándékai, a bölcsesség, értelem, tanács, lelki erő és az Úr félelme akkor kezdenek felszínre jönni. Pál apostol a szeretetet mondta legnagyobb karizmának. Tehát biztos, hogy a türelmes és áldozatos szeretetben legjobban működik a Szentlélek hatása. Sőt ott tereli legjobban a figyelmünket Krisztusra, aki biztosított arról, hogy amit akár legkisebb testvéreinknek teszünk, azt neki tesszük (Mt 25, 40). Ha pedig a Lélek úgy van jelen, mint szellem, akkor a szellem eleveenségét is érezteti. Új meg új bizonyosságot ad azzal, hogy megvilágítja előttünk a kinyilatkoztatott tanítást, kinyitja a szemünket arra, hogy meglássuk, hol kereshetjük Isten megdicsőítését és embertársaink javát. Elvezet az igazságra a szenvedés megértésében, a gondviselés titkának elfogadásában vagy kételyeink megoldásában. De úgy is jelen van, mint „felülről kapott erő” (ApCsel 1, 8), s nemcsak ahhoz ad segítséget, hogy az élet egyhangúságában ne veszítsük el kedvünket, hanem elsősorban arra, hogy örömben és bánatban, sikerben és felsülésben Krisztus tanúinak érezzük magunkat. Aki a hit, a remény és a szeretet alapján felhasználja a kegyelmet, az rájön arra, hogy ő karizmákat kapott, vagyis képességeivel mások javát szolgálhatja. A Szentlélek jelenléte maradandóan ebben az örömben mutatkozik meg. Úgy, ahogy az apostol írja: „Az Isten országa nem eszemiszom, hanem igazságosság, béke és öröm a Szentlélekben”. (Róm 14, 17)

IRODALOM

- Berkhof, Hendricus*, The Doctrin of the Holy Spirit, Atlanta 1976.
- Brunner, F. D.* A Theology of the Holy Spirit, Grand Rapid, 1970.
- Bulgakov, S.* Le Paraclet, Paris, 1946.
- Combet, G.-Fabre, L.* Die Pfingstbewegung und die Gabe der Heilung, Concilium, 10, 1974, 689 kk.
- Congar, Y.* Der Heilige Geist, Herder, 1980.
- Document de Malin, In: Lumen Vitae 29, Brüssel, 1974.
- Dunn, J. D. G.* Jesus and the Spirit, London, 1978.
- Evdokimov, P.* Le sacrement de l'amour, Paris 1962.
- Gazelles, H.-Endokimov, P.-Greiner, A.* Le Mystere de l'Esprit Saint, Maison Mamen 1968.
- Galtier, P.* Le Saint Esprit en nous, Roma, 1946.
- Guimet, F.* Gott empfangen im Heiligen Geiste, Intern. Kath. Zeitsch. 1973, 109-132.
- Hasenhüttle, G.* Charisma, Ordnungsprinzip der Kirche, Freiburg 1970.
- Heitmann, C.-Mühlen, H.* Erfahrung und Theologie des Heiligen Geistes, Hamburg, 1974.
- Heitmann, H.* Kyrios und Pneuma, München, 1969.
- Hollenmeyer, W. J.* Enthusiastisches Christentum, Zürich, 1969.
- Hopko, Th.* The Spirit of God, Wilton, Conn. 1976.
- Kasper, W.-Santer, G.* Kirche-Ort des Geistes, Herder, 1976.
- Kremer, J.* Pfingstbericht und Pfingstgeschehen, Stuttgart, 1973.
- Laurentin, R.* Pentecotisme chez les catholiques, Paris, 1974.
- L'Esprit Saint dans l'enseignement des papes, Solesmes, 1982.
- Lyonnet, S.* De glossolalia Pentecostes eiusque significatione, Verbum Domini, 24, 1944, 66-75.
- Malateste, F.* The Spirit of God in Christian Life, Paulist Press, N. Y. 1972.
- Montague, G. T.* The Holy Spirit, Paulist Press, N. Y. 1970.
- Mühlen, H.* Der Heilige Geist als Person, Münster, 1966.
- Mühlen, H.* A Charismatic Theology, Initiation in the Spirit, Paulist Press, N. Y. 1978.
- Mühlen, H.* Una mystica persona, München 1968.
- Mühlen, H.* Christuserignis als Tat des Hl. Geistes, In: Myst. salutis, III/2 513-548.
- O Connor, R.* Perspectives on Charismatic Renewal, Notre Dame Press, 1972.
- Paus, R.* The Church in Search of Itself, Grand Rapid, 1972.

- Potterie, de la, J.-Lyonnet, S.* La vie selon l'Esprit, Cerf 1965.
- Rahner, K.* Schriften zur Theol. 13. k. 207–269.
- Rahner, K.* Das Dynamische in der Kirche, Herder, 1968.
- Ranaghan, K et D.* La Révolution dans l'Esprit, Paris, 1974.
- Sagne, D. C.* Der Hl. Geist oder Gottes Verlangen in uns, Concilium, 10, 1974, 665 kk.
- Samarin, W. J.* Tong of Men and Angels, New York, 1972.
- Schlier, H.* Der Geist in der Kirche, Herder, 1980.
- Schneider, Lucida,* Geisttaufe, Paderborn, 1982.
- Simmel, O.* Die kath. Pfingstbewegung in USA, Int. kath. Zeitsch. 1973. 148 kk.
- Sullivan, F.* Baptisme in the Holy Spirit, Gregorianum, 55, 1974, 49 kk.
- Suenens, L. J.* Új pünkösöd, Prugg VLG. 1974.
- Taward, G.* The Church Tomorrow, Herder, N. Y. 1965.
- Taylor, J. W.* Puissance et patience de l'Esprit, Paris, 1977.
- Watts, A.* Behold the Spirit, Vintage Books, N. Y. 1971.
- Zizioulas, J. D.* Die pneumatische Dimension der Kirche, Intern. kath. Zeitschr. 1973, 133–147.

TARTALOM

Előszó	5
Szellem és lélek	7
A bibliai szövegek értelmezése	13
Isten lelke az Ószövetségben	13
A szinoptikus evangéliumok adatai	17
Márk evangéliuma	18
Lukács evangéliuma és az Apostolok Cselekedetei	19
Máté evangéliuma	24
Pál leveleinek pneumatológiája	26
1. A megszentelő Lélek	27
2. Az éltető Lélek	29
3. A szeretet mint karizma	33
4. A karizmák és az istentisztelet	35
5. Az új szövetség a lélek szövetsége	37
6. A lélek hatékonysága az egyházban	38
A vigasztaló Lélek János írásaiban	41
A Szentlélek az egyházi hagyományban	47
A teológiai fejlődés	47
Az élményszerűség keresése	54
A Szentlélek a Szentháromságban	61
Út a Lélek megismeréséhez	61
A szentlélek származása	63
A Szentlélek személyes funkciója	67
Kelet és Nyugat vitája	72

A Szentlélek az egyház életében	75
Fölkenés és küldetés	75
Az egység Lelke	79
Az egyház katolicitása	82
Az egyház apostolisága	85
Az egyház szentsége	88
Lelkiség az egyházban	90
A Szentlélek és az egyház hite	96
 A szentlélek és az élet megszentelése	101
A megigazulás	101
A Lélek és a kegyelem	104
Isten a Fiú Lelkét árasztotta szívünkbe	106
A kegyelmi élet forrása	109
„Imádkozzatok a Szentlélekben”	112
A lelki ember	115
A bűnbánat szelleme	119
„Ahol Isten Lelke, ott a szabadság”	121
A Lélek ajándékai	124
Karizmatikus megújulás	126
Mi a karizma?	128
A látványos karizmák	131
A Lélekben való keresztség	134
A gyermekkéfogadás Lelke	138
A Szentlélek közössége	141
A Szentlélek megtapasztalása	144
 Irodalom	149

75-, Ft